

ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ
ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

**Науково-дослідна та педагогічна практики
здобувачів другого (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності 014.03
«Середня освіта (Історія)»**

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ ТА
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Науково-дослідна та педагогічна практики
здобувачів другого (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності 014.03 «Середня
освіта (Історія)»

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

Чернівці, 2024

УДК 378.147.091.33-027.22:37

H156

*Рекомендовано Вченою радою факультету історії,
політології та міжнародних відносин
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
(протокол № 4 від 30 січня 2024 року)*

Рецензенти:

Райківський І.Я. – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України і методики викладання історії Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Кожолянюк О.В. – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

**Науково-дослідна та педагогічна практики
H156 здобувачів другого (магістерського) рівня вищої
освіти спеціальності 014.03 «Середня освіта
(Історія)» : Навчально-методичний посібник /
Укладачі: д.і.н., проф. Добржанський О.В., к.і.н,
доц. Яценюк Г.М.; к.і.н., асист. Дробіна Л.М.
Чернівці, 2024. 224 с.**

Навчально-методичний посібник містить методичні матеріали науково-дослідної та педагогічної практики для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти, в яких відображено мету та завдання практик, загальні положення, права та обов'язки керівників практики та здобувачів. Відповідно до положення про проходження практики матеріали містять основні етапи практик, бази практики та методичні рекомендації щодо оформлення основної документації.

В посібнику вміщені зразки всіх документів та титульних листів, а також рекомендована література, корисні інтернет-ресурси та посилання на основні нормативні документи.

УДК 378.147.091.33-027.22:37

ЗМІСТ

Передмова	5
РОЗДІЛ I. Науково-дослідна практика здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти, спеціальності 014 – Середня освіта (Історія)	7
Мета та завдання науково-дослідної практики	7
Компетенції якими повинен оволодіти здобувач вищої освіти під час проходження практики	10
Основні аспекти щодо організації науково-дослідної практики	14
Основні етапи та зміст проходження науково- дослідної практики	17
Бази проведення науково-дослідної практики	24
Права та обов'язки керівників науково-дослідної практики та практикантів	28
Перелік звітної документації та підведення підсумків науково-дослідної практики	33
Критерії оцінювання науково-дослідної практики	34
Методичні рекомендації щодо оформлення основної документації науково-дослідної практики	43
Зразки оформлення звітної документації науково- дослідної практики	53
Корисні інтернет-ресурси	71
Нормативні документи	72
Рекомендована література	73
РОЗДІЛ II. Педагогічна практика здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти, спеціальності 014 – Середня освіта (Історія)	77
Мета та завдання педагогічної практики	77
Компетенції, якими повинен володіти здобувач вищої освіти під час проходження практики	81
Основні аспекти щодо організації педагогічної практики	87
Основні етапи проходження педагогічної практики	92
Бази проведення педагогічної практики	97

Права та обов'язки керівників педагогічної практики та практикантів	99
Перелік звітної документації та підведення підсумків педагогічної практики	105
Критерії оцінювання педагогічної практики	107
Методичні рекомендації щодо оформлення основної документації педагогічної практики	121
Зразки оформлення звітної документації педагогічної практики	138
Форма спостереження за проведенням навчального заняття	181
Форма спостереження за проведенням навчального заняття в режимі онлайн із використанням технологій дистанційного навчання	191
Положення про процедуру впровадження антиплагіатної системи в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича (витяг)	194
Державний Стандарт базової середньої освіти (витяг)	200
Корисні інтернет-ресурси	215
Нормативні документи	216
Рекомендована література	218

ПЕРЕДМОВА

Кожна людина, яка здобуває вищу освіту, ставить собі за мету отримати якісні знання, які вона зможе втілити в своїй майбутній професії, і завдяки цим знанням зможе реалізувати себе як фахівець обраної галузі. Для успішної реалізації цих можливостей важливі не тільки теоретичні знання, а й практичні навички, які здобувачі отримують під час навчання.

Практична підготовка є невід'ємною частиною процесу навчання здобувачів і відіграє важливу роль у їхньому розвитку та підготовці до майбутньої професійної діяльності. Під час практики здобувачі мають можливість перенесення теоретичних знань у реальне життя. Практика надає змогу познайомитися з реальними робочими процесами та умовами, допомагає краще зрозуміти, як функціонує галузь чи професія. Завдяки практиці здобувачі мають можливість отримати зворотній зв'язок від досвідчених фахівців і це допомагає їм покращувати свої навички та виправляти помилки, також сприяє розвитку самосвідомості та самоконтролю. В процесі проходження практики здобувачі навчаються самостійно відбирати та систематизувати необхідну інформацію в межах поставлених перед ними завдань, вчаться використовувати різні методи та підходи, отримують вміння працювати в колективі та досвід і знання з професійної етики.

Науково-дослідна практика є однією із форм професійного навчання здобувачів і сприяє їх становленню як професіоналів дослідників. Під час проходження науково-дослідної практики здобувачі на практиці реалізують знання отримані під час теоретичного навчання, зокрема джерелознавства та історіографії, методології та методики наукових досліджень тощо.

Педагогічна практика створює реальні можливості для формування готовності здобувачів до проведення навчально-виховної роботи з школярами, потреби здобувати і застосовувати нові теоретичні і методичні знання й одночасно засвоювати педагогічний досвід. В процесі практики закріплюються й поглиблюються

теоретичні знання, що були набуті у вищому навчальному закладі, виробляються професійні вміння й навички, розвиваються творчі здібності, педагогічне мислення, інтенсифікується процес формування професійних особистісних якостей. Важливого значення набуває розвиток комунікативної культури майбутніх вчителів, формування навичок педагогічної взаємодії та співробітництва.

Важливим напрямком цієї практики є те, що вона спрямована на конкретну професіоналізацію та збільшує можливості самореалізації майбутніх учителів, мобілізує особистісний потенціал, забезпечує появу ідей у ситуації вирішення педагогічної проблеми, допомагає усвідомленню та почуттю задоволення від власної діяльності.

Особливістю педагогічної практики є те, що саме у її процесі відбувається найбільш інтенсивне ознайомлення з усіма аспектами майбутньої роботи, проявляється критичне та осмислене ставлення до дисциплін, що вивчаються, включаються механізми педагогічної рефлексії, формуються основи професійної самооцінки.

Загалом, практика дає змогу здобувачам застосовувати та поглиблювати свої знання, розвивати навички та досвід, а також краще розуміти та адаптуватися до реального середовища. Вона є важливою складовою успішної професійної освіти та підготовки до майбутньої кар'єри.

РОЗДІЛ I

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ПРАКТИКА ЗДОБУВАЧІВ ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ, СПЕЦІАЛЬНОСТІ 014 – СЕРЕДНЯ ОСВІТА (ІСТОРІЯ)

Науково-дослідна практика – вид навчальної роботи, який спрямований на поглиблення та закріплення теоретичних і практичних знань, отриманих магістрами у процесі навчання, набуття і вдосконалення практичних навичок за обраною магістерською програмою. Виконання магістрантами науково-дослідних завдань у період практики повинно ґрунтуватися на розумінні загальної логіки дослідницької роботи і застосуванні інструментарію, який прийнятий у сучасних наукових дослідженнях.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ПРАКТИКИ

Метою науково-дослідної практики є набуття здобувачами досвіду самостійної науково-дослідної роботи, оволодіння сучасними методами роботи з історіографічною базою, формування вмій і навичок опрацювання наукових і інформаційних джерел, підбір фактичного матеріалу для написання дипломної (магістерської) роботи.

Головна мета науково-дослідної практики магістрів – підготовка глибоко мислячого спеціаліста, який володіє основами теорії наукової діяльності, практичними навичками збору необхідної інформації, оброблення та аналізу історіографічних джерел, здатного генерувати ідеї, володіти схильністю і здібностями до наукових повідомлень і прогнозів.

Основні завдання науково-дослідної практики:

- закріплення знань, умінь і навичок, здобутих у процесі вивчення дисциплін за магістерською програмою;
- оволодіння сучасними методами збирання, аналізу та оброблення наукової інформації у межах поставлених завдань практики чи дипломного проекту;
- оволодіння вміннями викладати здобуті результати у вигляді звітів, публікацій, доповідей;
- формування навичок самоосвіти і самовдосконалення;

- активізація науково-дослідної діяльності магістрантів.

Зміст практики спрямований на набуття здобувачами досвіду самостійної науково-дослідної роботи та методики її проведення, поглиблення вмінь і навичок опрацювання наукових та інформаційних джерел. Також зміст практики передбачає визначення тематики, термінів реалізації і очікуваних результатів досліджень; складання індивідуального плану науково-дослідної практики; визначення науково-дослідних тем; контроль за дотриманням індивідуального плану практики; окреслення джерельної та історіографічної бази дослідження; вивчення та критичний аналіз джерел інформації по темі дослідження; застосування сучасних методів і технологій історичних досліджень; підготовка звіту про виконану роботу.

Освітньо-професійна програма передбачає наступне:

Здобувачі повинні знати:

- ✓ сутність та особливості методології наукового дослідження;
- ✓ основні принципи роботи з емпіричною базою дослідження;
- ✓ методи наукових досліджень;
- ✓ види інформаційного забезпечення та використання джерел інформації у науково-дослідній роботі;
- ✓ наукознавчі та методологічні основи наукових досліджень;
- ✓ особливості організації науково-дослідної роботи;
- ✓ вимоги до оформлення результатів науково-дослідної роботи;
- ✓ етичні та правові основи наукової діяльності тощо.

Здобувачі повинні вміти:

- ✓ застосовувати понятійний апарат методології наукових досліджень;
- ✓ відбирати та аналізувати необхідну інформацію;
- ✓ порівнювати точку зору і логіку авторів, які висловлюють дискусійні проблеми, знаходити сильні і слабкі сторони в різних наукових роботах, пошуках;

- ✓ формулювати мету, завдання та гіпотезу наукового дослідження, чітко охарактеризувати об'єкт, предмет, ціль і методи дослідження;
 - ✓ планувати та проводити емпіричні дослідження;
 - ✓ правильно організовувати етапи наукового дослідження;
 - ✓ порівнювати отримані результати дослідження із теоретичними обґрунтуванням проблеми;
 - ✓ узагальнювати результати, сформулювати висновки, обґрунтувати отримані результати наукового дослідження та захистити їх.
 - ✓ складати звіти та доповіді тощо;
- Здобувачі повинні мати навички:**
- ✓ враховувати тенденції культурного розвитку суспільства при визначенні теми та актуальності наукового дослідження;
 - ✓ виявляти нові тенденції в розвитку історичної науки та враховувати їх у визначенні напрямку наукового дослідження;
 - ✓ формувати актуальність та тему наукового дослідження;
 - ✓ одержувати нову наукову інформацію та впроваджувати її в науково-дослідну роботу;
 - ✓ засовувати комплекс методів в процесі історичного дослідження;
 - ✓ орієнтуватися в основних напрямках сучасного історичного пізнання;
 - ✓ ідентифікувати джерело та визначати достовірність інформації;
 - ✓ здійснювати історіографічний аналіз;
 - ✓ складати бібліографічні описи;
 - ✓ співвідносити знання про минуле із сучасними тенденціями розвитку суспільства;
 - ✓ користуватися усіма видами каталогів та довідковою літературою.

КОМПЕТЕНЦІЇ ЯКИМИ ПОВИНЕН ВОЛОДІТИ ЗДОБУВАЧ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ПРОХОДЖЕННЯ ПРАКТИКИ

Загальні компетентності:

- Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
- Здатність використовувати цифрові освітні ресурси, інформаційні та комунікаційні технології у професійній діяльності.
- Здатність виявляти та вирішувати проблеми у сфері професійної діяльності, бути критичним і самокритичним.
- Здатність генерувати нові ідеї (креативність) та приймати обґрунтовані рішення.
- Здатність розробляти та презентувати освітні проекти, управляти ними та мотивувати виконавців на досягнення спільної мети.
- Здатність здійснювати науково-педагогічні дослідження, прогнозувати та презентувати їх результати.

Фахові компетентності:

- Здатність до поглиблення знань і розуміння предметної області та професійної діяльності.
- Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею у професійній діяльності.
- Знати закони наукового, соціального і професійного мислення, володіння комплексним, інтеграційним, історичним, динамічним, ситуаційним, системним підходами до наукового аналізу, здатність практично послуговуватись методами історичного дослідження.
- Вміти визначати та застосовувати теоретичні поняття, положення, концепції для аналізу й пояснень історичних фактів, явищ, процесів, використовувати комплекс наукових дефініцій для вирішення науково-практичних завдань.
- Знати та розуміти наукові основи певної тематичної області, методології дослідження історичного процесу у національному, європейському та світовому контекстах.
- Оволодіння основними історичними концепціями, поняттями, судженнями; здатність критично оцінювати

результати наукових досліджень, висувати гіпотези, вибудовувати моделі процесів і явищ української та всесвітньої історії.

➤ Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею у професійній діяльності.

➤ Виявляти знання та розуміння наукових основ певної тематичної області, методології дослідження історичного процесу у національному, європейському та світовому контекстах та вміти моделювати їх у зміст навчання відповідно до обов'язкових результатів навчання.

➤ Здатність здійснювати історичні й археологічні дослідження з визначеної тематики, в тому числі використовуючи методологічний інструментарій інших гуманітарних і соціальних наук.

➤ Усвідомлення принципів академічної доброчесності та норм професійної етики.

Програмні результати навчання (РН):

➤ Застосовувати наукову критику до аналізу поглядів дослідників минулого, робити власні узагальнення щодо теоретичного і методичного рівня наукових праць з історії.

➤ Знати і розуміти зміст основних напрямів і шкіл сучасної історичної науки, головних проблем у розвитку історіографії, основні аспекти теоретико-методологічного дискурсу історичних досліджень у просторі конструювання минулого.

➤ Критично оцінювати достовірність, надійність інформаційних джерел, вплив інформації на свідомість і розвиток всіх учасників освітнього процесу, на прийняття рішень.

➤ Здійснювати рецензування, коментування, анотації наукових, науково-популярних, освітніх та публіцистичних текстів, які стосуються питань історії та археології.

➤ Здатність до соціальної взаємодії, займати активну громадянську позицію та робити усвідомлений вибір в умовах сучасного політичного плюралізму.

➤ Планувати і виконувати наукові дослідження у сфері історії та археології, висувати та перевіряти гіпотези,

обирати методи дослідження, аналізувати результати, обґрунтовувати висновки.

Додаткові компетенції якими повинен володіти здобувач вищої освіти під час проходження практики

- здатність до розуміння сучасної наукової методології;
- здатність до застосування методів наукового пізнання;
- проведення науково-дослідної діяльності;
- методологічно та технологічно грамотне здійснення наукового дослідження, інтерпретація його результатів;
- ефективне висвітлення та поширення знань щодо наукових досліджень та інновацій;
- готовність до наукового пошуку;
- здатність володіти методологією і методами дослідження з історії та археології;
- сформованість особистісно значущих якостей дослідника;
- розв'язання дослідницьких завдань шляхом розуміння фундаментальних основ історичної системи знань;
- визначення мети, завдань, стратегії науково-дослідної діяльності;
- впровадження нових освітніх технологій у власну дослідницьку діяльність;
- генерування нових ідей, створення та інтерпретація нових знань відповідно до теми наукового дослідження;
- використання зарубіжного досвіду в реалізації завдань власного дослідження;
- використання іншомовних інформаційних ресурсів, які знаходяться у відкритому доступі наукометричних баз;
- застосування іноземної мови у самоосвітній діяльності;
- здатність до аналізу інформації з різних джерел, використання бібліотек (традиційних і електронних); професійне володіння основними методами, способами і засобами набуття, зберігання, обробки інформації;

- ефективне використання мультимедійних технологій, програмного забезпечення для виконання науково-дослідних завдань у історичній галузі;
- здатність до різних видів історичного аналізу (історико-логічний, компаративний, ретроспективний, феноменологічний тощо);
- здатність до якісного опрацювання джерельної бази дослідження.

Проходження науково-дослідної практики спрямовує здобувачів провести наукове дослідження на базі навчального закладу, бібліотек, архівних установ, науково-дослідних центрів та зібрати матеріали для написання дипломної роботи. Практика забезпечує поглиблення і розширення теоретичних знань, практичних умінь, удосконалення навичок самостійної роботи здобувачів, наукової діяльності і наукових досліджень, вміщує вивчення, систематизацію та узагальнення набутих знань, оформлення результатів виконаної роботи.

Упродовж науково-дослідної практики здобувачі під керівництвом керівника дипломної роботи здійснюють науково-педагогічні дослідження, організацію, підготовку, написання та апробацію результатів дипломної роботи.

Робота магістрантів під час науково-дослідної практики організовується відповідно до логіки роботи над магістерською роботою. Вони працюють з джерелами, монографіями, авторефератами і дисертаційними дослідженнями, аналізують результати досліджень, консультуються з науковими керівниками і викладачами кафедри.

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ПРАКТИКИ

Відповідно до обсягу програми підготовки (кількості кредитів ECTS) та нормативному терміну навчання магістра за спеціальністю 014 – *Середня освіта (Історія)*, затверджено графік навчального процесу. Згідно графіка навчального процесу науково-дослідна практика проводиться у *першому (дев'ятому) семестрі впродовж чотирьох тижнів з відривом від навчання*. Конкретний час проведення практики визначається наказом по Університету. На проходження науково-дослідної практики магістрам відводиться *240 год/8 кредитів ECTS*.

Науково-дослідна практика відбувається в очному режимі з відривом від навчання.

У випадку воєнного стану, карантину або інших обставин, практика може проходити дистанційно.

Дистанційне проходження практики реалізується через сукупність наступних заходів: засоби надання методичного матеріалу здобувачу; засоби контролю успішності здобувача; засоби консультації здобувача викладачем; засоби інтерактивної співпраці викладача і здобувача; можливість швидкого доповнення курсу новою інформацією, коригування помилок.

Найкращими у плані ефективності та за простотою підключення є такі програми як:

Moodle (навчальна платформа, де є змога представляти навчальний матеріал у різних форматах (текст, презентація, відеоматеріал, вебсторінка); проводити тестування та опитування здобувачів із використанням запитань закритого і відкритого типу; виконувати завдання з можливістю пересилати відповідні файли);

Microsoft Teams (працює за принципом груп, учасники яких можуть спілкуватись і взаємодіяти в усіх додатках. У Microsoft Teams вбудовані сервіси Office 365, включаючи Word, Excel, PowerPoint, OneNote, SharePoint, Power BI та інші. Наприклад, інструмент Microsoft Graph дозволяє аналізувати інформацію й ділитися результатом з учасниками групи. Користувачі можуть спільно працювати

над документами, додзвонюватися і проводити відеоконференції).

Ці програми допомагають планувати освітній процес, створювати курси та паралельно спілкуватися з кількома здобувачами. Якщо немає можливості швидко впровадити систему управління навчанням, завжди придуть на допомогу такі комунікаційні платформи, як:

Zoom це сервіс для проведення відеоконференцій та онлайн-зустрічей. Організувати зустріч може будь-який користувач, що створив обліковий запис. Безкоштовна версія програми дозволяє проводити відеоконференцію тривалістю 40 хвилин. Zoom відмінно підходить для відеоконференцій, роботи, індивідуальних та групових занять. Користувачі можуть використовувати додаток як на комп'ютері, так і на планшеті й телефоні. До відеоконференції може підключитися будь-який користувач за посилання або ідентифікатором конференції. Захід можна запланувати заздалегідь, а також зробити перманентне посилання, тобто для постійних зустрічей у певний час.

Hangouts це платформа відеочату, інтегрована в Google+. Це дозволяє користувачам: відправляти і отримувати текстові/графічні повідомлення з вкладеними фото, відео; об'єднувати більше ста учасників у одному сеансі спілкування; організовувати відеоконференції, прямі трансляції (корисно для проведення вебінарів); здійснювати дзвінки не тільки абонентам Hangouts, але і на мобільні номери; в процесі проведення чату реально ділитися не тільки текстом, але і фото, завантаженими з пам'яті пристрою або ж зроблені в реальному часі на камеру смартфона; додавати барвисті стікери, смайли і емоджі; надавати доступ до камери і мікрофону телефону безпосередньо в процесі спілкування в чаті.

Skype це безкоштовна для завантаження та проста у використанні програма, яка дає змогу спілкуватися користувачам з усього світу. До 50 осіб можуть брати участь у відеоконференції; в ній відсутні обмеження по тривалості відеозв'язку; є функція демонстрації екрану або

його частини; є функція запису онлайн-конференцій; користувачі можуть переходити за посиланням-запрошенням на конференцію необмежену кількість разів: у вчителя немає потреби повторно генерувати нові посилання; можна планувати графік занять за допомогою вбудованого календаря; вмикати презентацію Powerpoint; можливо залишати анотації та коментарі; у конференціях доступні приватний і груповий чати; функція «підняття руки» допомагає оперативно проводити опитування; користувачі можуть обмінюватися файлами/папками з учасниками конференції. Skype дозволяє пересилати будь-які файли (mp3, зображення, текст тощо) просто перетягуючи їх у вікно чату;

Дані платформи спростять передачу завдань та допоможуть підтримати зв'язок зі здобувачами, а їм – допоможе підтримати зв'язок як з керівником практики від кафедри, так і з керівником практики від факультету.

Загальні рекомендації для проведення практики в дистанційному або змішаному форматі:

1. Кожен здобувач повинен створити віртуальну сторінку-портфолію **Google site** або в іншій електронній базі свого електронного щоденника.

2. Здобувач повинен надати доступ до свого сайту (портфолію) координатору практики від факультету, завідувачу кафедри та всім методистам практики.

3. Здобувач повинен вести електронний щоденник спостереження.

За підсумками дистанційного проходження науково-дослідної практики, здобувачі повинні виконати всі завдання, оформити та дистанційно здати звіт з проходження практики.

Під час дистанційного проходження практики здобувачі можуть користуватись електронними ресурсами та каталогами бібліотек, архівів та інших наукових інституцій.

ОСНОВНІ ЕТАПИ ТА ЗМІСТ ПРОХОДЖЕННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ПРАКТИКИ

1. Підготовчий. Організаційна діяльність.

- участь в настановному семінарі, який проводить координатор практики від факультету;
- ознайомлення з нормативною базою;
- ознайомлення з документацією, необхідною для проходження практики;
- ознайомлення з технічними можливостями, закладу освіти, навчально-дослідного центру, бібліотеки, архіву та інших наукових інституцій;
- узгодження графіку індивідуальної роботи з працівниками навчально-дослідного центру, бібліотеки, архіву та інших наукових інституцій та керівником практики від факультету;
- консультації з керівником від бази практики щодо виконання завдань практики.

2. Основний етап. Практична діяльність:

- складання індивідуального плану роботи та узгодження графіку індивідуальної роботи з керівником від бази практики;
- ведення щоденника;
- вивчення каталогів наукових праць та джерельної бази відповідно до теми дипломної роботи;
- складання бібліографічного опису джерел та літератури;
- підготовка тез статті на конференцію, вебінар, круглий стіл;
- підготовка рецензії на статтю, журнал, монографію, відповідно до тематики дипломної роботи;
- підготовка історіографічного огляду праць відповідно до тематики дипломної роботи;
- участь в методичних семінарах кафедри;
- участь в конференціях, вебінарах, тренінгах тощо;

3. Завершальний

- оформлення документації;
- підготовка та здача звіту;
- підведення підсумків практики.

Зміст науково-дослідної практики визначається загальною концепцією магістерської підготовки за спеціальністю 014 «Середня освіта (Історія)». Він включає в себе освітньо-виховну, освітньо-пізнавальну, практичну і дослідницьку діяльність магістрантів і передбачає системне бачення проблеми по темі дипломної роботи, а також формування необхідних дослідницьких компетенцій майбутнього історика. Під час науково-дослідної практики здобувачі беруть участь у різних видах наукової, науково-педагогічної або організаційної роботи ЗВО, науково-дослідної установи, бібліотеки, архіву тощо.

При цьому здобувачі:

- ✓ вивчають головні наукові завдання за напрямом робіт;
- ✓ вивчають інноваційні підходи, які реалізуються у практичній діяльності;
- ✓ відпрацьовують практичні навички з творчої реалізації поставлених завдань дослідження;
- ✓ практично оволодівають методами досліджень;
- ✓ реалізують на практиці творчий підхід до методів дослідження;
- ✓ опрацьовують результати дослідження НДР, проводять їх аналіз та інтерпретацію;
- ✓ здійснюють практичну перевірку своєї готовності до інноваційної діяльності у галузі освіти і науки;
- ✓ здійснюють систематизацію теоретичних знань для якісного виконання поставленої у темі дипломної роботи;
- ✓ вивчають і узагальнюють літературні джерела за темою дипломної роботи;
- ✓ виконують індивідуальні науково-практичні завдання, критично осмислюють теоретичну базу з метою якісного виконання дипломної роботи та її захисту;
- ✓ здійснюють підготовку наукової статті або тез до друку;
- ✓ готують доповіді і виступи на методичних семінарах, симпозіумах, наукових конференціях тощо.

Програма науково-дослідної практики конкретизується і доповнюється для кожного магістранта залежно від специфіки і характеристики виконуваної роботи.

Таким чином, під час практики здобувачі не тільки знайомляться з каталогами наукових праць та джерел, але можуть працювати як помічник бібліотекара, працівника науково-дослідного центру, працівника архіву тощо, стають активними учасниками науково-дослідної діяльності. Вони можуть спільно з керівником від бази практики проводити методичні семінари, вебінари, круглі столи, дискусії та ін.

Перед початком практики проводиться настановча конференція, на якій керівник розкриває перед здобувачами мету практики, знайомить їх з базами практики, основними завданнями, порядком проходження практики та оформлення звітної документації.

Крім обов'язкових етапів здобувач-практикант може виконувати **індивідуальне завдання**, тобто певне наукове дослідження для виконання якого варто використовувати такі методи:

Історичний метод. Цей метод безпосередньо заснований на хронологічному і подієвому підходах до досліджуваних подій і принципі історизму. Історичні явища обов'язково розглядаються в контексті своєї епохи, невідривно від неї. Сам історичний процес з урахуванням його цілісності, ділиться на ряд взаємопов'язаних між собою стадій. Останнє дуже важливо, так як дозволяє простежити наявність причинно-наслідкових зв'язків між подіями.

Логічний метод. У більшості випадків він зводиться до аналізу і розкриття ролі елементів при вивченні тих чи інших історичних явищ. Функції, зміст окремих фактів чи подій вивчаються у всій їх конкретиці, що дозволяє визначати сутність явища в цілому і сходити на рівень теоретичного осмислення як частковостей конкретно-історичного характеру, так і загальних закономірностей. Суть цього методу можна визначити як наповнення понятійним змістом всього масиву фактичних матеріалів, в

результаті чого здійснюється сходження від одиничного і індивідуального до загального і абстрактного.

Метод класифікації (систематизації) – це особливий випадок застосування логічної операції поділу обсягу поняття. Історичні факти, події на підставі будь-яких ознак подібності або відмінності між ними групуються дослідником в певну систему для постійного використання. Класифікацій може бути кілька, їх кількість визначається потребами наукової роботи. Кожна окрема класифікація будується на основі тільки одного критерію або ознаки. Класифікація називається природною, якщо вона будується за істотними для даних фактів або подій ознаками. У таких випадках вона має пізнавальне значення і зазвичай називається типологією. Штучна класифікація полягає в систематизації фактів або подій по несуттєвим для них ознаками, що, однак, представляє певну зручність для самого дослідника. Слід пам'ятати, що будь-яка класифікація умовна, тому що зазвичай вона є результатом спрощення досліджуваних явищ.

Хронологічний метод дозволяє вивчати явища і події в їх взаємозв'язку, розвитку і часовій послідовності з фіксацією в них змін. Особливо корисний він при зіставленні історичних хронік, в яких простежується тісна єдність тематики з хронологією викладу.

Проблемно-хронологічний метод полягає в розчленуванні однієї великої теми або проблеми на кілька дрібних, які після цього вивчаються в хронологічній послідовності, що сприяє не тільки поглибленому і детальному вивченню окремих елементів історичного процесу, а й розуміння їх взаємозв'язку і взаємозалежності між собою.

Метод періодизації заснований на виділенні в історії суспільства або якогось окремого явища суспільного життя певних хронологічних періодів, що відрізняються своїми специфічними рисами і особливостями. Саме ця специфіка і є головним критерієм для виділення періодів, оскільки вона виражає суттєвий зміст досліджуваних явищ або подій. Критерій, як і в методі класифікації, повинен бути

тільки один. Методом періодизації користуються для дослідження історичного процесу в цілому, якихось окремих його частин, а також конкретних подій і явищ.

Системно-структурний метод базується на вивченні суспільства як складної системи, в свою чергу, складається з ряду підсистем, що знаходяться один з одним в тісній взаємодії. При системно-структурному методі увага дослідника звертається насамперед на зв'язок елементів цілого між собою. Оскільки підсистеми – це сфери суспільного життя (економічна, соціальна, політична і культурна), то і вивчаються, відповідно, всі різноманітні зв'язки між ними. Цей метод вимагає міждисциплінарного підходу до історичних досліджень, але зате і дозволяє досконало вивчити різноманітні аспекти життя минулого.

Синхронний метод полягає у вивченні подій і явищ у площині часу з незмінними його інтервалами (роками, десятиріччями, століттями тощо). Застосування такого методу дає можливість відтворити послідовність фактів, але не пояснює причинно-наслідкові зв'язки між ними.

Діахронний метод (історики його називають також методом періодизації) спрямований на розчленування процесу розвитку об'єкту, який вивчається, на ряд періодів (етапів), які послідовно змінюють один одного та наступне порівняння цих часових станів об'єкту за певними ознаками їх структури.

Історико-генетичний метод полягає у вивченні історичних явищ та подій у процесі їх розвитку – від зародження до загибелі чи іншого стану. Він дає ніби «біографію» історичного об'єкта.

Ретроспективний метод дозволяє «проникнути» у попередні стани об'єкта за допомогою знань про більш пізній (або сучасний) його стан. Він застосовується за відсутності інформації про минуле, коли без такого уявного проектування важко обійтися.

Історико-порівняльний (компаративний) метод полягає у співставленні об'єктів у просторі (тобто існуючих одночасно) та часі (тих, які існували на різних відтинках минулого) задля: а) нових, невідомих знань про об'єкти, які

порівнюються; б) для з'ясування питання про взаємний вплив об'єктів. При тому слід пам'ятати, що для співставлення надаються лише ті об'єкти, між якими існує об'єктивна подібність.

Історико-генетичний – найдавніший і найпоширеніший в історичному дослідженні. Суть: послідовне розкриття властивостей, функцій і змін реальності, яка вивчається в процесі її історичного руху. Це дозволяє наблизитися до сприйняття об'єкта. Цей метод є аналітично-індуктивним і описовим за формою, дозволяє показати причинно-наслідковий рух явищ і подій. Він доступний і простий надає перевагу фактографії, спрямований на аналіз розвитку. Негативне: при надмірній увазі до деталей можна не побачити закономірності. В ідеальній формі цей метод повинен поєднувати: одиничне, особливе і загальне. Цей метод тяжіє до описовості, фотографізму і емпіризму. Але при всій його популярності він немає чіткої логіки і понятійного апарату.

Історико-типологічний використовується з метою впорядкування і узагальнення історичних фактів. Типологізація вимагає дотримання певних методологічних принципів:

1) обов'язкового виділення тих якісних ознак, за якими здійснюється групування об'єктів;

2) наявність достатньо багатого фактичного матеріалу (об'єктів вивчення), який дозволяє здійснювати типологізацію.

Історико-системний дозволяє здійснити поглиблення історичних досліджень як з точки зору цілісного охоплення історичної дійсності, яка вивчається так і з точки зору розкриття внутрішніх механізмів функціонування і розвитку. Об'єктивною основою системного підходу і методів наукового пізнання є єдність суспільно-історичного розвитку: одиничного, особливого, загального. Реально і конкретно ця єдність виступає у суспільно-історичних системах різного рівня. Функціонування і розвиток історичної системи включає і синтезує ті основні компоненти з яких складається суспільно-історична

реальність. До компонентів належить: а) індивід і неповторні події; б) історичні ситуації і процеси.

Метод групування дозволяє велику кількість спостережень звести до досить невеликої кількості груп, в яких згруповані спостереження за більш яскравими та вражаючими ознаками, а далі на підставі аналізу отриманих груп дослідник робить висновки про весь масив одержаної інформації, а також про особливості кожної групи.

Метод опитування громадської думки. Таке збирання інформації може бути відкритим або анонімним, усним чи письмовим, груповим чи індивідуальним. Одним з найбільш ефективних способів отримання відомостей від респондентів є інтерв'ю, яке може бути: а) структурованим (коли ставиться певний набір питань відповідно до підготовленого наперед формуляру (чи анкети); б) наративним (описовим) – коли інтерв'юер ставить одне запитання, а далі вільно висловлюється на задану тему респондент; в) запитальним – коли інтерв'ю відбувається у формі вільної бесіди на тему, яка цікавить дослідника. історик чи культуролог, який вивчає життя неписьменних спільнот або події недалекого минулого.

Орієнтовна тематика індивідуальних завдань:

1. Роль джерелознавства у науковій творчості дослідника.
2. Методологія історичної науки.
3. Історіографія як історія історичної науки.
4. Джерелознавство як наукова галузь знань.
5. Історія та історична наука як пізнавальний процес.
6. Поняття, функції та основні види наукових публікацій.
7. Правовий статус науковців в Україні.
8. Сучасні методи боротьби з плагіатом.
9. Академічна доброчесність. Моральний та правовий аспекти.
10. Вимоги до оформлення наукового апарату дослідження.

11. Джерела інформації для наукових досліджень.
12. Форми та методи роботи з монографічними дослідженнями.
13. Форми та методи роботи з джерельною базою.
14. Об'єкти наукових досліджень та їх класифікація.
15. Вибір теми наукового дослідження: фактори, прийоми, засоби.
16. Загальнонаукові методи дослідження.
17. Основні принципи роботи бібліотеки.
18. Основні принципи роботи архіву.
19. Основні принципи роботи науково-дослідної установи.
20. Роль інформації у наукових дослідженнях.

БАЗИ ПРОВЕДЕННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ПРАКТИКИ

Здобувачі спеціальності 014 «Середня освіта (Історія)» можуть проходити практику в два способи:

I. На базі кафедр: історії України та всесвітньої історії на факультеті історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного Університету імені Юрія Федьковича.

На базі наукових центрів, які діють на факультеті:

➤ *Центр Канадських студій імені Рамона Гнатишина* – керівник доктор політичних наук Макар Віталій Юрійович. Цент діє за підтримки Посольства Канади в Україні. На базі Центра діє бібліотека, яка включає понад 400 найменувань англійською, українською та французькою мовами. Праці стосуються не тільки історії Канади, але й загальної зовнішньої політики, світової економіки, історії, соціології. Канадський центр імені Рамона Гнатишина є членом Міжнародної ради канадських студій і співпрацює на міжнародному рівні з іншими центрами канадських студій, особливо з тими, що знаходяться в Центральній та Східній Європі. Центр також підтримує регулярні контакти з Посольством Канади в Україні, а Фонд Гнатишина інформується про роботу Центру. Також на базі Центру проводяться міжнародні конференції, круглі столи, вебінари.

➤ *Центр американських студій* – керівник кандидат філологічних наук, доцент Лучак Микола Миколайович. Центр працює у напрямку проведення досліджень у галузі американістики, тобто різних аспектів цього наукового напрямку, також Центр здійснює навчання у напрямках політології, історії та сучасної економіки США. В Центрі можна отримати консультації для підготовки проектів на стипендії Фонду імені Фулбрайта, а також пошук стипендій у приватних фондах здобувачам, які бажають навчатися в США. Центр активно співпрацює з Інститутом Левітта (The Levitt Institute), Солт-Лейк-Сіті. При Центрі діє бібліотека.

➤ *Центр «Східна школа польських студій імені Антона Кохановського»* – керівник кандидат філософських наук, доцент Струтинський Владислав Євгенович. На базі Центру діє велика бібліотека, в якій є великий різновид книг: підручники з польської мови та історії, словники польсько-українські, польсько-англійські, польсько-німецькі, польсько-французькі, а також наукова літератури з історії Польщі, з міжнародних відносин, польських класиків наприклад, Адама Міцкевича, Сенкевича та інших. Всі ці книги використовуються для поглиблення вивчення польської мови, написання рефератів, есе, курсових та магістерських робіт. На базі Центру проводяться літні розмовні школи та практики. Керівництво центру часто запрошує для гостьових лекцій науковці з польських вузів.

➤ *Центр румунських студій* – керівник кандидат політичних наук, доцент Мельничук Любов Ністорівна. Центр взаємодіє з іншими центрами та організаціями зі спільними цілями та завданнями, підтримує міжнародні контакти та зв'язки, ініціює укладання відповідних угод, а також бере участь у здійсненні заходів. На базі центру щорічно проходить Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні тенденції регіональної співпраці: україно-румуно-молдовський вимір», проводяться щорічні круглі столи, мовні практики. Центр активно співпрацює з науковцями, науковими інституціями та громадськими організаціями Румунії та Республіки Молдова.

На базі бібліотек:

➤ *Бібліотека факультету історії, політології та міжнародних відносин* – у розпорядженні фонду бібліотеки понад 12 тис. книг. Це різного роду монографії, підручники, журнали, збірники наукових статей, тези конференцій.

➤ *Наукова бібліотека ЧНУ* – загальний фонд бібліотеки нараховує понад 2,6 млн. примірників. Серед них: 1,125 тис. примірників наукової літератури, 171 тис. підручників та навчальних посібників, 648 тис. примірників журналів, 96 тис. примірників художньої літератури. Фонд зарубіжних видань налічує 376 тис. творів німецькою, румунською, англійською, латинською, польською, старогрецькою, французькою, гебрайською їдиш та іншими мовами.

➤ На базі *Державного архіву Чернівецької області* сконцентровані документи установ, організацій та підприємств, що існували на території Північної Буковини та колишнього Хотинського повіту Бессарабської губернії росії від 1775 р. до возз'єднання з УРСР, а також Чернівецької області України (1940-1941 рр.; 1944-2023 рр.). До складу архіву входять також документи установ періоду тимчасової румуно-німецької окупації 1941-1944 рр.

Найдавніші документи архіву – колекції /Ф.1023, ф.1024/, зібрані комісією державних архівів Буковини та дослідником історії Буковини Францем Вікенгаузером і відносяться до XV-XVIII століття, коли Буковина входила до Молдавського князівства.

II. Здобувачі з дозволу кафедри можуть самостійно обирати для себе місце проходження практики. Побаження здобувача повинно бути обґрунтовано заявою на ім'я завідувача кафедри, до якої додається лист з відповідної установи зі згодою прийняти дану особу для проходження науково-дослідної практики. Зміна бази практики можлива лише з поважних причин і лише до подання проекту наказу про проходження практики. Рішення про можливість зміни бази практики приймає завідувач кафедри. Самостійно змінювати місце практики здобувач не має права. У разі

самостійної зміни місця практики, нез'явлення до місця практики без поважних причин вважають, що здобувач не виконав навчального навантаження і може бути відрахований з Університету.

Установи, які використовуються як бази практики, повинні відповідати наступним вимогам:

- наявна можливість кваліфікованого керівництва практикою здобувачів;

- надання здобувачам на час практики можливості працювати на штатних посадах, які відповідають програмі практики (за наявності відповідних вакансій);

- надання здобувачам права користування бібліотекою, лабораторіями, технічною та іншою документацією, необхідною для виконання програми практики;

- можливість наступного працевлаштування випускників університету (на загальних підставах при наявності вакансій).

При зарахуванні здобувачів на штатні посади на час проходження практики на них розповсюджуються законодавство про працю та правила внутрішнього трудового розпорядку підприємства. На здобувачів, не зарахованих на штатні посади, також розповсюджуються правила внутрішнього трудового розпорядку підприємства. Тривалість робочого часу здобувачів під час проходження практики регламентується Кодексом законів про працю України і не повинна перевищувати більше 40 годин на тиждень.

На практиці знайомляться з тематикою наукових досліджень кафедр і відділів, тематикою кандидатських і докторських дисертацій; процесом підготовки до видання збірників наукових праць і часописів; вивчають інформаційні ресурси наукових бібліотек з метою їх використання під час написання дипломної роботи та подальшої наукової діяльності.

Завідувач кафедри або відповідальна особа (координатор практики від факультету) який відповідає за організацію та проведення практик у структурному підрозділі (в разі її призначення) подає у 5-и денний термін

завідувачу практики університету Паспорт баз практик. На основі Паспортів баз практик завідувач практики університету формує загальноуніверситетську інформаційну базу Паспортів баз практик із визначенням спеціальностей, які вони забезпечують.

Договір, згідно зі встановленою формою, готується у двох примірниках: один – Університету, другий – базі практики. Примірник договору Університету реєструється у відповідному журналі та зберігається на кафедрі.

На основі договору здобувачі отримують направлення на проходження практики, яке готує керівник практики від кафедри. Направлення на практику оформляється в одному примірнику згідно зі встановленою формою.

У разі необхідності, на вимогу бази практики, здобувачам надаються листи-клопотання про прийняття на практику здобувачів. Листи оформляються завідувачем практики університету, підписуються першим проректором і реєструються у канцелярії університету.

На здобувачів вищої освіти, які проходять практику, поширюються законодавство України про працю та Правила внутрішнього трудового розпорядку бази практики.

ПРАВА ТА ОBOB'ЯЗКИ КЕРІВНИКІВ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ПРАКТИКИ ТА ПРАКТИКАНТІВ

Загальна організація практики та контроль за її проведенням в університеті здійснюється першим проректором.

Відповідальність за організацію та проведення практики покладається на завідувача практики університету, декана факультету, керівника практики у структурному підрозділі, завідувача кафедри, керівника практики від кафедри за якою закріплено проведення певного виду практики.

Декан факультету:

- підбирає разом із завідувачами кафедр, за якими закріплено проведення певного виду практики, та завідувачем практики університету бази практики для проходження практики здобувачів факультету;

- бере участь у роботі настановчих і підсумкових конференцій з практики;

- здійснює загальний контроль за організацією та проходженням практики здобувачів вищої освіти факультету.

Завідувач кафедри, за якою закріплено проведення певного виду практики:

- забезпечує розробку робочих програм практики, контролює їх виконання (випускові кафедри забезпечують розробку наскрізних програм практики);

- при складанні навантаження кафедри планує керівництво практикою викладачам із досвідом роботи, який відповідає профілю роботи баз практики;

- може призначати відповідальну особу за організацію та проведення практик на кафедрі.

Для безпосереднього керівництва практикою здобувачів вищої освіти завідувачем кафедри визначається керівник практики від кафедри відповідно до його навчального навантаження

Координатор практики від факультету:

- підбирає разом із завідувачами кафедр, за якими закріплено проведення певного виду практики, та завідувачем практики університету бази практики для проходження навчальних і виробничих практик здобувачів факультету;

- контролює готовність та відповідність програмі баз практики перед початком практики. Для цього за 2 місяці до початку практики бази практики надається програма практики і договір про проведення практики;

- забезпечує проведення всіх організаційних заходів перед відбуттям здобувачів на практику: підготовку проекту наказу, інструктаж про порядок проходження практики та з техніки безпеки, надання здобувачам-практикантам необхідних документів (направлення, програми, щоденник, методичні рекомендації та інші, перелік яких встановлює навчальний відділ університету);

- розподіляє здобувачів на бази практики;

- повідомляє здобувачам про систему звітності з практики, а саме: подання письмового звіту, підготовка доповіді, повідомлення, виступу тощо;

- у тісному контакті з керівниками по кафедрі забезпечує якість її проходження згідно з програмою;

- протягом тижня після захисту практики подає до навчального відділу письмовий звіт про проходження практики із зауваженнями та пропозиціями щодо її поліпшення;

- не пізніше, ніж за 2 тижні до початку практики координатор практики на факультеті проводить нараду групових керівників практики, на якій повідомляє:

- ✓ про терміни проведення практики і час проведення установчої конференції викладачів і здобувачів з питань проходження практики;

- ✓ про мету даної практики;

- ✓ про особливості проходження даної практики;

- ✓ про основні вимоги до здобувачів і викладачів під час проведення практики.

Впродовж 2-х тижнів з дня проведення наради визначає склад групи здобувачів-практикантів.

Під час проведення практики координатор повинен постійно контактувати з керівниками практики від кафедр і здобувачами-практикантами, перевіряти ведення здобувачами щоденників практики, виконання програми і плану проведення практики, стан трудової дисципліни.

Проведення практики на базі факультетів визначається програмою практики, як передбачено Положенням про проведення навчальних і виробничих практик здобувачів ЧНУ.

Керівник практики від кафедри:

Керівником практики від кафедри є науковий керівник дипломної роботи.

- до початку практики видати практиканту індивідуальне завдання;

- представити здобувачів-практикантів керівнику бази практики;

- за 10 днів до початку практики, відповідно до розподілу здобувачів, на кожен базу практики сформувати Паспорт бази практики;

- своєчасно отримати від керівника бази практики витяги з наказу про прийняття здобувачів вищої освіти на практику і призначення керівників від бази практики;

- під час проведення практики постійно контролювати забезпечення належних умов праці і побуту практикантів та дотримання правил і норм охорони праці, техніки безпеки і виробничої санітарії відповідно до законодавства;

- контролювати виконання практикантами правил внутрішнього трудового розпорядку, ведення щоденника практики здобувачами бази практики;

- надавати практикантам методичну допомогу у вирішенні завдань, визначених програмою практики;

- своєчасно подавати завідувачу кафедри письмовий звіт про проведення практики із зауваженнями і пропозиціями щодо її поліпшення.

Розподіл практикантів на бази практики готується за 10 днів до початку практики.

Бази практик в особі їх керівників разом з керівниками практик від кафедр несуть відповідальність за організацію, якість і результати практики здобувачів вищої освіти.

Керівник практики від бази практики:

- забезпечити необхідні умови для виконання здобувачем програми практики та, за необхідності, внесення коректив щодо підвищення ефективності проведення практики;

- провести інструктивну (у перший день практики) нараду зі здобувачем-практикантом. У разі потреби навчити його безпечних методів праці;

- забезпечити облік виходів на роботу здобувача-практиканта. Про всі порушення трудової дисципліни, внутрішнього розпорядку та про інші порушення повідомляти заклад освіти;

- своєчасно попереджувати нещасні випадки, порушення, які можуть трапитися зі здобувачем під час проходження практики, а у їх випадку, розслідувати комісією бази практики

разом із завідувачем кафедри та відповідальним на кафедрі за практику.

- після закінчення практики надати здобувачу-практиканту характеристику за підписом керівника бази практики.

Здобувачі при проходженні практики зобов'язані:

- до початку практики одержати від керівника практики від кафедри консультації щодо оформлення всіх необхідних документів;

- дотримуватися режиму навчального закладу та його вимог;

- брати активну участь у настановчих і підсумкових конференціях;

- ознайомитися з документацією кафедри й викладача навчального закладу (навчальним планом спеціальності, графіком навчального процесу, індивідуальним планом викладача, робочими програмами, календарним планом, планами занять і та ін.);

- знати вимоги, що ставляться до заповнення документів;

- планувати свою діяльність і відобразити її в індивідуальному плані;

- у повному обсязі виконати програму практики та індивідуальні завдання керівників практики від кафедри та бази практики;

- вивчити і дотримуватися правил внутрішнього розпорядку бази практики, правил і норм охорони праці, техніки безпеки і виробничої санітарії та відповідно до законодавства;

- своєчасно подати керівнику практики від кафедри звітну документацію, що вимагається програмою практики, й захистити звіти про проходження практики.

Представник від групи здобувачів:

- скласти графік практики групи здобувачів, узгодити його з керівником;

- вести облік перебування здобувачів на практиці й виконання ними індивідуальних планів роботи;

- повідомляти здобувачам інформацію керівника про консультації, зустрічі, зміни в розкладі;

- виконувати доручення керівника практики, які стосуються організації і проведення педагогічної практики;
- висвітлювати перебіг практики.

ПЕРЕЛІК ЗВІТНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ ТА ПІДВЕДЕННЯ ПІДСУМКІВ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ПРАКТИКИ

Після закінчення терміну практики здобувачі звітують про виконання програми та індивідуального завдання.

Після закінчення практики здобувач-практикант подає на кафедру наступні документи:

- **Щоденник;**
- **Звіт;**
- **Характеристика на здобувача;**
- **Бібліографія дипломної роботи;**
- **Тези статі відповідно до теми дипломної роботи;**
- **Рецензія на наукову статтю у фаховому виданні, або монографію, за науковою проблематикою практиканта підготовлена відповідно до встановлених вимог.**

Здобувачам надається 5 робочих днів для оформлення всієї документації. По завершенню цього терміну вони повинні здати документацію керівнику практики. Керівник перевіряє і або приймає документи, або може повернути на доопрацювання терміном на 2 дні.

Підсумковий контроль здійснюється комісією, яку призначає завідувач кафедри. До складу комісії входять: координатор практики від факультету, керівники практики від кафедри (науковий керівник дипломної роботи), керівники практики від баз практики (за можливістю), викладачі кафедри, які викладали здобувачам дисципліни професійної підготовки.

Комісія може заслуховувати звіт про проходження практики здобувачів вищої освіти на базах практики в останні дні її проходження, або на кафедрі протягом перших п'яти днів після її завершення.

Результати підсумкового контролю заносяться у відомість обліку успішності, залікову книжку здобувача вищої освіти.

Результати практики обговорюються на кафедрах, на навчально-методичних конференціях факультетів, а загальні результати на Вченій раді університету в терміни, які визначаються планом роботи Ради закладу. Здобувачам, які не виконали програму практики, отримали негативний відгук про роботу, чи незадовільну оцінку при складанні заліку з практики, може бути надана можливість проходження практики повторно за умов, зазначених вищим навчальним закладом. Якщо здобувач повторно отримав негативну оцінку з практики в комісії, вирішується питання про відрахування здобувача з вищого навчального закладу. Оцінка здобувача за практику враховується стипендіальною комісією при визначенні розміру стипендії разом з його оцінками за результатом підсумкового контролю.

За результатами захисту виставляють: **Здобувачам денної та заочної форми навчання залік**, результати заносять до залікової відомості і залікової книжки здобувача за підписом керівника практики від кафедри.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ПРАКТИКИ

Науково-дослідна практика здобувачів оцінюється за всіма видами діяльності відповідно до розробленої системи балів.

1. Розподіл балів по навчальних елементах:

Назва НЕ	Зміст НЕ	Види навчально-практичної діяльності	Бали за НЕ
Модуль 1. Організаційний			
Організаційно-	Участь у настановчому семінарі (ознайомлення з наказом, програмою практики)	складання індивідуального плану роботи під час практики	5

	Ознайомлення з нормативно-правовою документацією кафедри, наукового центру, бібліотеки, архіву тощо.	ознайомлення з планом науково-дослідної роботи кафедри, наукового центру, бібліотеки, архіву;	5
Модуль 2. Практичний			
Науково-дослідна діяльність	Ознайомлення з науковою тематикою бази практики	складання бібліографії наукових праць викладачів кафедри відповідно до тематики дипломної роботи	10
	Відвідування науково-методичного семінару кафедри / факультету / наукового Центру	спостереження та аналіз методичного семінару	5
	Участь у конференції / вебінарі / круглому столі	підготовка тез статті для виступу чи публікації	20
Науково-дослідна діяльність	Опрацювання історіографічної та джерельної бази відповідно до теми дипломної роботи	складання бібліографії дипломної роботи	15
	Опрацювання наукових статей за проблематикою дипломної роботи	написання рецензії на наукову статтю / монографію, за науковою проблематикою відповідно до встановлених вимог	15

Підсумки практики	Підготовка та подача на кафедрі керівників звітної документації	вчасне оформлення та подання всієї документації	10
	Захист практики	усний звіт про виконану роботу	10
		враження та пропозиції	5
	Разом		100

2. Критерії оцінювання тез статі відповідно до теми дипломної роботи

20-16 балів ставлять здобувачу, якщо:

- ✓ Тези статті відповідають тематиці дипломної роботи, мають науковий стиль викладу: точність, логічність, лаконічність, зрозумілість, завершеність;
- ✓ Обґрунтовано актуальність дослідження;
- ✓ Стисло проаналізовано останні публікації по темі дослідження;
- ✓ Текст написаний зрозуміло та коротко, не порушує авторських прав, не містить орфографічних та граматичних помилок;
- ✓ В тексті висвітлені основні положення дослідження;
- ✓ Тези завершені висновком, який містить особисті ідеї, думки автора;
- ✓ Матеріали тез не містять плагіату чи самоплагіату;
- ✓ Тези чітко структуровані і містять достатньо посилань;
- ✓ Список використаних джерел оформлений згідно вимог.

15-11 балів ставлять здобувачу, якщо:

- ✓ Тези статті відповідають тематиці дипломної роботи;
- ✓ Тези статті мають науковий стиль викладу: точність, логічність, лаконічність, зрозумілість, завершеність;
- ✓ Не чітко обґрунтовано актуальність дослідження;

- ✓ Проаналізовано 1-3 найменування останніх публікації по темі дослідження;
- ✓ Текст написаний зрозуміло та коротко, не порушує авторських прав, не містить орфографічних помилок, але має декілька граматичних помилок;
- ✓ В тексті не чітко висвітлені основні положення дослідження;
- ✓ Тези завершуються висновком, який містить особисті ідеї, думки автора;
- ✓ Матеріли тез не містять плагіату чи самоплагіату;
- ✓ Тези добре структуровані, мають достатньо посилань;
- ✓ Список використаних джерел оформлений згідно вимог.

10-6 балів ставлять здобувачу, якщо:

- ✓ Тези статті не зовсім відповідають тематиці дипломної роботи. не мають всіх ознак наукового стилю викладу: порушена логічність викладу, не завжди є завершеність думки;
- ✓ Не чітко обґрунтовано актуальність дослідження;
- ✓ Проаналізовано 1-3 найменування останніх публікації по темі дослідження;
- ✓ Текст написаний дещо хаотично, має ряд орфографічних та граматичних помилок;
- ✓ В тексті не висвітлені основні положення дослідження;
- ✓ Тези завершаються висновком, який майже не містить особистих ідеї чи думок автора;
- ✓ Матеріли тез містять самоплагіат;
- ✓ Тези не маю достатньо посилань;
- ✓ Список використаних джерел оформлений з порушенням вимог.

5-1 балів ставлять здобувачу, якщо:

- ✓ Тези статті не відповідають тематиці дипломної роботи, не мають всіх ознак наукового стилю викладу: порушена логічність викладу, не завжди є завершеність думки;
- ✓ Не обґрунтовано актуальність дослідження;
- ✓ Не має аналізу останніх публікації по темі дослідження;

- ✓ Текст написаний дещо хаотично, має ряд орфографічних та граматичних помилок;
- ✓ В тексті не висвітлені основні положення дослідження;
- ✓ Тези завершаються висновком, який не містить особистих ідей чи думок автора;
- ✓ Матеріали тез містять самоплагіат;
- ✓ Тези не мають достатньо посилань;
- ✓ Список використаних джерел оформлений з порушенням вимог.

0 балів ставлять здобувачу, якщо:

- ✓ Матеріали тез статті не подані.

3. Критерії оцінювання бібліографії дипломної роботи

15-11 балів ставлять здобувачу, якщо:

- ✓ Здійснено глибокий аналіз наявної історичної літератури та джерельної бази з власною оцінкою;
- ✓ Література та джерела структуровані в хронологічній, проблемно-хронологічній або тематичній послідовності;
- ✓ Література та джерела проаналізовані в органічному зв'язку згідно поставленої мети й завдань дипломної роботи;
- ✓ Проявлено вміння взяти максимальну інформацію з наявних джерел;
- ✓ Проведено співставлення історіографічної та джерельної бази;
- ✓ Наукові дослідження представлені різними видами: опубліковані та рукописні книги, брошури, статті, матеріали та тези «круглих столів», конференцій, довідкова література, бібліографічні довідники, бібліографічні огляди історичної літератури, рецензії на наукові дослідження і навчальну літературу;
- ✓ Використані різноманітні джерела: спогади, мемуари, щоденники, листи, особові архівні фонди й приватні колекції, документи державних, громадських, наукових, видавничих органів та установ, зображальні та речові джерела – світлини істориків, їхні особисті речі,

предмети побуту, музейні колекції, дослідницькі засоби, робочі кабінети, кіно-, відео документи, фонозаписи та ін.

✓ Зроблено самостійні висновки в яких вказано, які питання висвітлено детально, а які ще потребують подальших досліджень.

10-6 балів ставлять здобувачу, якщо:

✓ Здійснено не достатньо глибокий аналіз наявної історичної літератури та джерельної бази;

✓ Література та джерела структуровані в хронологічній, проблемно-хронологічній або тематичній послідовності;

✓ Література та джерела не чітко пов'язані з поставленою метою й завданнями дипломної роботи;

✓ Співставлення та порівняння історіографічної та джерельної бази проведено не структуровано;

✓ Наукові дослідження представлені декількома видами: опубліковані та рукописні книги, брошури, статті, конференцій, довідкова література;

✓ Використані тільки опубліковані джерела: спогади, мемуари, щоденники, листи, зображальні та речові джерела;

✓ У висновках вказано, які питання висвітлено детально, але не вказано, які питання по темі дипломної ще потребують подальших досліджень.

5-1 бал ставлять здобувачу, якщо:

✓ Використана література та джерельна бази проаналізовані поверхнево, не мають власного аналізу;

✓ Література та джерела викладені хаотично і не структуровано;

✓ Не проведено співставлення історіографічної та джерельної бази;

✓ Наукові дослідження обмежуються тільки окремими монографіями, статтями та брошурами;

✓ Джерельна база обмежується хрестоматіями та документами вміщеними в монографіях;

✓ Не має власного висновку або він обмежується загальними фразами.

0 балів ставлять здобувачу, якщо:

✓ Бібліографія до дипломної роботи відсутня.

4. Критерії оцінювання рецензії на наукову статтю у фаховому виданні, або монографію, за науковою проблематикою практиканта підготовлена відповідно до встановлених вимог.

15-11 балів ставлять здобувачу, якщо:

- ✓ З'ясовано яку наукову проблематику намагався вирішити автор;
- ✓ Вказано чи відповідають завдання поставленій меті;
- ✓ Визначено які наукові методи використовував автор;
- ✓ Вказано на яку джерельну базу орієнтувався автор дослідження;
- ✓ Вказано чи містить дана стаття, монографія наукові гіпотези, ідеї;
- ✓ Висвітлено які висновки зробив автор і вказано чи відповідають вони поставленим завданням;
- ✓ Текст рецензії написаний зрозуміло та коротко, не порушує авторських прав, не містить орфографічних та граматичних помилок;
- ✓ Текст рецензії не містить плагіату;
- ✓ В тексті рецензії вказано, яким результатам, судженням, висновкам варто поставити позитивну оцінку, чим відрізняється рецензоване дослідження від інших праць;
- ✓ В тексті рецензії визначені дискусійні моменти, окремі цікаві думки, які не підкріплені фактами;
- ✓ В тексті рецензії вказано на недоліки роботи, або які питання залишились поза увагою, автора дослідження;
- ✓ Зроблено самостійні висновки даного рецензованого дослідження

10-6 балів ставлять здобувачу, якщо:

- ✓ З'ясовано яку наукову проблематику намагався вирішити автор;
- ✓ Вказано чи відповідають завдання поставленій меті;
- ✓ Не визначено які наукові методи використовував автор;
- ✓ Частково вказано на яку джерельну базу орієнтувався автор дослідження;

- ✓ Не чітко вказано чи містить дана стаття, монографія наукові гіпотези, ідеї;
 - ✓ Висвітлено які висновки зробив автор і вказано чи відповідають вони поставленим завданням;
 - ✓ Текст рецензії написаний зрозуміло та коротко, не порушує авторських прав, містить незначні орфографічні та граматичні помилки;
 - ✓ Текст рецензії не містить плагіату;
 - ✓ В тексті рецензії вказано, яким результатам, судженням, висновкам варто поставити позитивну оцінку, не зазначено чим відрізняється рецензоване дослідження від інших праць;
 - ✓ В тексті рецензії вказано, що праця містить дискусійні моменти, однак не вказано які;
 - ✓ В тексті рецензії вказано на недоліки роботи, але не зазначено які конкретно і чому;
 - ✓ Висновки даного рецензованого дослідження хаотичні і не містять чіткої позиції рецензента.
- 5-1 бал ставлять здобувачу, якщо:
- ✓ Не з'ясовано яку наукову проблематику намагався вирішити автор;
 - ✓ Не визначено які наукові методи використовував автор;
 - ✓ Частково вказано на яку джерельну базу орієнтувався автор дослідження;
 - ✓ Не чітко вказано чи містить дана стаття, монографія наукові гіпотези, ідеї;
 - ✓ Не чітко висвітлено які висновки зробив автор і не вказано чи відповідають вони поставленим завданням;
 - ✓ Текст рецензії написаний зрозуміло та коротко, не порушує авторських прав, містить орфографічні та граматичні помилки;
 - ✓ Текст рецензії не містить плагіату;
 - ✓ В тексті рецензії не вказано яким результатам, судженням, висновкам варто поставити позитивну оцінку, не зазначено чим відрізняється рецензоване дослідження від інших праць;

- ✓ В тексті рецензії вказано, що праця містить дискусійні моменти, однак не вказано які;
 - ✓ В тексті рецензії не вказано на недоліки роботи;
 - ✓ Висновки даного рецензованого дослідження хаотичні і не містять позиції рецензента.
- 0 балів ставлять здобувачу, якщо
- ✓ Рецензія не підготовлена

5. Підсумкова таблиця розподілу балів

Формою підсумкового контролю є залік (захист).

Науково-дослідна практика здобувачів оцінюється за всіма видами діяльності відповідно до розробленої системи балів.

Підсумкова форма контролю оцінюються за 100-бальною системою. Порядок перерахунку рейтингових показників нормованої 100-бальної університетської шкали оцінювання в традиційну 5-бальну шкалу та європейську шкалу ECTS.

За шкалою ECTS	За шкалою університету	За національною шкалою
A	90 – 100 (відмінно)	5 (відмінно)
B	80 – 89 (дуже добре)	4 (добре)
C	70 – 79 (добре)	
D	60 – 69 (задовільно)	3 (задовільно)
E	50 – 59 (достатньо)	
FX	35 – 49 (незадовільно – з можливістю повторного складання)	2 (незадовільно)
F	1 – 34 (незадовільно – з обов'язковим повторним курсом)	
		2 (незадовільно)

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОФОРМЛЕННЯ ОСНОВНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ПРАКТИКИ

Після закінчення практики здобувач-практикант подає на кафедру всі документи, які були визначені на початку практики:

Щоденник здобувача повинен відповідати наступним **правилам оформлення**:

1. Щоденник – це основний документ, що стисло відображає всю роботу здобувача за час практики і свідчить про поступове формування його наукового досвіду, про професійну адаптацію майбутнього фахівця і про ступінь його готовності до самостійної наукової діяльності.

2. Поточні записи у щоденник здобувач зобов'язаний робити у кінці кожного робочого дня.

3. Здобувач-практикант зобов'язаний на протязі усього періоду практики завжди мати щоденник при собі і надавати його керівнику практики, завідувачеві кафедри і деканові за їх вимогою для поточного і підсумкового контролю та внесення відповідних записів і оцінок.

4. В щоденнику обов'язково повинні бути такі структурні елементи:

- завдання на практику;
- мета практики;
- індивідуальне завдання;
- календарний графік проходження практики;
- відгук і оцінка роботи здобувача на практиці;
- висновки керівника практики від кафедри;
- основні сторінки щоденника рекомендовано вести у вигляді таблиці, в якій вказуються такі структурні елементи: дата, наукова установа/кафедра/бібліотека/архів, вид джерел і методи опрацювання.

Звіт – здобувач повинен відповідати наступним **правилам оформлення:**

1. Обсяг звіту складає довільну кількість сторінок комп'ютерного набору. До загального обсягу входять титульна сторінка, план, вступ, основна частина, висновки, список використаних джерел та додатки.

2. Текст набирається на аркушах паперу стандартного формату А-4 з використанням шрифтів текстового редактора Times New Roman, кеглем 14, через 1,5 інтервала з дотриманням таких розмірів полів: верхнього і нижнього – 20 мм, лівого – 30 мм, правого – 10 мм.

3. Титульна сторінка оформляється за встановленою формою.

4. Список використаної літератури та інших документальних джерел, використаних під час роботи, розміщуються після висновків і оформляється відповідно до чинних стандартів.

5. В тексті звіту здобувач повинен обов'язково вказати такі моменти:

- база практики;
- терміни проходження практики;
- керівник практик від факультету;
- керівник практики від бази практики;
- основні види діяльності;
- висновки та пропозиції;

6. У висновках обов'язково подати узагальнений аналіз спостережених методів і форм роботи в науковій установі/бібліотеці/архіві на кафедрі. Вказати, яке значення мала дана практика для підготовки майбутнього фахівця, які позитивні і негативні сторони можна виокремити в науково-дослідній роботі. Самоаналіз практичної діяльності.

Характеристику на здобувача готує керівник від бази практики, в характеристиці висвітлені основні навички та компетенції, якими володіє здобувач, його поведінка під час практики, вміння комунікувати з адміністрацією закладу та працівниками. Вміння застосувати правильні методичні

прийоми під час науково-дослідної діяльності, вміння ефективно застосовувати методи роботи з джерелами та історіографічної базою. Виставляється оцінка за проходження практики. Характеристику підписує керівник (директор) бази практики і ставить печатку.

Основна структура характеристики:

1. Назва документа й прізвище, ім'я, по батькові того, кому видається характеристика, рік народження, освіта.
2. Текст, де зазначено період практики, обсяги та якість виконаних завдань, моральні якості здобувача, які він проявив під час практики, рівень організації праці, дисциплінованість і добросовісність у ставленні до роботи здобувача-практиканта, його ініціативність і творчість.
3. Оцінка за практику.
4. Дата складання.
5. Підпис відповідальної службової особи й гербова печатка організації, яка видала характеристику.
6. Текст характеристики викладається від третьої особи.

Приклади оформлення бібліографічного опису у списку джерел та літератури за вимогами МОН

Наказом МОН України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 № 40 регламентовані нові вимоги до бібліографічного опису списку джерел. У пункті 11 зазначено: «Бібліографічний опис використаного джерела може обмежуватися обов'язковою інформацією, необхідною для однозначної ідентифікації цього джерела». Тобто, це означає, що не потрібно переобтяжувати бібліографічні описи джерел детальною інформацією, як це робиться в повному бібліографічному описі в бібліотеках. Достатньо подати інформацію, яка потрібна для ідентифікації джерела. При описі книги потрібно подати таку інформацію: автор, назва роботи, місце видання, видавництво, рік видання, кількість сторінок. Для статті: автор, назва статті, назва періодичного видання, рік і номер видання, сторінки якими починається і закінчується стаття.

В наказі пропонується декілька варіантів оформлення бібліографічного опису. Для написання курсових робіт рекомендується використовувати оформлення бібліографічних описів згідно ДСТУ 8302:2015. Особливостями цього стандарту є те, що в ньому не використовуються крапка тире для відділення однієї зони бібліографічного опису від іншого і не використовуються дві косі лінії для позначення «в книзі, в статті», як це було в попередньому стандарті. Періодичні видання і видання, з яких використано окремі статті чи розділи, позначаються курсивом.

Подаємо приклади оформлення бібліографічних описів згідно ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання»:

Зразки опису самостійних видань (монографій, підручників, навчальних посібників і т. д.)

1 автор

Даниленко В. Україна в 1985–1991 рр.: остання глава радянської історії. Київ: Ін-т історії України, 2018. 278 с.

2 автори

Галушка А., Браїлян Є. Змова диктаторів: Поділ Європи між Гітлером і Сталіним 1939–1941. Харків: Глобус, 2018. 367 с.

3 автори

Гуржій О., Крижановська О., Реєнт О. Таємні обличчя масонства. Київ: Арій, 2018. 208 с.

Без автора

Антологія української літературно-критичної думки першої половини ХХ століття / упоряд. В.Агеєва. Київ: Смолоскип, 2016. 904 с.

Зразок опису авторефератів

Рудянин І. Українська греко-католицька церква в Східній Галичині: громадсько-політична, культурно-просвітницька та господарська діяльність (середина ХІХ – початок ХХ століття): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: 07.00.01 / Волинський національний університет ім. Л. Українки. Луцьк, 2012. 20 с.

Зразки опису частини видання (статті зі збірника, журналу):

1 автор

Бикова Т. Політика Кремля щодо ісламу у Кримській АСРР (1921-1928 рр.). *Український історичний журнал*. 2019. №1. С. 94-120.

2 автори

Реєнт О., Великочий В. Державотворчі процеси на західноукраїнських землях крізь призму національно-демократичної революції 1914-1923 рр. *Український історичний журнал*. 2019. №1. С. 166-169.

3 автори

Віднянський С., Грицюк В., Лисенко О. Початок «Другої імперіалістичної війни» та «українське питання»: деякі дипломатичні, політичні, воєнні аспекти. *Український історичний журнал*. 2019. №5. С. 4-24.

Зразки опису частини видання: книги

Алексєєв В. Правовий статус людини та його реалізація у взаємовідносинах держави та суспільства в державному управлінні в Україні. *Теоретичні засади взаємовідносин держави та суспільства в управлінні*: монографія. Чернівці, 2012. С. 151-169.

Зразки опису частини видання: матеріали конференцій (тези, доповіді)

Антонович М. Жертви геноцидів першої половини ХХ століття: порівняльно-правовий аналіз. *Голодомор 1932-1933 років: втрати української нації*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 4 жовт. 2016 р. Київ, 2017. С. 133-136.

Зразок опису електронного ресурсу:

Полідович О. Обвинувачення театральних діячів, розстріляних у Києві під час Великого терору. З архіву ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. №2. URL: http://resource.history.org.ua/publ/ za_2019_2_4

Рекомендації до написання рецензії

Рецензія – це відгук, критична оцінка того чи іншого різновиду творчої роботи (наукової праці, методичних розробок, підручника та ін.). Особливість рецензії полягає у вмінні спілкуватися, вести діалог (часто уявний) між рецензентом та автором твору, рецензентом і читачами. Автор рецензії може виявляти свої особистісні цінності, він виступає аналітиком чи полемістом, який зі знанням справи оцінює первинний документ, висуває свої зауваження, подає поради, рекомендації, ініціює науковий діалог. Написання рецензії вимагає уважного вивчення наукової статті, оцінки її сильних і слабких сторін, переваг та недоліків, визначення актуальності теми, наукової новизни результатів дослідження, їх затребуваність з огляду на потреби історичної науки і практики. Для досягнення успішного результату при написанні рецензії потрібні наступні кроки.

1. З'ясуйте, яку наукову проблему намагається вирішити автор. Майте на увазі, що наукова проблема – це форма знання, змістом якої є те, що ще не пізнано людиною, але треба пізнати, або те, що суперечить наявному рівню знань і вимагає узгодження з іншими елементами наукової системи.

2. Зрозумійте мету статті і поставлені дослідником завдання. Чи відповідають вони науковій проблемі? Чи дозволяють вони її вирішити повністю або в окремих аспектах?

3. Які наукові методи використовує дослідник і для яких аспектів дослідження? Чи обґрунтовано використання цих методів, чи є вони придатними для вирішення наукової проблеми?

4. На яку джерельну базу спирається автор? Чи вважаєте Ви її достатньою? Оцініть достовірність джерел, доцільність їх використання та ступінь самостійності положень, вилучених автором дослідження. На цьому етапі роботи Вам доведеться опрацювати (по можливості, повністю) бібліографічний список статті, з'ясувати ступінь

наукової розробленості проблеми та оцінити власний внесок актора статті.

5. *Які припущення робить автор, чи висуває він наукові гіпотези або ідеї?* Які докази він наводить на користь своїх ідей? Чи має автор проблеми з аргументацією?

6. *Які висновки робить автор?* Чи відповідають вони поставленим завданням? Чи можна вважати їх істинними? Чи володіють результати дослідження науковою новизною? Чи є вони достатньо обґрунтованими?

7. *Яка Ваша думка щодо цінності проведеного дослідження?* Чи можуть його результати бути використані в практичній діяльності? Яким чином? Чи можуть висновки автора стати підґрунтям для подальших наукових розробок? Чи може публікація стати в пригоді здобувачам, що здобувають історичну освіту?

Як особливий тип тексту рецензія має певні особливості.

По-перше, як і всі інші типи наукового тексту, рецензія має специфічне оформлення, що зумовлене сферою її застосування.

По-друге, рецензія містить оцінки, позитивні або ж негативні, але оцінки повинні бути обґрунтовані та аргументовані. З огляду на те, що наукова рецензія містить оцінки, їх слід подавати відповідно до правил комунікації. Негативні оцінки не дозволяється висловлювати в різкій формі, без певних доказів; не дозволяється висловлювати негативні оцінки до авторів наукової роботи, а лише до матеріалу викладення.

Обсяг рецензії на наукову статтю має складати близько 700-800 слів. Робота повинна містити назву виду документу (Рецензія), назву рецензованої роботи, прізвище та ініціали її автора, рік публікації, назву і номер видання, сторінки, на яких стаття розміщена, безпосередньо текст, який у довільній формі має відображати аналіз і оцінку статті та загальний висновок.

Рецензія на наукову статтю готується за наступною структурою: предмет аналізу, актуальність теми, короткий зміст, загальна оцінка, позитивні аспекти; дискусійні аспекти; негативні аспекти, висновки.

Рекомендації до оформлення тез статті

I. Вимоги до підготовки тез

Тези (від thesis – положення, твердження) – це коротко, точно, послідовно сформульовані ідеї, думки, положення наукової доповіді, повідомлення, статті або іншої наукової праці.

Залежно від порядку написання є тези, які передують написанню основної праці, і тези, які пишуться на основі вже готової роботи. За критерієм авторства тези поділяються на два види: підготовлені на основі своєї наукової праці або за результатами опрацювання матеріалу інших авторів.

Алгоритм тези можна подати так:

теза – обґрунтування – доказ – аргумент – результат – перспектива.

Можна виділити такі характерні риси тез:

✓ **Змістовність та самодостатність.** Прочитавши цей текст, читач має отримати достатнє розуміння вашої основної думки та результатів вашого дослідження. В змісті не має бути «води», марнослів'я, повторюваних речень, загальних фраз, інформації, яка не стосується до роботи.

✓ **Логічність.** Ваші думки та ідеї мають бути достатньо аргументованими.

✓ **Структурованість.** Окрім таких структур, як вступ, мета роботи, аналіз, висновок, обсяг тези допускає вставлення невеликих елементів роботи, що дозволяє краще розкрити її зміст.

Тези доповіді будь-якої наукової публікації оформлюють згідно з вимогами:

✓ **назва тез доповіді** коротко відображає головну ідею, думку, положення (2-5 слів);

✓ **послідовність викладу змісту** може бути наступна: актуальність, проблеми; стан розробки проблеми в науці і практиці; основна ідея, положення, висновки дослідження; основні результати та їх практичне значення.

Формулювання кожної тези починається з нового рядка, кожна теза має самостійну думку, висловлену в одному або кількох реченнях.

II. Загальні вимоги

1. Стаття має бути написана українською мовою.

2. У структурі статті мають бути відображені обов'язкові елементи, а саме:

✓ постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;

✓ аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор;

✓ виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття;

✓ формулювання мети або цілей статті (постановка завдання);

✓ виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;

✓ висновки з даного дослідження;

✓ перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

III. Технічні вимоги

✓ Текст статті повинен бути обсягом 2 повні сторінки А5 (148 на 210) з такими полями: верхнє, нижнє ,праве, ліве – 2,0 см.

✓ Щільність тексту 36-40 рядків на сторінку (1 інтервал в текстовому редакторі).

✓ Розмір шрифту 11 пт, підписи до рисунків, таблиці, список літератури 10 пт.

✓ Для абзацу відступ 5-6 мм. користуватись переносом.

✓ Автор вказується в правому куті звичайним шрифтом, жирним, розміром 12 пунктів (повністю ім'я, а потім прізвище). Нижче – науковий керівник, із зазначенням перед прізвищем посади (асист., доц., проф., асп.).

✓ Назва статті посередині сторінки звичайним шрифтом, жирним, розміром 12 пунктів.

✓ Список літератури подається наприкінці статті розміром 10 пунктів у алфавітному порядку чи у порядку посилання.

✓ При посиланні в тексті у квадратних дужках вказувати номер позиції у списку літератури [3, с. 34].

✓ Примітки внизу сторінки не допускаються.

ЗРАЗКИ ОФРОМЛЕННЯ ЗВІТНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ**ДОДАТОК № 1.****ЩОДЕННИК ПРАКТИКИ**

_____ (назва практики)
 Здобувача (-ки) _____
 _____ (прізвище, ім'я, по батькові)
 Факультет/ _____ Н/Н _____ інститут

 Кафедра _____
 Курс _____ група _____
 Освітня програма _____
 Спеціальність _____

ЗАВДАННЯ НА ПРАКТИКУ

Здобувача (ки) _____
 _____ (прізвище, ім'я, по батькові)
 направляється на _____ практику
 _____ (назва практики)

 _____ (назва бази практики)
 Термін практики: з «__» ____ 20__ .по «__» ____ 20__ р.
 Керівник практики від кафедри _____
 _____ (посада, прізвище та ініціали)
 Завідувач кафедри _____
 _____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)
 Прибув на базу практики «__» ____ 20__ р.
 Вибув з бази практики «__» ____ 20__ р.
 Керівник практики від бази практики _____
 _____ (посада, прізвище та ініціали)

1. МЕТА ПРАКТИКИ ТА ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ:

2. КАЛЕНДАРНИЙ ГРАФІК ПРОХОДЖЕННЯ ПРАКТИКИ

Дата	Найменування робіт	Відмітка про виконання

Керівники практики:

від кафедри _____

(підпис)

(ім'я, прізвище)

від бази практики _____

(підпис)

(ім'я, прізвище)

3. ВІДГУК І ОЦІНКА РОБОТИ ЗДОБУВАЧА НА ПРАКТИЦІ

Керівники практики:

від бази практики _____

(підпис)

(ім'я, прізвище)

М.П. «__» _____ 20__ р.

4. ВИСНОВОК КЕРІВНИКА ПРАКТИКИ ВІД КАФЕДРИ

Дата складання звіту «__» _____ 20__ р.

Оцінка практики _____

Керівники практики:

від кафедри _____

(підпис)

(ім'я, прізвище)

ДОДАТОК 2.**ЗВІТ
ПРО ПРОХОДЖЕННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ПРАКТИКИ**

Здобувача(ки)-практиканта(ки) _____

_____ курсу _____ групи _____ спеціальності

База практики _____

Тривалість практики з «_____» по «_____»

Керівник практики від бази практики _____

(прізвище, ініціали)

Керівник практики від факультету _____

(вчене звання, наук. ступінь, прізвище
ініціали)**Зміст виконаних робіт**

Обсяг основної частини звіту (без титульної сторінки та додатків) повинен сягати 3-4 сторінки. Здобувачі готують звіт про практику засобами текстового редактора Word на стандартних аркушах формату А4 (210x297 мм). Розміри полів: верхнє, лівє та нижнє – 2,0 см, правє – 1,0 см. Надрукована сторінка не повинна перевищувати 40 рядків. Нумерують сторінки вгорі справа без крапки з використанням арабських цифр. Номер підpunkту складається з номера розділу, порядкового номера підрозділу, порядкового номера пункту та порядкового номера підpunkту, розділених крапкою (наприклад, 1.3.2.1.). Відповідно до зазначеного стандарту рекомендовано такі налаштування для текстового редактора WORD. Шаблон – нормальний (Normal). Основний текст набирають шрифтом (Times New Roman) розміром 14 pt з міжрядковим інтервалом 1,5.

Підписи:

Здобувач-практикант

Керівник практик від бази практики

Керівник практики від факультету

Координатор практики

ДОДАТОК № 3.

ЗРАЗОК ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ЗДОБУВАЧА-ПРАКТИКАНТА

Характеристика видана здобувачу (-ці) _____
 Факультету _____
 Спеціальності _____ Курсу _____

1. Назва практики: _____
2. Місце проходження практики _____
 Адреса та телефон _____
3. Яку роботу виконав здобувач _____
4. Оцінка проходження практики: _____

Здобувач(ка) ознайомився з організацією наукових досліджень історичних та археологічних проблем та взяв (взяла) участь у науково-дослідній роботі за темою індивідуального наукового дослідження: _____

Здобувач(-ка)-практикант(-ка) _____ має..... (грунтовну науково-методичну підготовку, володіє глибоким знанням з історії, історіографії, джерелознавства, або не достатньо володіє теоретичними знаннями, погано орієнтується в методиці роботи з джерелами та літературою).

Під час опрацювання джерельної бази та літератури, (дотримується принципів науковості й доступності, вміє планувати свою наукову діяльність, виявляє самостійний пошук нових джерел, або не дотримується основних правил, не належно працює з наданими джерелами та літературою).

Досягнення запланованого результату забезпечує шляхом (детального планування структури кожного дня практики, чітко формулює мету та завдання практики, або не вміє чітко планувати власну діяльність).

Доброзичливий, урівноважений, сумлінний, тактовний, витриманий, дотримується правил роботи кафедри/

бібліотеки/архіву/наукової установи, або систематично порушав трудову дисципліну, не вміє ввічливо комунікувати з працівниками кафедри/бібліотеки/архіву/наукової установи.

Виконана здобувачем під час науково-дослідної практики робота, в тому числі самостійно, відображена у представленому звіті та звітній документації. Програма та завдання практики виконані повністю.

За наслідками проходження науково-дослідної практики може бути виставлена оцінка _____

Підписи:

Директор (наукової установи/бібліотеки/архіву) / Завідувач кафедри _____

(наук. ступінь, вчене звання, прізвище, ініціали) (підпис)

Керівник практик від бази практики _____

(прізвище ім'я по батькові) (підпис)

ДОДАТОК № 4

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ БІБЛІОГРАФІЧНОГО ОПИСУ СПИСКУ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ

Архівні джерела

Державний архів Івано-Франківської області:

1. Ф. 2 (Станіславське воєводське управління, м. Станіславів). Оп. 1 (Президіальний відділ. Підвідділ преси та громадської безпеки). Спр. 369 (Листування з повітовими старостами про проведену агітацію греко-католицьким духовенством і Українським педагогічним товариством з метою запровадження української мови викладання в початкових школах). Арк. 110-113.

Державний архів Чернівецької області:

2. Ф. 3 Буковинська крайова управа. Оп. 2. Спр. 16113. Арк. 3-4.

Опубліковані джерела:

3. Західно-Українська Народна Республіка 1918-1923: документи і матеріали: у 5 т. / відп. ред. О. Карпенко;

укладач. О. Карпенко, К. Мицан. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2005. Т. 3. Кн. 2: Суспільно-політичні процеси. Національно-культурне відродження. 680 с.

4. Кедрин І. Життя-події-люди. Спомини і коментарі. Нью-Йорк: Видавн. Кооператива «Червона Калина», 1976. 724 с.

5. Кобринська Н. Вибрані твори. Київ: Дніпро, 1980. 446 с.

6. Кравченко У. Спогади учительки. URL: <https://zbruc.eu/node/54724> (дата звернення: 25.09.2019).

7. Крип'якевич І. Спогади (Автобіографія). Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 2001. Вип. 8: Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві. С. 77–140.

8. Куп'як Д. Спогади нерозстріляного. Торонто; Нью-Йорк: Накладом автора, 1991. 432 с.

9. Лисяк-Рудницький І. Польсько-українські стосунки: тягар історії. Історичні есе: в 2 т. / пер. з англ. М. Бадік. Київ: Основи, 1994. Т. 1. С. 83–111.

10. Рідна школа: Українське Педагогічне Товариство. Львів: Звідомлення за 1907-1912 рр. Львів, 1913. 86 с.

Монографії, брошури, статті

11. Алексієвець Л. Реформа шкільної освіти і розбудова вищої школи Польщі у міжвоєнний період (1918-1939 рр.) *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка*. Серія: Історія / за заг. ред. М. Алексієвця. Тернопіль, 2003. Вип. 1. С. 207-211.

12. Артемова Л. Історія педагогіки України. Київ: Либідь, 2006. 424 с.

13. Біднов В. Школа й освіта на Україні. *Пам'ятки історичної думки спадщина, національна свідомість, державність*. 2013. Вип. 23. С. 348-354.

14. Білас Л. Оглядаючись назад. Пережите 1922-2000 і передумане / ред. Я. Ісаєвич; упорядн. Л. Білас. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2005. 204 с.

15. Ботушанський В. З історії виникнення та діяльності українських сільських читалень Буковини (80-ті рр. XIX –

поч. ХХ ст.). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*: Зб. наук. пр. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2010. Вип. 19. С. 511-515.

16. Даниленко С. Українська інтелігенція в Русі за національно-культурне відродження (др. пол. ХІХ – поч. ХХ ст.). *Український історичний збірник*. 2013. 16. С. 119-130.

17. Зашкільняк Л. Спроби українсько-польського порозуміння в міжвоєнній Польщі (1920-1939 рр.). *Поляки, українці, білоруси, литовці у міжвоєнній Польщі (1920–1939)*: матеріали Міжнародної наукової конференції м. Дрогобич, 8–9 жовтня 2004 р. / упоряд. В. Футала. Дрогобич: Коло, 2005. С. 42-45.

18. Історія України / Відп. ред. Ю. Сливка; керівник авт. кол. Ю. Зайцев. вид. 4-те. Львів: Світ, 2003. 520 с.

19. Історія українського шкільництва та педагогіки. URL:<http://studentam.net.ua/content/view/2295/97/> (дата звернення: 25.09.2019).

20. Маґочій П.-Р. Україна: історія її земель та народів / пер. з англ.: Е. Гийдель, С. Грачова, Н. Кушко, О. Сидорчук; карти П.-Р. Маґочій; наук. ред. С. Біленький; ред. укр. вид. та покажч. Л. Ільченко; відп. ред. В. Падяк. Вид. 2-е, доповн. Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2017. 814 с.

21. Патер І. Галичани в Союзі визволення України. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 2013. Вип. 23. С. 348-354.

22. Рудянин І. Українська греко-католицька церква в Східній Галичині: громадсько-політична, культурно-просвітницька та господарська діяльність (середина ХІХ – початок ХХ століття): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: 07.00.01 / Волинський національний університет ім. Л. Українки. Луцьк, 2012. 20 с.

23. Україна крізь віки. У 15-ти тт. Т. 13: Баран В., Даниленко В. Україна в умовах системної кризи (1946-1980-і рр.) / За заг. ред. В. Смолія. НАН України. Інститут історії України. Київ: Альтернативи, 1999. 304 с.

24. Українська культура: лекції /за ред. Д. Антоновича. Київ: Либідь, 1993. С. 40-91.

ЗРАЗОК ТЕЗ НА СТУДЕНТСЬКУ КОНФЕРЕНЦІЮ**Ірина Кубашок**

Наукова керівниця – доц. Яценюк Г. М.

Ідеї В.О.Сухомлинського в сучасному українському освітньому просторі Вагомий внесок у розвиток національної освіти та світової педагогічної думки здійснив Василь Олександрович Сухомлинський. Педагог, аналізуючи досвід своїх попередників, спираючись на засади народного виховання, зумів створити власну педагогічну концепцію, вкрай прогресивну та далекоглядну. Аналізуючи сучасні освітні тенденції в Україні, основні концептуальні засади «Нової української школи», в їх основі виразно простежується використання провідних педагогічних ідей Василя Сухомлинського. У центрі своєї педагогічної системи В. Сухомлинський ставив дитину та її унікальний внутрішній світ [2, с. 344–346]. Відповідно, концепція «НУШ» базується на т. зв. принципі дитиноцентризму, основна суть якого полягає в зацікавленні учня до навчання та розкритті творчого потенціалу кожної дитини [1, с. 17]. Василь Сухомлинський звертав особливу увагу на те, що школа повинна бути місцем та фактором виховання особистості [2, с. 158–160]. А «Нова українська школа» зазначає, що сучасний освітній процес повинен сприяти патріотичному, естетичному, розумовому та іншим напрямкам формування всебічно розвинених особистостей [1, с. 10–19]. Новаторська ідея педагога, суть якої полягала в залученні батьків до процесів навчання, виховання та розвитку дитини – як триєдиної мети, також знайшла відображення в НУШ як педагогіка партнерства, в якій здобувачі освіти, вчителі та батьки є рівноправними учасниками освітнього процесу [3, с. 86–88; 1, с. 14–15]. Не раз у своїх працях В. Сухомлинський згадує про роль та значимість вчителя в навчальному процесі, зазначаючи, що лише творчий

учитель може зацікавити дитину у здобутті нових знань, умінь та навичок. Також Василь Олександрович апелював до того, що справжній педагог – майстер своєї справи, повинен шукати нові методи та форми роботи з учнями, індивідуальні підходи та постійно працювати над власним рівнем педмайстерності [3]. Вчитель «Нової української школи» – це креативно мислячий лідер, який свідомо різнобічно самовдосконалюється [1, с.16]. В. Сухомлинський був упевнений в тому, що школа може дати дитині глибокі та стійкі знання, які вона використовуватиме протягом всього життя [2, с. 403]. «НУШ» це гарантує, акцентує принципово важливу увагу на тому, що випускники школи володітимуть комплексом ключових життєвих компетентностей. Випускник школи матиме змогу реалізувати їх на практиці, та володітиме стійкими знаннями, вміннями і навичками які постійно буде вдосконалювати протягом життя [1, с. 13]. Отже, Василю Сухомлинському вдалось створити ґрунтовну педагогічну концепцію виховання підростаючого покоління, основні ідеї якої, стали основоположними в реалізації сучасного освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти в Україні.

Список літератури

1. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Київ. 2016. Електронний ресурс. URL: <https://www.osvita.ua/school/51062>
2. Сухомлинський В. Серце віддаю дітям / за наук. ред. Ольги Сухомлинської. Харків: Акта, 2012. 545 с.
3. Сухомлинський В. Сто порад учителю. Київ: Радянська школа, 1988. 304 с.

ЗРАЗОК РЕЦЕНЗІЇ НА МОНОГРАФІЮ

Ігор ГИРИЧ
доктор історичних наук,
професор,
завідувач відділу
джерелознавства нової історії
України, Інститут української
археографії та джерелознавства
ім. М.С. Грушевського
НАН України
(Київ, Україна)

УКРАЇНСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ КРИЗЬ ПРИЗМУ БІБЛІОГРАФІЇ

Рецензія на книгу: Добко Т.В., Дуднік О.Я. Українська революція (1917-1921) у бібліографічних покажчиках: монографія. НАН України, Нац. б-ка України імені В.І. Вернадського; наук. ред. Л.А. Дубровіна Київ: НБУВ, 2022. 389 с.

Висвітлення Української революції через бібліографію є важливою науковою проблемою. Українська історична бібліографія під різними окупаційними режимами – російським чи польським – не мала відкритої можливості поступально, накопичувально працювати об'єктивно та неупереджено над цією проблематикою. Здійснити таку роботу – означало провести фронтальне виявлення відповідного матеріалу, а це потребувало і великої кількості людей, і робочого часу. Проте опосередковано існує багата книгознавчо-бібліографічна література: як спеціальні покажчики безпосередньо з теми національної революції, так і значна кількість тих, де в різний спосіб вона зачіпається. Причому подібної друкованої продукції за останні сто років маємо цілий пласт, який вимагає докладного наукового опрацювання. Саме таку фундаментальну роботу й виконали Тетяна Добко (д-р наук із соціальних комунікацій, завідувачка відділу науково-

бібліографічної інформації Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського, авторка багатьох бібліографічних довідників) та Олександр Дуднік (канд. іст. наук, ст. наук. співроб. відділу науково-бібліографічної інформації НБУВ). Отже, за справу взялися люди, які мають неабиякий досвід і знання з історії бібліографії в нашій країні.

Автори розробили оригінальну й науково-обґрунтовану структуру своєї праці. Рецензована монографія складається з чотирьох основних розділів: «Бібліографічні посібники з історії національно-визвольної боротьби українського народу (1917-1921 рр.) (перша половина ХХ ст.)», «Бібліографічні покажчики з історії Української революції (1917-1921 рр.) у 50-80-х роках ХХ ст.», «Українська революція (1917-1921 рр.) у бібліографічних посібниках періоду незалежності України», «Біобібліографічні посібники з історії національно-визвольних змагань українського народу (1917-1921 рр.)». Вони розділили понад століття (1917-2021 рр.) на три великих періоди, кожному з яких присвячено окремий розділ. Автори в межах хронології розповідають про всі основні центри бібліографічної роботи щодо Української революції – Київ часів УНР і Львів часів ЗУНР.

Другий розділ охоплює післявоєнний час (1950–1980-ті рр.). Але логічніше було виділити післявоєнні 1945–1991 рр. Адже визначальним моментом для бібліографів, як і для інших представників гуманітарних наук, стало відновлення української державності 24 серпня 1991 р. Важливим чинником було становлення у цей період діаспорної бібліографії. Остання почала складатися ще в 1920–1930-х рр. в еміграційних наукових осередках (Прага, Варшава, Берлін, Париж). Проте справжнім ренесансом була науково-бібліографічна творчість українських бібліологів у 1950–1980-х рр. у країнах Північної Америки (США, Канада).

Третій розділ логічно присвячений уже бібліографії доби незалежності, 1990-ті – 2021-й рр., коли з'явилася низка покажчиків, переважно нової генерації сучасних українських бібліографів Львова, Києва, інших обласних

бібліотечних центрів. Активність діаспори природно згасає й наперед виходить бібліографія новітньої Української держави.

Автори залучили величезну кількість бібліографічної літератури, яка виходила друком від часів визвольних змагань і до наших днів. Звісно, позацензурну волю мали бібліографи, які гуртувалися передусім навколо бібліотеки Наукового товариства ім. Шевченка, котра фактично була неофіційною академічною бібліотекою України. Львів став центром досліджень національно-визвольного руху, тут студіювалася військова історія як ЗУНР, так й УНР. Виходив спеціалізований журнал, присвячений саме визвольній боротьбі та воєнним діям часів Української революції – «Літопис Червоної калини». Працювали незалежні дослідники, бібліографи, такі, як Іван Калинович, Володимир Дорошенко, Петро Зленко, що фактично були засновниками національної бібліографії на західноукраїнських землях та піонерами бібліологічних дослідів національно-визвольних змагань українського народу.

Одне з чільних місць у монографії Т. Добко й О. Дудніка справедливо належить І. Калиновичу та його бібліографічним покажчикам. Книга останнього «Важніші джерела до історії Українських січових стрільців» – фактично започаткувала в бібліографії тему національно-визвольної боротьби 1917-1921 рр.

На Наддніпрянщині передовсім у 1918-1919 рр. був знаменитий «Книгар» з його лідерами М. Зеровим та С. Єфремовим. І автори рецензованої праці відводять цьому журналу окрему главу у своєму дослідженні. Чимало бібліографічної продукції було й у радянській Україні в 1920–1930-х рр., але вона трансливала російсько-комуністичний дискурс на боротьбу українців за державну самостійність. Низка часописів давали багато рецензійно-критичної продукції на цю тематику. Серед них провідними були історико-партійний «Літопис революції» та письменницький «Червоний шлях». Автори виокремили ці видання у спеціальних підрозділах.

Неупереджено вивчати Українську революцію бібліографи мали можливість тільки після Другої світової війни й переважно у США та Канаді. Тут виходила найбільша кількість історико-публіцистичних українських журналів, а також працювали провідні бібліографи Української революції 1917–1921 рр. (Л. Биковський, С. Ріпецький, Ю. Лавріненко, О. Підгайний, М. Тарнавська, Б. Романенчук). Превалював літературознавчий аспект бібліографічних досліджень, проте було багато зроблено й для розшуку матеріалів про діяльність січових стрільців.

Проблемам Української революції присвячувалися журнали нашої еміграції у Франції, Великобританії, США, Канаді. З огляду на хронологічний виклад матеріалу, вони розглядаються в окремих підрозділах першого розділу (віденський тижневик «Воля»), другого розділу (покажчики змісту «Бюлетеня Союзу бувших українських вояків», журналів «Вісті комбатанта», «Вісті Братства кол. вояків 1-ї Української дивізії Української народної армії (УНА)», третього розділу «Покажчики змісту періодичних видань української діаспори» («Гарвардські українознавчі студії», «Український історик», «Визвольний шлях», «Листи до приятелів», «Сучасність», «Свобода», «Тризуб», «Українські вісті» та ін.). Слушною є думка авторів про те, що зміст багатьох журналів, альманахів, газет, бюлетенів, які виходили впродовж 1920–1990-х рр. за межами українських земель, залишається маловідомим для сучасних дослідників. Із-поміж таких видань варто назвати: «Вільна Україна» (Нью-Йорк), «Голос комбатанта» (Нью-Йорк), «За державність» (Варшава), «Наша культура» (Варшава), «Наше слово» (Мюнхен; Лондон), «Самостійна Україна» (Чикаго), «Розбудова нації» (Прага), «Табір» (Каліш), «Хліборобська Україна» (Відень), «Український скиталець» (Відень) та ін. (С. 201).

Автори праці звертають увагу на персональну бібліографію діячів Української революції: Д. Донцова, М. Грушевського, В. Липинського, Є. Коновальця, Н. Махна, С. Петлюри, П. Скоропадського та ін. Особливо багато у цьому напрямі зробив грушевськознавець і бібліограф

проф. Любомир Винар. Його діяльність розглядається в контексті видання ним часопису «Український історик», а також дослідження життя й популяризації творчої спадщини М. Грушевського.

З добою незалежності суттєво збільшується репертуар назв бібліографічної продукції. Автори монографії наголошують на розмаїтті покажчиків, які видають НБУВ, Національна історична бібліотека України, Національна бібліотека України ім. Ярослава Мудрого, Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника, низка обласних наукових бібліотек у Львові, Чернігові, Харкові, Одесі тощо. Вони публікують як тематичні покажчики до подієвої історії, так і покажчики до окремих періодичних видань, персональну бібліографію.

Безперечно, така глобальна тема не може бути вичерпана однією працею. Можливо, заслуговує на розгляд і сама структура монографії, в основі якої не ідеологічний, а хронологічний принцип. Вірогідно, було б виправданим застосування першого. Маємо підстави говорити про існування двох основних концептуальних поглядів на Українську революцію ХХ ст.: з перспективи українського національного інтересу та накиненого Росією й Польщею імперського погляду. Останні не визнавали (і зараз переважно не визнають, особливо це стосується росії) українських національно-визвольних змагань. Тому бібліографічну продукцію, що виходила в межах СРСР та УСРР-УРСР у 1920-1980-х рр. не можна вважати власне українською національною продукцією. Це насамперед була пропагандистсько-комуністична література, навіть якщо й друкувалася в Україні та українською мовою. Автори справедливо наголошують, що за ідеологічним спрямуванням радянські покажчики мало чим принципово відрізнялися, починаючи від здобуття росіянами України й до падіння комуністичного режиму у СРСР. Для них характерне бачення Української революції під кутом зору «торжества Великого Жовтня». Тому цей напрям літератури можна було розглядати в одному розділі впродовж шістдесяти років історії, без розподілу на між- та

повоєнний періоди. Так само питома українську бібліографію періоду УНР, Західної України 1920-1930-х рр., діаспорну повоєнну та покажчики доби незалежності можна було розглядати в єдиному ідеологічному спектрі у другому розділі. Тоді, на нашу думку, видання мало б два великих розділи, проте більше глав у кожному.

Серед інших незначних зауважень можна назвати такі: з окупаційних видань не наголошено ще на одному важливому джерелі – журналі «Красный архив»; Т. Добко й О. Дуднік розглядають покажчик, підготовлений представниками російської еміграції у Чехословаччині «Библиография русской революции и гражданской войны (1917-1921): из каталога библиотеки Р.З.И. Архива» (Прага, 1938 р.); варто було б віднайти бібліографічні видання російської білогвардійської еміграції. Автори практично оминули й сучасні видання путінської росії, в яких теж зачіпається тема нашої революції.

Бібліографічні матеріали видавалися також профільними академічними інституціями. Так, Інститут історії України опублікував кілька випусків покажчиків сучасних українських істориків, дехто з них досліджував добу Української революції. Велику бібліографічну складову має десятитомна (у 14 кн.) «Енциклопедія історії України», підготовлена згаданим інститутом.

У монографії міститься низка посилань на діяльність Наукового товариства ім. Шевченка й на публікації окремих авторів на сторінках його видань. На нашу думку, варто було б ширше висвітлити бібліографічну діяльність цієї інституції в 1990-2020-х рр. Із них, для прикладу, можна назвати покажчик до томів «Записок НТШ», де є матеріал про Українську революцію. Також помітним явищем стала сучасна «Енциклопедія НТШ» з потужним бібліографічним відділом. На сьогодні вже маємо чотири (а незабаром має з'явитися п'ятий) томи обсягом 40-50 друк. арк. кожний. Однак варто погодитися з авторами, які, описуючи значну джерельну базу дослідження й залучені енциклопедичні видання, зазначають, що «Енциклопедія історії України», «Енциклопедія сучасної України» та інші містять значний

фактографічний матеріал і бібліографічний апарат. Проте дослідженню їх як об'єктів, довідкових джерел варто приділити спеціальну увагу в окремій праці (С. 7).

Зазначені зауваження не мають суттєвого принципового значення щодо рецензованого видання. Монографія насичена численними внутрішньотекстовими, підрядковими посиланнями. Наведений наприкінці праці список використаних джерел налічує 345 бібліографічних записів, а додаток «Бібліографічні посібники» – 451, що значно розширює й унаочнює інформаційну базу дослідження.

Тема «Українська революція очима бібліографії» настільки неозора, що докладне вивчення її може потягнути не на один том. Фактично праця Т. Добко й О. Дудніка є піонерською, яка відкриває нові перспективи, ставить проблеми для вирішення, накреслює зміст проблематики, визначає етапні віхи вирішення цієї теми впродовж ста років української історії. Це оригінальне наукове дослідження з численними бібліографічними відомостями, виконане на належному методичному і джерельному рівнях, а вихід його у світ очікували як фахівці-історики, так й усі, хто цікавиться минулим України. Наостанок додамо, що крім паперового варіанту доступна також електронна версія, розміщена у відкритому доступі на порталі НБУВ¹.

¹Гирич І. Українська революція крізь призму бібліографії. Рецензія на книгу: Добко Т.В., Дуднік О.Я. Українська революція (1917-1921) у бібліографічних покажчиках: монографія. НАН України, Нац. б-ка України імені В.І. Вернадського; наук. ред. Л.А. Дубровіна. Український історичний журнал. 2023. №2. С. 213-218.

**ЗРАЗКИ ОФОРМЛЕННЯ ТИТУЛЬНИХ СТОРІНОК
МАТЕРІАЛІВ ПРАКТИКИ**

ДОДАТОК № 7

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Кафедра _____
(назва кафедри)

МАТЕРІАЛИ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ПРАКТИКИ

Підготував(-ла):
здобувач(-ка) 2(6) курсу
014 Середня освіта (Історія)
Андрусик Іван

Керівник практики від бази практики:

Керівник практики від факультету

Координатор практики

Чернівці – 20__ р.

ДОДАТОК № 8

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
 ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Факультет історії, політології та міжнародних відносин
 Кафедра _____
 (назва кафедри)

ЗВІТ

з _____ практики
 (вид практики)

на _____
 (назва бази практики)

Здобувача(-ки) групи _____
 (номер групи)

 (прізвище, ім'я по батькові)

Початок практики « _____ » _____ 20 ____ р.

Закінчення практики « _____ » _____ 20 ____ р.

Керівники практики:

Від бази практики _____
 (підпис) (посада, ім'я, прізвище)

Від кафедри _____
 (підпис) (посада, ім'я, прізвище)

Звіт захищено з оцінкою _____

« _____ » _____ 20 ____ р.

Чернівці – 20 ____ р.

КОРИСНІ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ

1. Державний архів Чернівецької області. URL: <https://cv.archives.gov.ua/>
2. Інститут історії України Національна Академія Наук України. Електронна бібліотека. URL: <http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=F&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB>
3. Наукова бібліотека Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича. URL: <http://www.library.chnu.edu.ua/index.php?page=ua>
4. Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського [Електронний ресурс]. URL: <http://www.nbu.gov.ua>.
5. Національна парламентська бібліотека України [Електронний ресурс]. URL: <http://www.nplu.kiev.ua>.
6. Основні вимоги до оформлення бібліографічного опису документів. URL: <http://library.wunu.edu.ua/index.php/uk/dovidka/zrazky-bibliografichnykhopyiv>
7. Чернівецька обласна універсальна бібліотека ім. М.Івасюка. URL: <https://www.library.cv.ua/>
8. Центр «Східна школа польських студій імені Антона Кохановського» при Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича URL: https://drive.google.com/file/d/1cJ5FclViZ2MCL_6J3ETBvQjSg_jLDu3Kx/view
9. Центр Американських Студій при Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича URL: https://drive.google.com/file/d/1O4sN6VWJCz1VMBLyu9Ekuu_o68yXOm1ob/view
10. Центр канадських студій імені Рамона Гнатишина при Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича URL: https://drive.google.com/file/d/16DBVPTG9y_KAXrFo_A96RW-0ISJOofHjd/view а також URL: <http://rhscs.chnu.edu.ua/index.php?page=en>
11. Центр румунських студій при Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича. URL:

<https://drive.google.com/file/d/16YuYXBeEOOA-FsncLIMNq7VjKtPXEBX6/view>

12. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (ЦДІАК України) URL: <https://cdiak.archives.gov.ua/?fbclid=IwAR2sZnBF2IbuaESQI-QVJB2tF0EXLVki917e6uG8KwSrMFCJyRmNNnAWJtQ>

НОРМАТИВНІ ДОКУМЕНТИ

1. Етичний кодекс ученого України (ЗАТВЕРДЖЕНО Загальними зборами Національної академії наук України 15 квітня 2009 р.). URL: <https://www.znu.edu.ua/pidrozdily/ndch/etychnyj-kodex-uchenogo-Ukrajiny.pdf>

2. Закон України «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T150316>

3. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

4. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>

5. Положення про виявлення та запобігання академічному плагиату у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича. URL: <https://www.chnu.edu.ua/media/x2kft0ij/polozhennia-pro-vyivlennia-i-zapobihannia-akademichnomu-plahiatu-u-chnu.pdf>

6. Положення про проведення практики здобувачів вищої освіти Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. URL: <https://drive.google.com/file/d/1EMTd09rzwmD6gmLzuThArr1uKS6U2Bj6/view>

7. Правила академічної доброчесності у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича. URL: <https://www.chnu.edu.ua/media/Inojdab4/pravyyla-akademichnoi-dobrochesnost>

8. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки. Верховна Рада України; Закон від 11.07.2001 № 2623-III (Документ 2623-14, чинний, поточна редакція. Редакція від 16.01.2016, підстава 848-19) URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2623-14>

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети поширення серед молодих вчених: монографія / за заг. ред. Н. Сорокіної, А. Артюхова, І. Дегтярьової. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2017. 169 с.
2. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / *Міжнарод. благод. Фонд «Міжнарод. фонд. дослідж. освіт. Політики»*; за заг. ред. Т. Фінікова, А. Артюхова. Київ: Таксон, 2017. 234 с.
3. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. Київ, 2016. 16 с.
4. Білецький Б., Добржанський О. Основи наукових досліджень: категорії, поняття, терміни, нормативні документи. Навч. посібник. Чернівці, 2010.
5. Бірта Г., Бургу Ю. Методологія і організація наукових досліджень: Навчальний посібник. Київ: «Центр учбової літератури», 2014. 142 с.
6. Броннікова Л. В. Наука і суспільство на початку 21 ст.: новий етап взаємодії. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/sociology/2012/183-171-14.pdf>
7. Види та форми науково-дослідної роботи здобувачів. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-8404.html>
8. Вихрущ В., Козловський Ю. Методологія та методика наукового дослідження: підруч. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2020. 336 с.
9. Власенко Л., Ладанюк А., Кишенько В. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. Київ: Ліра-К, 2018. 352 с.
10. Грипич С., Буравкова Л. Науково-дослідницька діяльність здобувачів. Київ: Кондор, 2021. 228 с.
11. Грудініна Н. Бібліографічний апарат наукової публікації як вияв академічної доброчесності. Бібліотечний форум: історія, теорія, практика. 2019. № 4. С. 6-10.
12. Гуроров О. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посібник. Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва.Х.: ХНАУ, 2017. 272 с.

13. Десять принципів академічної доброчесності для викладачів: пер. з англ. / *Проект сприяння академічній доброчесності в Україні*. 2017. 3 с.

14. ДСТУ 8302:2015. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. Київ, 2016. 20 с.

15. Журавська Н. Методологія та організація наукових досліджень з основами інтелектуальної власності: навчально-методичний посібник. Ніжин, 2016. 400 с.

16. Завгородня В. Методичні рекомендації до написання на наукову статтю. URL: https://elearning.sumdu.edu.ua/free_content/lectured:8b921dc188478fda3ae42a7f6dd8455406ba9284/latest//content-20180114214526

17. Ісак Ю., Сліпецький О. Понятійний апарат історичної науки в Україні у світлі сучасних методологічних пошуків. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія / М-во освіти і науки України; Держ. вищ. навч. заклад «Ужгород. нац. ун-т», Ф-т історії та міжнародних відносин; [Редкол.: Ю. Данилець (головний редактор) та ін.]*. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2023. Вип. 1(48). С. 129-153.

18. Калакура Я. Українська історіографія: Курс лекцій. Київ: Генеза, 2012. 512 с.

19. Корягін М., Чік М. Основи наукових досліджень: елект. навч. посіб. Електронні дані. Навчальні матеріали онлайн: [Б. м.], 2010–2017. URL: http://pidruhnikiom/70270/buhgalterskiy_oblik_ta_audit/os_novi_naukovich_doslidzhen/

20. Лебедюк О. Забезпечення інформаційних потреб здобувачів педагогічного ВНЗ у процесі науково-дослідницької роботи. URL: <http://www.ic.ac.kharkov.ua/RIO/v34/V34-3-12.pdf>

21. Марцин В., Міценко Н., Даниленко О.А. Основи наукових досліджень: Навчальний посібник. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-book-162.html>

22. Медвідь В., Данько Ю., Коблянська І. Методологія та організація наукових досліджень (у структурно-логічних схемах і таблицях). Київ: Університетська книга. 2020. 219 с.

23. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. / І. Зацерковний, І.Тішаєв, В.Демидов. Ніжин: НДУ ім. М.Гоголя, 2017. 236 с

24. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб. / О. Шидакова-Каменюка, О. Самохвалова, С.Олійник, О.Кравченко. Харків: ХДУХТ, 2017. 187 с.

25. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб. / С.Добронравова та ін.; за ред. І.Добронравової (ч. 1), О.Руденко (ч. 2). Київ: ВПЦ «Київський університет», 2018. 607 с.

26. Наука в різних іпостасях. Журнал Віче. №6, березень 2012. URL: <http://www.viche.info/journal/3033/>

27. Науково-дослідна робота здобувачів у вищих навчальних закладах: навч.метод. посіб. / Л.Мороз, І.Мороз, І.Литвиненко та ін. Миколаїв: Вид-во «Арнекс», 2017. 162 с.

28. Носачова Ю., Іваненко О., Радовенчик Я. Основи наукових досліджень. Київ: Кондор, 2020. 132 с.

29. Осадченко І., Коблик В. Технологія написання фахової наукової статті. Витоки педагогічної майстерності: журнал / Полтав. нац. пед. ун-т імені В.Г.Короленка. Полтава, 2021. Випуск 28. С. 128-135.

30. Основи наукових досліджень: навч. посіб. / В.Дорошенко, О.Тітлов, Т.Сагала, Н.Біленко. Одеса: ФОП Бондаренко М., 2019. 156 с.

31. Посилкіна О., Літвінова О., Братішко Ю. Методологія наукових досліджень та інноваційний розвиток: навч. посіб. Харків: НФаУ, 2020. 220 с.

32. Селігей П. Світло і тіні наукового стилю: монографія; НАН України, Ін-т мовознавства ім. О.О.Потебні. Київ: ВД «Києво-Могилянська академія», 2017. 627 с.

33. Стефанюк Г. Теорія і методика наукових досліджень: опорні конспекти лекцій, глосарій, самостійна роботи. Навчально-методичний посібник для здобувачів денної і заочної форм навчання спеціальності 032 «Історія та археологія». Івано-Франківськ. 2018. 132 с.

34. Здобувацька наукова робота: навч. посіб. / Я.Шопа, О.Конопельник, Н.Фтомин; за ред. П.Якібчука. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2013. 184 с.

35. Сурмін Ю. Наукові тексти: специфіка, підготовка та презентація: навч.-метод. посіб. Київ: НАДУ, 2008. 184 с.

36. Тихонкова, І. Список літератури наукової статті – важливий індикатор якості статті (як не мати зайвого клопоту з його оформленням). Наука України у світовому інформаційному просторі, URL: https://www.nas.gov.ua/publications/books/series/9789660247048/Documents/2015_1/1/14_tikhonkova

37. Фундаментальні цінності академічної доброчесності: пер. з англ. / Міжнародний центр академічної доброчесності. 2019. 39 с.

38. Худолій О. Інформаційне забезпечення науково-дослідної роботи. URL: <http://www.tmfv.com.ua/journal/article/view/660/646>

39. Шевчук Г., Гаврилук Л., Гаврилук Т. Основні вимоги до написання наукової статті: методичні рекомендації. Луцьк: ВІППО. 2016.

40. Шліхта Н., Шліхта І. Основи академічного письма: методичні рекомендації та програма курсу. Київ. 2016 URL: https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2019/05/Academic_Writing_Course.pdf

41. Юрченко З. Науковий потенціал особистості: психологічні чинники актуалізації. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер. «Педагогічні науки». 2014. Вип. 115. С. 276–279.

42. Яковенко Н. Вступ до історії. Київ: Критика, 2007. 376 с.

43. Яремчук В. Організація науково-дослідної роботи здобувача (конспект лекцій для здобувачів спеціальності 032 Історія та археологія факультету міжнародних відносин). Острог, 2019. 25 с.

44. Ярошук Л. Основи наукових досліджень: навч. посіб. 2-ге вид. Saarbrücken-Riga: LAPLAMBERTA cademic Publishing, 2019. 162 с.

РОЗДІЛ II. ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА ЗДОБУВАЧІВ ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ, СПЕЦІАЛЬНОСТІ 014 – СЕРЕДНЯ ОСВІТА (ІСТОРІЯ)

Педагогічна практика виступає органічною складовою єдиного навчально-виховного процесу, психолого-педагогічної та методичної підготовки майбутнього вчителя, пов'язуючи теоретичне навчання здобувача у вузі з його майбутньою самостійною роботою в школі. Створюючи умови, максимально наближені до реальних умов самостійної педагогічної діяльності у школі, педагогічна практика реалізує сприятливі передумови для формування основ професійної майстерності вчителя.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

Основна мета педагогічної практики полягає у чіткому плануванні та регламентуванні діяльності здобувачів і керівників під час практики та окреслення її головних результатів. Програма практики передбачає планове, поетапне набуття здобувачами практичних професійних навичок, а відтак застосування набутих теоретичних знань із дисциплін історичного та психолого-педагогічного блоку.

Мета практики – засвоєння здобувачами сучасних методів, форм організації та різних додаткових структурних елементів в галузі майбутнього фаху, формування у них на базі одержаних у вищому навчальному закладі знань, професійних умінь і навичок для прийняття самостійних рішень під час викладацької роботи в реальних умовах педагогічного процесу, розуміння в потребі систематично поновлювати свої знання та творчо їх застосовувати у практичній діяльності.

Основними **завданнями практики є:**

1. Опанування здобувачами-практикантами сучасними технологіями навчання й виховання у старшій ланці середніх загальноосвітніх та професійних навчальних закладів;

2. Формування уміння складати план-конспект уроку, лекції, семінарського заняття, сценарій виховного заходу;

3. Закріпити й поглибити знання й уміння щодо планування триєдиної дидактичної мети уроку, лекції, семінару, розроблення механізму її досягнення, встановлення рівня досягнення поставлених цілей, проведення корекції знань, цілей та методики навчання;

4. Засвоєння уміння використовувати проблемні методи навчання у різних формах навчально-виховної роботи, планувати систематичний розвиток історичного мислення в учнів;

5. Опанування умінням планувати систематичну діяльність учнів по засвоєнню системи наукових понять на уроках історії, проводити корекцію цієї діяльності, створювати нові технології навчання (методичні розробки вивчення певної теми, засвоєння певного питання та ін.);

6. Вироблення у майбутніх вчителів педагогічних умінь і навичок (планування й проведення уроків різних типів, підготовка наочності, проведення консультацій з написання рефератів, організація індивідуальної роботи з учнями, проведення виховних заходів на історичну тематику тощо)

7. Засвоєння методики формування методологічної культури в учнів на уроках історії;

8. Закріплення й поглиблення уміння аналізувати уроки історії;

9. Формування уміння складати психолого-педагогічну характеристику класу (групи);

10. Вдосконалення уміння вести щоденник педагогічних спостережень;

11. Удосконалення методики культурно-освітньої роботи із пропаганди історичних та краєзнавчих знань, організації позашкільної роботи;

12. Набуття навичок роботи класного керівника (куратора) і уміння самостійно вести виховну роботу;

13. Формування уміння готувати методичний матеріал, виступати з методичними повідомленнями;

14. Поглиблення методологічних знань з методики викладання історії, ведення методичних досліджень.

Згідно вимог програми здобувачі повинні *знати*:

1. Знати та розуміти роль навчальних закладів у суспільстві, основні проблеми дисциплін, що визначають конкретну область його діяльності;

2. Знати основні законодавчі документи, що стосуються системи освіти, права й обов'язки суб'єктів навчального процесу (викладачів, керівників, здобувачів);

3. Розуміти концептуальні основи предмета, його місце в загальній системі знань і цінностей і в навчальному плані навчального закладу;

4. Враховувати в педагогічній діяльності індивідуальні особливості учнів, включаючи вікові й психологічні;

5. Володіти знаннями курсу, достатніми для аналітичної оцінки, вибору й реалізації освітньої програми, що відповідає рівню підготовленості учнів, їхнім потребам, а також вимогам суспільства.

Педагогічний компонент проходження практики полягає у формуванні особистості майбутнього вчителя, застосуванні теоретичних знань у практичній діяльності, засвоєння педагогічних умінь, набуття, вивчення та аналіз педагогічного досвіду. Педагогічний компонент містить в собі знання та уміння, якими повинен оволодіти здобувач-практикант.

Здобувач-практикант повинен **знати**:

✓ сутність процесів навчання й виховання, їхні психолого-педагогічні основи;

✓ шляхи вдосконалення майстерності вчителя й способи самовдосконалення;

✓ дидактику навчальної дисципліни;

✓ питання часткових методик за курсом;

✓ нові технології навчання;

✓ методи формування навичок самостійної роботи й розвиток творчих здібностей і логічного мислення учнів;

✓ наукові основи курсу, історію й методологію відповідної науки.

Здобувач-практикант повинен **уміти**:

✓ проектувати, конструювати, організовувати й аналізувати свою педагогічну діяльність;

✓ планувати навчальні заняття відповідно до навчального плану закладу й на основі його стратегії;

✓ забезпечувати міждисциплінарні зв'язки курсу з іншими дисциплінами;

✓ розробляти й проводити різні за формою навчання заняття найбільш ефективні при вивченні відповідних тем і розділів програми, адаптуючи їх до різних рівнів підготовки учнів;

✓ чітко, логічно викладати зміст матеріалу, опираючись на знання й досвід учнів;

✓ відбирати й використовувати відповідні навчальні засоби для побудови технологій навчання;

✓ аналізувати навчальну й учбово-методичну літературу й використовувати її для побудови власного викладу програмного матеріалу;

✓ організовувати навчальну діяльність учнів, управляти нею й оцінювати її результати;

✓ застосовувати основні методи об'єктивної діагностики знань учнів з предмету, вносити корективи в процес навчання з урахуванням даних діагностики;

✓ володіти методикою проведення заняття із застосуванням мультимедійних засобів навчання;

✓ створювати й підтримувати навчальне середовище, що сприяє досягненню цілей навчання;

✓ розвивати інтереси учнів і мотивацію навчання, формувати й підтримувати зворотний зв'язок.

Здобувач-практикант повинен **мати уявлення**:

✓ про зв'язки предмета з майбутньою професійною діяльністю учнів;

✓ про методичні аспекти предмета в цілому, окремих тем і понять;

✓ про методи й прийоми складання завдань, вправ, тестів з різних тем;

✓ про можливості застосування комп'ютерної техніки в навчальному процесі.

Педагогічна практика здійснюється з урахуванням обов'язкового мінімуму змісту програми професійної підготовки викладача середніх спеціальних та вищих навчальних закладів, після проходження здобувачами базових психолого-педагогічних дисциплін, методики викладання соціальної педагогіки, педагогіки й психології вищої школи.

КОМПЕТЕНЦІЇ ЯКИМИ ПОВИНЕН ВОЛОДІТИ ЗДОБУВАЧ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ПРОХОДЖЕННЯ ПРАКТИКИ

1. *проектно-прогностичні*: уміння прогнозувати розвиток і виховання дитини, результати певних педагогічних впливів; уміння ставити цілі і формувати завдання педагогічної діяльності; уміння планувати і складати плани роботи з дітьми, педагогами, батьками та ін.

2. *організаційні*: уміння організовувати різноманітні види діяльності з дітьми та дорослими, налагоджувати свою діяльність; уміння впорядковувати робоче місце тощо;

3. *методичні*: володіння методами і прийомами роботи з дітьми та дорослими, уміння здійснювати індивідуальний підхід, розвивати творчі здібності, активізувати пізнавальну діяльність;

4. *діагностичні*: уміння вивчати особистість дитини і дорослого, умови і засоби педагогічного процесу, педагогічну документацію; уміння аналізувати діяльність дітей і дорослих, продукти діяльності, уміння розробляти і використовувати методи науково-педагогічних досліджень тощо;

5. *захисні*: уміння створювати сприятливі умови для здорового способу життя, створювати позитивний емоційний клімат, охороняти нервову систему учнів тощо.

6. *комунікативні*: уміння цілеспрямовано організовувати спілкування і керувати ним; уміння публічно виступати перед колективом педагогів, батьками, учнями; уміння вирішувати конфліктні ситуації, керувати своєю поведінкою і настроєм, чітко і переконливо висловлювати свої думки;

7. *дослідницькі*: уміння створювати персоніфікований план розвитку, навчання і виховання; уміння вивчати і узагальнювати передовий педагогічний досвід, володіння педагогічною рефлексією;

8. *корекційні*: уміння вести корекційну роботу з дітьми, дорослими;

9. *прикладні*: уміння виготовляти дидактичні матеріали, естетично подавати їх учневі, використовувати інформаційні технології

Фахові компетентності

➤ Здатність виконувати вимоги Державного стандарту базової середньої освіти у професійній діяльності з урахуванням предметної спеціальності.

➤ Здатність формувати і розвивати мовно-комунікативні уміння та навички учнів.

➤ Здатність моделювати зміст навчання відповідно до обов'язкових результатів навчання учнів.

➤ Здатність формувати та розвивати в учнів ключові компетентності та уміння, спільні для всіх компетентностей.

➤ Здатність здійснювати інтегроване навчання учнів.

➤ Здатність добирати і використовувати сучасні та ефективні методики і технології навчання, виховання і розвитку учнів.

➤ Здатність розвивати в учнів критичне мислення.

➤ Здатність формувати ціннісні ставлення в учнів.

➤ Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею у професійній діяльності.

➤ Здатність використовувати цифрові технології в освітньому процесі, створювати та використовувати цифрові освітні ресурси.

➤ Здатність використовувати навчально-методичний інструментарій, обладнання навчального й загального призначення для кабінетів (за предметними спеціальностями); мультимедійне обладнання.

➤ Здатність враховувати в освітньому процесі вікові та індивідуальні особливості учнів для формування мотивації учнів та організації їхньої пізнавальної діяльності, розвитку позитивної самооцінки, я-ідентичності.

➤ Здатність конструктивно та безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу, усвідомлюючи власні почуття та емоції, потреби, керувати власними емоційними станами.

➤ Здатність до суб'єкт-суб'єктної (рівноправної та особистісно зорієнтованої) взаємодії з учнями в освітньому процесі, залучення батьків до освітнього процесу на засадах партнерства.

➤ Здатність організовувати безпечно освітнє середовище, використовувати здоров'я зберезувальні технології під час освітнього процесу, здійснювати профілактично-просвітницьку роботу щодо безпеки життєдіяльності, санітарії та гігієни, формувати в учнів культуру здорового та безпечного життя.

➤ Здатність здійснювати моніторинг власної педагогічної діяльності і визначати потреби, перспективи та наявні ресурси для професійного розвитку впродовж життя.

➤ Усвідомлення взаємозв'язку між фактами, подіями, явищами і процесами в минулому та сучасності.

➤ Усвідомлення соціальних функцій історика, розуміння можливості використання історії для досягнення політичних цілей, в тому числі наслідків зловживання історією.

➤ Здатність використовувати у професійній діяльності наукові праці та інформаційно-довідкові видання (бібліографічні довідники, путівники до архівних фондів, архівні описи тощо), сучасні інформаційно-пошукові системи.

➤ Здатність відшукувати необхідні для освітньої та наукової діяльності історичні джерела (архівні та опубліковані документи, етнографічні, картографічні матеріали, музейні експонати, археологічні артефакти і т.п.).

- Здатність вільно оперувати спеціальною термінологією.
- Здатність до моделювання змісту навчання, формування в здобувачів освіти компетентностей, передбачених освітніми програмами, та здійснення інтегрованого навчання.
- Здатність забезпечувати функціонування безпечного та інклюзивного освітнього середовища.
- Здатність формувати в здобувачів освіти культуру академічної доброчесності та дотримуватися її принципів у власній професійній діяльності.

Програмні результати навчання (РН)

- Знати та дотримуватися вимог Державного стандарту базової середньої освіти у професійній діяльності відповідно до предметної спеціальності.
- Вільно спілкуватися державною мовою на професійну тематику, використовуючи сучасну термінологію та систему понять за спеціальністю; аргументовано висловлювати власні думки державною мовою.
- Реалізовувати свої громадянські права і обов'язки, усвідомлювати та утверджувати цінності демократичного суспільства у професійній діяльності.
- Знати законодавчі вимоги щодо змісту загальної середньої освіти відповідного рівня та форм організації освітнього процесу (державні стандарти, типові освітні програми, модельні навчальні програми).
- Демонструвати академічні знання з освітньої галузі/навчального предмету (інтегрованого курсу) і володіти методиками і технологіями моделювання змісту навчання відповідно до обов'язкових результатів навчання учнів.
- Добирати дидактичні матеріали для вивчення учнями окремих тем/розділів навчальної програми відповідно до обов'язкових результатів навчання.
- Використовувати інформаційно-комунікаційні технології в освітньому процесі та для професійного розвитку, створювати та використовувати цифрові освітні ресурси.

➤ Орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, перевіряти її достовірність, оперувати нею у професійній діяльності.

➤ Використовувати навчальний і методичний інструментарій, обладнання навчального й загального призначення для кабінетів (за предметними спеціальностями); мультимедійне обладнання в освітньому процесі.

➤ Дотримуватися академічної доброчесності, вимог з охорони авторських прав під час використання та поширення електронних (цифрових) освітніх ресурсів.

➤ Усвідомлювати вплив вікових особливостей учнів на різні сфери їх розвитку, психічні процеси та використовувати відповідні форми і методи роботи з учнями; розпізнавати індивідуальні особливості учнів (навчальні стилі, типи темпераменту, особливості розвитку тощо) та враховує їх під час планування та здійснення освітнього процесу.

➤ Враховувати в освітньому процесі вікові та індивідуальні особливості учнів для формування мотивації учнів та організації їхньої пізнавальної діяльності, розвитку позитивної самооцінки, я-ідентичності.

➤ Підтримувати взаємодію між учнями для сприяння їхньому соціальному розвитку, формувати навички взаємодопомоги та співпраці.

➤ Усвідомлювати власні почуття та емоції, потреби, керувати власними емоційними станами, володіти способами запобігання професійному вигоранню.

➤ Взаємодіяти з учасниками освітнього процесу конструктивно та безпечно, поважаючи розмаїття думок і поглядів, приймаючи та поцінуючи інакшість.

➤ Взаємодіяти з учасниками освітнього процесу на засадах партнерства.

➤ Знати умови надання домедичної допомоги відповідно до законодавства, розпізнавати зовнішні ознаки погіршення самопочуття людини.

➤ Забезпечувати в освітньому середовищі сприятливі умови для кожного учня, з урахуванням його індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів.

➤ Планувати освітній процес на основі освітньої програми закладу освіти і навчальних програм з предметів (інтегрованих курсів) з урахуванням вимог Державного стандарту базової середньої освіти.

➤ Моделювати навчальні заняття на основі компетентнісного, діяльнісного, особистісно-зорієнтованого підходів.

➤ Аналізувати результати навчання учнів з метою подальшого врахування в освітньому процесі; використовувати методи та прийоми розвитку в учнів здатності до самооцінювання та взаємооцінювання результатів навчання.

➤ Визначати доцільність застосування різних методів наукового пізнання в освітньому процесі відповідно до змісту навчання.

➤ Визначати власні освітні потреби та обирати відповідні види, форми, програми професійного розвитку.

➤ Знати найважливіші факти історичного минулого українського народу і історії людства загалом, а також мати більш глибокі знання про певний історичний період або проблему.

➤ Володіти понятійно-категоріальним апаратом історичної науки, професійно оперувати науковими термінами, прийнятими у фаховому середовищі.

➤ Застосовувати сучасні методики у процесі популяризації історії та археології, а також здійсненні різних видів педагогічної діяльності.

➤ Здійснювати комунікацію з професійних питань з представниками наукових, громадських, релігійних і національно-культурних організацій і спільнот.

➤ Розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот, ефективно співпрацювати з носіями різних історичних та культурних цінностей.

➤ Вміти акумулювати та поширювати кращий досвід професійної діяльності, інтегрувати досягнення інших наук для вирішення актуальних проблем історії та археології.

➤ Застосовувати в педагогічній діяльності наукові методи пізнання, спостерігати, аналізувати, формулювати гіпотези, збирати дані, проводити експерименти, аналізувати та інтерпретувати результати, створювати моделі та вивчати їхню дієвість.

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

Відповідно до обсягу програми підготовки (кількості кредитів ECTS) та нормативному терміну навчання бакалавра за спеціальностями: *014 – Середня освіта (Історія)* затверджено графік навчального процесу. Згідно з графіком освітнього процесу педагогічна практика проводиться в третьому (одинадцятому) семестрі впродовж восьми тижнів, відповідно до навчального плану. Конкретний час проведення практики визначається наказом по Університету. На проходження педагогічної практики здобувачам спеціальності 014 – Середня освіта (Історія) відводиться 360 год/ 12 кредитів ECTS;

Педагогічна практика відбувається в очному режимі з відривом від навчання.

У випадку воєнного стану, карантину або інших обставин, практика може проходити дистанційно.

Дистанційне проходження практики реалізується через сукупність наступних заходів: засоби надання методичного матеріалу здобувачу; засоби контролю успішності здобувача; засоби консультації здобувача викладачем; засоби інтерактивної співпраці викладача і здобувача; можливість швидкого доповнення курсу новою інформацією, коригування помилок.

Найкращими у плані ефективності та за простотою підключення є такі програми як:

Moodle (навчальна платформа, де є змога представляти навчальний матеріал у різних форматах (текст, презентація, відеоматеріал, вебсторінка); тестувати та опитувати школярів із використанням запитань закритого і відкритого типу; виконувати завдання з можливістю пересилати відповідні файли);

Google Classroom (безплатний вебсервіс, створений Google для закладів освіти, на якому вчителі можуть створювати та перевіряти завдання, що зберігаються в окремих папках учнів на Google-диску. Дані про виконані школярами завдання постійно оновлюються, вчителі можуть залишати коментарі до перевіреної роботи);

Microsoft Teams (працює за принципом груп, учасники яких можуть спілкуватись і взаємодіяти в усіх додатках. У Microsoft Teams вбудовані сервіси Office 365, включаючи Word, Excel, PowerPoint, OneNote, SharePoint, Power BI та інші. Наприклад, інструмент Microsoft Graph дозволяє аналізувати інформацію й ділитися результатом з учасниками групи. Користувачі можуть спільно працювати над документами, додзвонюватися і проводити відеоконференції).

Ці програми допомагають планувати освітній процес, створювати курси та паралельно спілкуватися з кількома здобувачами. Якщо немає можливості швидко впровадити систему управління навчанням, завжди придуть на допомогу такі комунікаційні платформи, як:

Zoom – це сервіс для проведення відеоконференцій та онлайн-зустрічей. Організувати зустріч може будь-який користувач, що створив обліковий запис. Безкоштовна версія програми дозволяє проводити відеоконференцію тривалістю 40 хвилин. Zoom відмінно підходить для відеоконференцій, роботи, індивідуальних та групових занять. Користувачі можуть використовувати додаток як на комп'ютері, так і на планшеті й телефоні. До відеоконференції може підключитися будь-який, користувач за посилання, або ідентифікатором конференції. Захід можна запланувати заздалегідь, а також зробити перманентне посилання, тобто для постійних зустрічей у певний час.

Hangouts – це платформа відеочату, інтегрована в Google+, дозволяє користувачам: відправляти і отримувати текстові/графічні повідомлення з вкладеними фото, відео; об'єднувати більше ста учасників у одному сеансі спілкування; організувати відеоконференції, прямі

трансляції (корисно для проведення вебінарів); здійснювати дзвінки не тільки абонентам Hangouts, але і на мобільні номери; в процесі проведення чату реально ділитися не тільки текстом, але і фото, завантаженими з пам'яті пристрою або ж зроблені в реальному часі на камеру смартфона; додавати барвисті стікери, смайли і емоджі; надавати доступ до камери і мікрофону телефону безпосередньо в процесі спілкування в чаті.

Skype – це безкоштовна для завантаження та проста у використанні програма, яка дає змогу спілкуватися користувачам з усього світу. До 50 осіб можуть брати участь у відеоконференції; в ній відсутні обмеження по тривалості відеозв'язку; є функція демонстрації екрану або його частини; є функція запису онлайн-конференцій; користувачі можуть переходити за посиланням-запрошенням на конференцію необмежену кількість разів: у вчителя немає потреби повторно генерувати нові посилання; можна планувати графік занять можна за допомогою вбудованого календаря; можна вмикати презентацію Powerpoint; можливо залишати анотації та коментарі; у конференціях доступні приватний і груповий чати; функція «підняття руки» допомагає оперативно проводити опитування; користувачі можуть обмінюватися файлами/папками з учасниками конференції. Skype дозволяє пересилати будь-які файли (mp3, зображення, текст тощо) просто перетягуючи їх у вікно чату;

Дані платформи спростять передачу завдань та допоможуть підтримати зв'язок зі здобувачами, а їм – допоможе підтримати зв'язок як з керівником практики від кафедри, так і з керівником практики від факультету.

Загальні рекомендації для проведення практики в дистанційному або змішаному форматі:

1. Кожен здобувач повинен створити віртуальну сторінку-портфоліо **Google site** або в іншій електронній базі свого електронного щоденника.

2. Здобувач повинен надати доступ до свого сайту (портфолію) координатору практики від факультету, завідувачу кафедри та всім методистам практики.

3. Здобувач повинен підключатись до всіх уроків вчителя, за яким він закріплений у визначений день практики.

4. Здобувач повинен вести електронний щоденник спостереження.

За підсумками дистанційного проходження педагогічної практики здобувачі повинні виконати всі завдання, оформити та дистанційно здати звіт з проходження практики.

!!!У випадку повної неможливості підключитися до загального освітнього закладу і вести спостереження за уроками в реальному часі здобувачі мають такі можливості:

1. Здобувачі повинні раз в тиждень на відповідних платформах переглядати як мінімум 3 уроки та записувати їх в щоденник-спостереження.

2. В щоденнику необхідно записувати які методи були використані вчителем, а також власний аналіз уроку і висновки.

3. Щоденник необхідно вести онлайн з наданим доступом керівнику практики.

Рекомендовані такі платформи для перегляду уроків:

✓ «Всеукраїнська школа онлайн» (ВШО).<https://lms.e-school.net.ua/> ВШО – це онлайн-ресурс для змішаного та дистанційного навчання учнів з освітніми матеріалами для учнів і педагогічних працівників, що пройшли експертизу та відповідають державним освітнім стандартам. Організацією проведення експертизи опікується Експертна рада з питань наповнення вебплатформи дистанційного навчання «Всеукраїнська школа онлайн» освітніми матеріалами.

Наразі на платформі розміщено освітні матеріали для учнів 5-11 класів, кожен урок складається з відеолекції тривалістю від 5 до 15 хвилин, конспекту уроку, тестових завдань, додаткових матеріалів. У межах курсу передбачено тематичне оцінювання і підсумкове

оцінювання курсу. Всі матеріали відповідають державним програмам.

✓ *Віртуальна школа.* Онлайн ресурс на сайті Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області. http://ippobuk.cv.ua/?page_id=866

На сайті розміщені відео-уроки, які проводять вчителі-практики та викладачі університету. Уроки стосуються різних тем та класів. Під час уроків використано різні методики викладання, які сприяють кращому засвоєнню матеріалу під час дистанційного навчання.

✓ *Методичні матеріали з інфомедійної грамотності від проєкту IREX.* Завдяки програмі було впроваджено медіа- та інформаційну грамотність у чинні навчальні програми з п'яти шкільних предметів для учнів/-ениць 8-10 класів, а саме – з української мови та літератури, мистецтва, історії України та всесвітньої історії. Зокрема, було розроблено понад 300 уроків та понад 400 вправ.

<https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/diyalnist/mizhnarodna-diilnist/spivpracya-z-mizhnarodnimi-organizaciyami/rada-mizhnarodnih-naukovih-doslidzen-ta-obminiv-irex/programa-vivchaj-ta-rozriznyaj-infomedijna-gramotnist>

✓ Програма підтримки освітніх реформ в Україні створила онлайн платформу *Тулбокс для вчителів.* <https://www.schools-for-democracy.org/onlain-resursy/toolbox>

Тулбокс – це збірка вправ та матеріалів для формування та оцінки громадянських компетентностей на різних предметах у школі та в рамках позаурочної і позашкільної програми. Всі вправи, викладені у Тулбоксі, розроблені або модифіковані вчителями-практиками, контактна інформація яких міститься у кожному доданому матеріалі.

Тривалість робочого часу здобувачів під час проходження практики регламентується Кодексом законів про працю України і складає: для здобувачів віком від 16-ти років – 30 годин (1 кредит) на тиждень.

ОСНОВНІ ЕТАПИ ПРОХОДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ:

1. Підготовчий. Організаційна діяльність.

- участь в настановному семінарі, який проводить координатор практики від факультету;
- ознайомлення з нормативною базою;
- знайомство з закладом освіти досвідом та режимом його роботи, традиціями, особливостями організації педагогічного процесу, педагогічною проблемою над якою працює школа, адміністрацією закладу, вчителями, класом;
- ознайомлення з документацією закладу, необхідною для проходження практики;
- аналіз навчально-методичного забезпечення дисципліни;
- ознайомлення з технічними можливостями кабінету історії;
- ознайомлення з розкладом занять в закладі освіти, розкладом дзвінків.
- ознайомлення з календарним планом учителя, планом виховної роботи класного керівника,
- узгодження графіку індивідуальної роботи з вчителями та керівником практики від факультету;
- консультації з вчителями щодо виконання завдань практики.

2. Основний етап.

Навчальна діяльність:

- складання індивідуального плану роботи та узгодження графіку індивідуальної роботи з керівником від бази практики;
- співпраця з вчителями та класним керівником;
- ведення щоденника та заповнення карток спостереження;
- вивчення досвіду роботи вчителя історії та класного керівника;
- відвідування уроків історії та споріднених дисциплін та складання їх педагогічного аналізу;
- відвідування позакласних заходів;

- оволодіння алгоритмом підготовки до навчального заняття з урахуванням усіх етапів процесу;
- проведення 10 пробних уроків;
- участь в обговоренні уроків колег-практикантів;
- проведення 10 залікових уроків;
- спільно з керівниками практики і вчителями освітнього закладу у формі діалогу виявити сильні і слабкі сторони проведених занять, визначити шляхи удосконалення організації навчально-виховного процесу;
- систематично спостерігати за педагогічним процесом у динаміці, навчально-виховною діяльністю вчителя-предметника, класного керівника, однокурсників, вести записи у щоденнику, аналізувати власну діяльність;
- допомагати вчителю в підготовці уроків: встановлення обладнання, перевірка контурних карт, тестів тощо.

Виховна діяльність:

- знайомство із колективом класу, в якому працює як помічник класного керівника;
- налагодження і підтримка позитивних взаємини з учнями, спілкування з ними між заняттями та у позанавчальний час;
- оволодіння алгоритмом підготовки до позакласного заходу, години класного керівника;
- проведення виховного заходу;
- складання психолого-педагогічної характеристики учня, класу.

3. Завершальний етап:

- оформлення документації;
- підготовка та здача звіту;
- підведення підсумків практики.

Під час практики здобувачі не тільки працюють як учителі історії, але й як класні керівники, тобто стають активними учасниками виховної позакласної та позашкільної роботи з учнями. Вони проводять класні години, у тому числі й тематичні, екскурсії та ін.

Перед початком практики проводиться настановча конференція, на якій керівник розкриває перед

здобувачами мету практики, знайомить їх з базами практики, основними завданнями, порядком проходження практики та оформлення звітної документації.

Крім обов'язкових етапів здобувач-практикант може виконувати **індивідуальне завдання**, тобто певне педагогічне дослідження для виконання якого варто використовувати такі методи:

1. *Метод педагогічного спостереження* – спеціально організоване сприймання педагогічного процесу в природних умовах. Розрізняють спостереження пряме й опосередковане, відкрите й закрите, а також самоспостереження. Організуючи спостереження, важливо мати його план, визначити термін, фіксувати результати. Спостереження повинно бути систематичним. Якщо педагог тільки реєструє поодинокі факти, що впадають у вічі, то поза його увагою залишаються вихованці, які прагнуть приховати свою внутрішню позицію. За зовнішньою поведінкою треба вміти побачити справжні причини, а за словом – справжні мотиви.

2. *Метод бесіди* – джерело і спосіб пізнання педагогічного явища через безпосереднє спілкування з особами, яких дослідник вивчає в природних умовах. Щоб вона була результативною, необхідно мати її план, основні й додаткові запитання; створити сприятливу атмосферу для відвертого обміну думками; врахувати індивідуальні особливості співбесідника; виявити педагогічний такт; уміти запротоколювати бесіду. Отримані результати бесіди доцільно порівняти з інформацією про особистість, отриманою за допомогою інших методів.

3. *Метод анкетування* – дає змогу підвищити об'єктивність інформації про педагогічні факти, явища, процеси, їх типовість, оскільки передбачає отримання інформації від якнайбільшої кількості опитаних.

4. *Метод педагогічного експерименту* – науково поставлений дослід організації педагогічного процесу в точно врахованих умовах. Забезпечує найдостовірніші результати у педагогічних дослідженнях. Залежно від мети дослідження розрізняють такі види педагогічного

експерименту: констатуючий – вивчаються наявні педагогічні явища; перевірковий, уточнювальний – перевіряється гіпотеза, створена у процесі усвідомлення проблеми; творчий, перетворюючий, формуючий – конструюються нові педагогічні явища.

5. Метод вивчення шкільної документації та учнівських робіт. Особові справи учнів, класні журнали, контрольні роботи, зошити з окремих дисциплін, предмети, виготовлені в навчальних майстернях, дають дослідникові об'єктивні дані, що характеризують індивідуальні особливості учнів, їх ставлення до навчання, рівень засвоєння знань, сформованості вмінь та навичок.

6. Метод рейтингу – оцінка окремих сторін діяльності компетентними суддями (експертами). До експертів висуваються такі вимоги: компетентність – знання сутності проблеми; креативність – здатність творчо вирішувати завдання; позитивне ставлення до експертизи; відсутність схильності до конформізму – наявність власної думки і здатність обстоювати її; наукова об'єктивність; аналітичність і конструктивність мислення; самокритичність.

7. Метод узагальнення незалежних характеристик – узагальнення відомостей про учнів, отриманих за допомогою інших методів, зіставлення цих відомостей, їх осмислення.

8. Метод психолого-педагогічного тестування – випробування учня на певний рівень знань, умінь або загальну інтелектуальну розвиненість за допомогою карток, малюнків, задач-шарад, ребусів, кросвордів, запитань.

9. Метод соціометрії – вивчення структури і стилю взаємин у колективі (запозичений із соціології).

10. Метод аналізу результатів діяльності учня – аналіз результатів різних видів діяльності учня (передусім успішності, виконання громадських доручень, участі в конкурсах та ін.), який допомагає скласти уявлення про нього за реальними справами.

Орієнтовна тематика індивідуальних завдань:

1. Зміст шкільної історичної освіти як відображення основ історичної науки.
2. Закономірності процесу пізнання у навчальному процесі з історії.
3. Педагогічні вимоги до сучасного уроку історії.
4. Шкільний кабінет історії.
5. Технічні засоби навчання кабінету історії.
6. Державні нормативні документи з організації навчально-виховного процесу у загальноосвітньому навчальному закладі.
7. Шляхи удосконалення змісту історичної освіти.
8. Реалізація міжпредметних та міжкурсових зв'язків у викладанні шкільного курсу історії.
9. Структура шкільного курсу історії.
10. Передовий досвід вчителя історії.
11. Місце екскурсій у навчально-виховному процесі з історії.
12. Краєзнавчий аспект викладання історії в школі.
13. Виховання учнів у позакласній роботі з історії.
14. Організація домашньої роботи з історії.
15. Формування інформаційної компетентності учнів на уроках історії.
16. Естетичне виховання школярів на уроках історії.
17. Патріотичне виховання школярів на уроках історії.
18. Моральне виховання школярів на уроках історії.
19. Скласти тестові завдання різних рівнів складності для тематичного оцінювання учнів.
20. Підготувати роздатковий матеріал, комп'ютерні програми, презентації тощо.
21. Розробити методику формування 2-3 історичних понять з курсу історії чи суспільствознавчих предметів.
22. Підготувати завдання, які сприяють формуванню пізнавальної активності, самостійності учнів, ґрунтовності їхніх знань. Використати їх на практиці й проаналізувати результат вашої та учнівської роботи.
23. Підготувати дидактичний матеріал, для індивідуальної, групової, фронтальної роботи учнів.

БАЗИ ПРОВЕДЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

Здобувачі спеціальності 014 «Середня освіта (Історія)» можуть проходити практику в два способи:

I. В загальноосвітніх закладах м. Чернівці визначених договором про співпрацю між Чернівецьким національним університетом імені Юрія Федьковича та управлінням освіти Чернівецької міської ради.

II. Здобувачі можуть самостійно, за погодженням з керівництвом університету, підбирати для себе базу практики і пропонувати її для використання.

I. На основі договору про співпрацю між Чернівецьким національним університетом імені Юрія Федьковича та управлінням освіти Чернівецької міської ради від 9 січня 2020 р. визначено бази практики для здобувачів спеціальності 014 «Середня освіта (Історія)».

Згідно з договором базими практики є:

- Чернівецька гімназія № 8;
- Чернівецька гімназія №13;
- Чернівецький ліцей №1 математичного та економічного профілів;
- Чернівецький багатoproфільний ліцей №4;
- Чернівецький ліцей № 7 Чернівецької міської ради;
- Чернівецький ліцей №8 імені Тараса Шевченка;
- Чернівецький ліцей №9 Чернівецької міської ради;
- Чернівецький ліцей №12 «Ювілейний»;
- Чернівецький ліцей №14 Чернівецької міської ради;
- Чернівецький ліцей №17 «Успіх».

II. **A)** Здобувачі можуть самостійно, за погодженням з керівництвом університету, підбирати для себе базу практики і пропонувати її для використання.

Установи, які використовуються як бази практики, повинні відповідати наступним вимогам:

- наявна можливість кваліфікованого керівництва практикою здобувачів;

- надання здобувачам на час практики можливості працювати на штатних посадах, які відповідають програмі практики (за наявності відповідних вакансій);

- надання здобувачам права користування бібліотекою, лабораторіями, технічною та іншою документацією, необхідною для виконання програми практики;

- можливість наступного працевлаштування випускників університету (на загальних підставах при наявності вакансій);

При зарахуванні здобувачів на штатні посади на час проходження практики на них розповсюджуються законодавство про працю та правила внутрішнього трудового розпорядку підприємства. На здобувачів, не зарахованих на штатні посади, також розповсюджуються правила внутрішнього трудового розпорядку підприємства. Тривалість робочого часу здобувачів під час проходження практики регламентується Кодексом законів про працю України і не повинна перевищувати більше 40 годин на тиждень.

Б) Завідувач кафедри або відповідальна особа (координатор практики від факультету), який відповідає за організацію та проведення практик у структурному підрозділі (в разі її призначення), подає у 5-ти денний термін завідувачу практики університету Паспорт баз практик. На основі Паспортів баз практик завідувач практики університету формує загальноуніверситетську інформаційну базу Паспортів баз практик із визначенням спеціальностей, які вони забезпечують.

Договір, згідно зі встановленою формою, готується у двох примірниках: один – Університету, другий – базі практики. Примірник договору Університету реєструється у відповідному журналі та зберігається на кафедрі.

На основі договору здобувачі отримують направлення на проходження практики, яке готує керівник практики від кафедри. Направлення на практику оформляється в одному примірнику згідно зі встановленою формою.

У разі необхідності, на вимогу бази практики, здобувачам надаються листи-клопотання про прийняття на практику. Листи оформлюються завідувачем практики університету, підписуються першим проректором, реєструються у канцелярії університету.

ПРАВА ТА ОBOB'ЯЗКИ КЕРІВНИКІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ ТА ПРАКТИКАНТІВ

Загальна організація практики та контроль за її проведенням в університеті здійснюється першим проректором. Відповідальність за організацію та проведення практики покладається на завідувача практики університету, декана факультету, керівника практики у структурному підрозділі, завідувача кафедри, керівника практики від кафедри за якою закріплено проведення певного виду практики.

Декан факультету

- підбирає разом із завідувачами кафедр, за якими закріплено проведення певного виду практики, та завідувачем практики університету бази практики для проходження навчальних і виробничих практик здобувачів факультету (інституту, коледжу);

- бере участь у роботі настановчих і підсумкових конференцій з практики;

- здійснює загальний контроль за організацією та проходженням практики здобувачів вищої освіти факультету (інституту, коледжу).

Завідувач кафедри, за якою закріплено проведення практики:

- забезпечує розробку робочих програм практики, контролює їх виконання;

- при складанні навантаження кафедри планує керівництво практикою викладачам із досвідом роботи, який відповідає профілю роботи баз практики;

- може призначати відповідальну особу за організацію та проведення практик на кафедрі.

Для безпосереднього керівництва практикою здобувачів вищої освіти завідувачем кафедри визначається керівник практики від кафедри відповідно до його навчального навантаження.

Координатор практики від факультету:

- підбирає разом із завідувачами кафедр, за якими закріплено проведення педагогічної практики, та

завідувачем практики університету бази практики для проходження практики здобувачами факультету;

- контролює готовність та відповідність програмі баз практики перед початком практики. Для цього за 2 місяці до початку практики бази практики надається програма практики і договір про проведення практики;

- забезпечує проведення всіх організаційних заходів перед відбуттям здобувачів на практику: підготовку проекту наказу, інструктаж про порядок проходження практики та з техніки безпеки, надання здобувачам-практикантам необхідних документів (направлення, програми, щоденник, методичні рекомендації та інші, перелік яких встановлює навчальний відділ університету);

- розподіляє здобувачів на бази практики;

- повідомляє здобувачам про систему звітності з практики, а саме: подання письмового звіту, підготовка доповіді, повідомлення, виступу тощо;

- у тісному контакті з керівниками по кафедрі забезпечує якість її проходження згідно з програмою;

- контролює виконання здобувачами-практикантами правил внутрішнього трудового розпорядку на місці проходження практики, організовує облік відвідування бази практики здобувачами й методистами;

- вибірково відвідує уроки, заняття, виховні заходи, які проводить здобувач-практикант, аналізує, оцінює їх, надає методичну допомогу;

- бере участь в організації і проведенні підсумкових конференцій з практики, оцінюванні її результатів; обговорює результати практики на засіданнях кафедр, раді факультету; контролює своєчасність виставлення груповим керівником загальної оцінки з практики у відомість практик і подання її в деканат факультету;

- протягом тижня після захисту практики подає до навчального відділу письмовий звіт про проходження практики із зауваженнями та пропозиціями щодо її поліпшення.

Керівник практики від кафедри:

- до початку практики видати кожному практиканту індивідуальне завдання;
- представити здобувачів-практикантів керівнику бази практики, який закріплює практикантів за керівниками від бази практики;
- за 10 днів до початку практики, відповідно до розподілу здобувачів, на кожен базу практики сформувавши Паспорт бази практики;
- своєчасно отримати від керівника бази практики витяги з наказу про прийняття здобувачів вищої освіти на практику і призначення керівників від бази практики;
- проводить організаційне засідання з академічною групою здобувачів щодо питань організації і проведення практики;
- під час проведення практики постійно контролювати забезпечення належних умов праці і побуту практикантів та дотримання правил і норм охорони праці, техніки безпеки і виробничої санітарії відповідно до законодавства;
- контролювати виконання практикантами правил внутрішнього трудового розпорядку, ведення щоденника практики здобувачами бази практики;
- надає практикантам методичну допомогу у вирішенні завдань, визначених програмою практики;
- під час педагогічної практики з класним керівником, учителем-предметником, вихователем визначає теми залікових уроків, занять, виховних заходів, які будуть проводитися практикантами;
- раз на тиждень перевіряє щоденник спостережень, записує зауваження та поради щодо подальшої роботи здобувача, контролює ведення здобувачами-практикантами документації, затверджує індивідуальний план роботи;
- надає здобувачам дві консультації (за потреби і більше) щодо виконання програми практики;
- відвідує залікові виховні заходи, уроки, заняття, аналізує, оцінює їх;

- перевіряє й аналізує документацію, подану здобувачем після закінчення практики; за результатами практики складає звіт і подає його факультетському керівникові;

- бере участь у факультетських, загально університетських настановчих і підсумкових конференціях з практики, нарадах на базі практики;

- своєчасно подає координатору практики та завідувачу кафедри письмовий звіт про проведення практики із зауваженнями і пропозиціями щодо її поліпшення.

Викладач з педагогіки чи психології:

- здійснює загально педагогічне методичне керівництво педагогічною практикою здобувачів, консультує їх з актуальних питань навчання, виховання, професійної орієнтації учнів, роботи з батьками тощо;

- планує разом із класним керівником (вихователем) виховну роботу практикантів з учнями, консультує їх і забезпечує виконання завдань;

- відвідує уроки (вибірково, за потреби), позакласні заходи практикантів, надає методичну допомогу в їх підготовці й проведенні, разом з викладачем фахових методик, аналізує й оцінює проведені здобувачами уроки та інші види навчальних занять і позакласні заходи;

- надає допомогу здобувачам в організації індивідуальної роботи з учнями, у виконанні навчально-дослідної роботи;

- керує роботою здобувачів з вивчення особистості й колективу учнів, а також виконання інших завдань, передбачених програмою практики;

- бере участь у настановчій та підсумкових конференціях з педагогічної практики, а також у нарадах з питань практики;

- бере участь у проведенні захисту з практики й оцінюванні її результатів;

- аналізує документацію, подану здобувачами, складає звіт і подає завідувачу кафедри та факультетському керівнику практики звіт про підсумки практики із

зауваженнями і пропозиціями щодо подальшого поліпшення її організації та проведення.

Керівник практики від бази практики:

- забезпечити необхідні умови для виконання здобувачами програми практики та, за необхідності, внесення коректив щодо підвищення ефективності проведення практики;

- провести інструктивну (у перший день практики) нараду зі здобувачами-практикантами. У разі потреби навчити здобувача-практиканта безпечних методів праці;

- забезпечити облік виходів на роботу здобувача-практиканта. Про всі порушення трудової дисципліни, внутрішнього розпорядку та про інші порушення повідомляти заклад освіти;

- своєчасно попереджувати нещасні випадки, порушення, які можуть трапитися зі здобувачем під час проходження практики, а у їх випадку, розслідувати комісією бази практики разом із завідувачем кафедри та відповідальним на кафедрі за практику.

- після закінчення практики надати здобувачу-практиканту характеристику за підписом керівника бази практики в якій, зокрема, відзначаються його ділові якості, ставлення до виконання доручень, уміння використовувати набуті знання і самостійно вирішувати питання, а також об'єктивність і рівень підготовленого ним звіту про виробничу практику.

!!! Розподіл практикантів на бази практики готується за 10 днів до початку практики.

Бази практик в особі їх керівників разом з керівниками практик від кафедр несуть відповідальність за організацію, якість і результати практики здобувачів вищої освіти.

Здобувачі-практиканти при проходженні практики:

- до початку практики одержати від керівника практики від кафедри консультації щодо оформлення всіх необхідних документів;

- своєчасно прибути на базу практики;

- у повному обсязі виконати програму практики та індивідуальні завдання керівників практики від кафедри та бази практики;

- вивчити і дотримуватися правил внутрішнього розпорядку бази практики, правил і норм охорони праці, техніки безпеки і виробничої санітарії та відповідно до законодавства;

- своєчасно подати керівнику практики від кафедри звітну документацію, що вимагається програмою практики, й захистити звіти про проходження практики.

- проводити свою діяльність згідно з вимогами Статуту школи, правилами внутрішнього розпорядку, виконувати розпорядження адміністрації школи, вчителів та керівників педпрактики;

- приходити до школи не пізніше як за 15 хвилин до початку навчальних занять або позакласних заходів, і знаходитися у школі мінімум 6 годин; запізнення у школу прирівнюється до запізнення на обов'язкові заняття в університеті;

- у разі хвороби пред'явити відповідний медичний документ;

- виконувати поточні вказівки керівників практики та вимоги, які передбачені програмою практики;

- систематично вести документацію з педпрактики, завжди мати її при собі та при першій вимозі пред'явити її керівникам практики;

- дотримуватися культури мовлення й зовнішнього вигляду.

- здобувач протягом трьох-п'яти днів після закінчення практики завершує підготовку необхідних методичних матеріалів (звіт про практику, педагогічний щоденник, відгук керівника від бази практики, конспекти уроків та ін.).

Здобувач-практикант має право вносити пропозиції щодо вдосконалення освітнього процесу, організації педагогічної практики, брати участь у конференціях та нарадах; одержувати консультації вчителя та методиста з усіх питань проведення педагогічної практики; користуватися бібліотекою школи, навчальними

кабінетами, навчальними посібниками; отримати у декана дозвіл на проходження педпрактики за місцем проживання або роботи.

Представників від групи здобувачів:

- скласти графік практики групи здобувачів, узгодити його з керівником;
- вести облік перебування здобувачів на практиці й виконання ними індивідуальних планів роботи;
- повідомляти здобувачам інформацію керівника про консультації, зустрічі, зміни в розкладі;
- виконувати доручення керівника практики, які стосуються організації і проведення педагогічної практики;
- висвітлювати перебіг практики.

ПЕРЕЛІК ЗВІТНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ ТА ПІДВЕДЕННЯ ПІДСУМКІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

Після закінчення терміну практики здобувачі звітують про виконання програми та індивідуального завдання.

Після закінчення практики здобувач-практикант подає на кафедру наступні документи:

- ***Щоденник;***
- ***Звіт;***
- ***Характеристика на здобувача від закладу освіти, в якому проходив практику;***
- ***Два конспекти розгорнутого аналізу уроку вчителя історії;***
- ***Десять конспектів пробних уроків;***
- ***Десять конспектів залікових уроків;***
- ***Десять протоколів обговорення залікових уроків;***
- ***Характеристика на клас за яким був закріплений;***
- ***Характеристика на учня;***
- ***Сценарій виховного заходу;***
- ***Таблиця спостереження за проведенням навчальних занять***

Підсумковий контроль здійснюється комісією, яку призначає завідувач кафедри. До складу комісії входять: координатор практики від факультету, керівники практики від кафедри, керівники практики від баз практики (за можливістю), викладачі кафедри, які викладали здобувачам дисципліни професійної підготовки.

Комісія може заслуховувати звіт про проходження практики здобувачів вищої освіти на базах практики в останні дні її проходження, або на кафедрі протягом перших п'яти днів після її завершення.

Результати підсумкового контролю заносяться у відомість обліку успішності, залікову книжку здобувача вищої освіти.

Результати практики обговорюються на кафедрах, на навчально-методичних конференціях факультетів, а загальні результати на Вченій раді університету в терміни, які визначаються планом роботи Ради закладу. Здобувачам, які не виконали програму практики, отримали негативний відгук про роботу, чи незадовільну оцінку при складанні заліку з практики, може бути надана можливість проходження практики повторно за умов, зазначених вищим навчальним закладом. Якщо здобувач повторно отримав негативну оцінку з практики в комісії, вирішується питання про відрахування здобувача з вищого навчального закладу. Оцінка здобувача за практику враховується стипендіальною комісією при визначенні розміру стипендії разом з його оцінками за результатом підсумкового контролю.

За результатами захисту виставляють: **здобувачам денної та заочної форми навчання екзамен**, результати заносять до залікової відомості і залікової книжки здобувача за підписом керівника практики від кафедри.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

Педагогічна практика здобувачів оцінюється за всіма видами діяльності відповідно до розробленої системи балів.

1. Розподіл балів за навчальні елементи (НЕ):

Назва НЕ	Зміст НЕ	Види навчально-практичної діяльності	Бали за НЕ
Модуль 1. Організаційний			
Організаційно-ознайомчий	Участь у настановчому семінарі (ознайомлення з наказом, програмою практики, з керівником практики від кафедри)	складання індивідуального плану роботи під час практики	1 б.
			1 бал
Модуль 2. Практичний			
Педагогічна діяльність	Ознайомлення з діяльністю навчального закладу; Ознайомлення з досвідом роботи вчителя	ознайомлення з індивідуальним планом роботи вчителя	1 б.
		ознайомлення з функціональними обов'язками вчителя	1б.
		складання календарно-тематичного плану з предмету	2 б.
		спостереження та аналіз уроків історії та споріднених дисциплін	2 б.
			6 балів

Педагогічна діяльність	Розробка планів конспектів пробних уроків 5	уміння чітко визначити <u>дидактичну мету уроку</u>	1 б
		застосування методів, прийомів та інноваційних технологій, відповідних меті уроку	2 б.
		виготовлення наочності	2 б.
		5 балів (5*5=25 б)	
Педагогічна діяльність	Розробка планів конспектів та проведення 10 залікових уроків	реалізація мети уроку, розкриття теми уроку	1 б
		знання фактичного матеріалу з теми уроку, вільне володіння матеріалом	1 б
		мовленнєва грамотність та логічна послідовність етапів уроку, завершеність кожного етапу	0,5 б
		раціональне використання часу на уроці	0,5 б
		контроль за знаннями та оцінюванням відповідей учнів, мотивація діяльності	0,5 б
		доцільність використання наочності, ТЗН, інтерактивних засобів навчання	1 б
		уміння створювати проблемно-пошукові ситуації	0,5 б

Виховна робота	Розробка виховного заходу	актуальність теми	0,5 б
		логічна послідовність	2 б
		творчий підхід з урахуванням вікових особливостей учнів	2 б
		раціональне використання часу	0,5 б
	5 балів		
	Складання характеристик	характеристика на учня	1 б
		характеристика на клас	2 б
3 бали			
8 балів.			
Підсумки практики	Підготовка та подача на кафедру керівникові звітної документації Захист практики	вчасне оформлення на подання всієї документації; усний звіт про виконану роботу; враження та пропозиції.	10 б.
Разом – 100 балів			

2. Критерії оцінювання уроку

Оцінку **«Відмінно»** ставлять за бездоганний урок, коли повністю досягнуто навчальної та виховної мети, коли здобувач-практикант:

а) виявив уміння самостійно й творчо готуватися до уроку;

б) провів урок на високому науковому рівні, поряд з освітніми завданнями добре розв'язував виховні завдання, успішно керувався дидактичними принципами;

в) виготовив якісні наочні матеріали і вдало використав їх на уроці на високому педагогічному рівні;

г) проводячи урок, творчо застосовував різні педагогічні методи й прийоми, правильно оцінював знання учнів і забезпечив активність учнів під час перевірки їхніх знань, пояснення нового матеріалу, закріплення чи повторення;

залучаючи учнів до активної розумової та трудової діяльності, розвивав мислення учнів, навички самостійності;

г) уміло поєднував роботу з усім класом з індивідуальним підходом до окремих учнів;

д) правильно використав час і домогся того, що учні засвоїли основний матеріал на уроці;

е) уміло керував увагою учнів, зумів досягти зразкової дисципліни учнів;

є) вів урок бездоганною мовою;

д) мети уроку повністю досягнуто.

Оцінку «Добре» ставлять за урок тоді, якщо здобувач-практикант:

а) виявив уміння добре готуватися до уроку, користуючись незначною допомогою вчителя чи методиста;

б) провів урок, який за своїм змістом науково витриманий;

в) використовував ефективні методи й методичні прийоми, але не досить творчо, на уроці мали місце методичні недоліки, які все ж суттєво не порушували нормальної роботи;

г) забезпечив на уроці добру дисципліну, залучав учнів до активної діяльності, але їхня активність була нерівномірною або на окремих етапах уроку незначною.

г) мети уроку досягнув.

Оцінку «Задовільно» ставлять, коли:

а) урок за своїм змістом ідейно та науково витриманий, однак здобувач-практикант допускав у поясненні неточності або не помічав помилок у відповідях учнів;

б) на уроці здобувач не зумів організувати активної розумової й трудової діяльності учнів, погано знає учнів;

в) наочність на уроці використовувалась в основному правильно, але мали місце окремі недоліки (як недостатність осмислення того, що учні бачать, слабе керівництво процесом сприймання, бліді, нечіткі словесні пояснення);

г) під час проведення уроку здобувач-практикант допускав методичні помилки, і це позначилось негативно на знаннях учнів;

г) на уроці мали місце порушення учнями дисципліни, а здобувач-практикант в ряді випадків або не реагував на це, або не зміг нічого зробити; все ж загалом досягнуто поставленої освітньої і виховної мети.

Оцінку «Незадовільно» ставлять, якщо:

а) здобувач-практикант не досягнув на уроці поставленої мети;

б) урок проведено на низькому національно-патріотичному чи науковому рівні, здобувач-практикант допускав грубі помилки, виявив незнання фактичного матеріалу;

в) проводячи урок, здобувач-практикант допустив грубі методичні помилки, внаслідок яких учні не засвоїли навчального матеріалу;

г) мова здобувача-практиканта нечітка, має багато недоліків за формою та змістом;

д) дисципліна на уроці була погана, а здобувач-практикант виявив безпорадність і не зумів налагодити її.

3. Критерії оцінювання виховної роботи

5-4 балів ставлять здобувачу, якщо:

- ✓ тема заходу є актуальною й вмотивованою;
- ✓ виховний захід проведений на високому рівні заходу з урахуванням вікових особливостей;
- ✓ виховний захід формує в учнів високу історичну й громадянську свідомість, національну гідність та історичну національну пам'ять;
- ✓ виховний захід сприяє громадянсько-патріотичному вихованню серед молоді.

3-2 бали ставлять здобувачу, якщо:

- ✓ тема заходу в цілому є актуальною й вмотивованою;
- ✓ функції виховного заходу реалізовані не повністю;

- ✓ недостатньо актуалізована тема заходу з урахуванням вікових особливостей, запитів, інтересів учнів;
- ✓ недостатня відповідність методів, прийомів, засобів, форми організації, що використовувались при проведенні заходу, його цілям і завданням та віковим особливостям учнів.

1-0,5 балів ставлять здобувачу, якщо:

- ✓ тема заходу є не досить актуальною й вмотивованою;
- ✓ функції виховного заходу не повністю реалізовані;
- ✓ недостатньо актуалізована тема заходу;
- ✓ зміст заходу не відповідає віковим особливостям учнів;
- ✓ методи, прийоми, засоби, обрана форма організації не є адекватними його цілям і завданням, віковим особливостям учнів;
- ✓ не досягнуто достатньої активності й самостійності здобувача у процесі підготовки та проведення виховного заходу.

0 балів ставлять здобувачу, якщо

- виховний захід не проведено.

4. Критерії оцінювання звітної документації.

9-10 балів ставлять здобувачу, якщо:

- ✓ аналіз уроків вчителя історії та спостереження уроків однокурсників здійснено в повному обсязі з поданням опрацьованої документації;
- ✓ якість планів-конспектів залікових уроків висока. Додаткові матеріали до залікових та робочих уроків систематизовані, скомпоновані з використанням творчого підходу до їх розробки;
- ✓ характеристики на клас і учня написані згідно встановлених вимог;
- ✓ сценарій проведеного позакласного виховного заходу написаний з використанням власних творчих ідей;
- ✓ вміло зроблений самоаналіз практичної діяльності;

- ✓ щоденник здобувача-практиканта оформлений у відповідності з вимогами;
- ✓ захист у вигляді усного звіту з критичним аналізом підсумків особистої практики;
- ✓ звітна документація подана керівнику у повному обсязі і вчасно.

7-8 балів ставлять здобувачу, якщо:

- ✓ аналіз уроків вчителя історії та спостереження уроків однокурсників здійснено в достатньому обсязі з поданням опрацьованої документації;
- ✓ якість планів-конспектів залікових уроків висока. Додаткові матеріали до залікових та робочих уроків систематизовані, скомпоновані по темам;
- ✓ сценарій проведеного виховного позакласного заходу добре оформлений;
- ✓ добре оформлений щоденник здобувача-практиканта та захист у вигляді усного звіту з критичним аналізом підсумків особистої практики;
- ✓ характеристики на клас і учня написані згідно встановлених вимог;
- ✓ звітна документацію у достатньому обсязі і вчасно.

5-6 балів ставлять здобувачу, якщо:

- ✓ аналіз уроків вчителя історії та спостереження уроків однокурсників здійснено на 50% з поданням опрацьованої документації;
- ✓ якість планів-конспектів залікових уроків середня. Додаткові матеріали до залікового та робочих уроків не систематизований;
- ✓ добре оформлений сценарій проведеного позакласного виховного заходу;
- ✓ щоденник здобувача-практиканта оформлений в повному обсязі; щоденник має естетичний вигляд, але записи зроблено у скороченому вигляді. Зміст записів не повністю розкриває види діяльності на педпрактиці;

✓ характеристики на клас і учня написані загальними фразами і не розкривають в повному обсязі особливості класу та учня;

✓ захист підсумків особистої практики відбувся без критичного аналізу.

3-4 балів ставлять здобувачу, якщо:

✓ аналіз уроків вчителя вівся несистематично й поверхово;

✓ якість планів-конспектів залікових уроків середня. Додаткові матеріали до залікових та робочих уроків не систематизовані;

✓ здано неповний сценарій проведеного позакласного виховного заходу;

✓ щоденник практиканта немає належного вигляду. Записи короткі, несуттєві, відсутній самоаналіз діяльності, висновки не аргументовані і не обґрунтовані. Обсяг щоденника обмежений, щоденник підготовлено формально;

✓ характеристики на клас і учня написані загальними фразами і не мають належного оформлення;

✓ здобувач подав усю необхідну документацію з запізненням.

1-2 балів ставлять здобувачу, якщо:

✓ здобувач не підготував аналіз відвіданих уроків;

✓ здобувач зрідка виготовляв допоміжні засоби навчання для уроків, спираючись на зразки;

✓ плани-конспекти залікових уроків написані в скороченому вигляді;

✓ здобувач подав звітну документацію не у повному обсязі;

✓ якість документації незадовільна чи задовільна, але подана із запізненням.

5. Критерії загального оцінювання практики

Оцінка «відмінно» ставиться за умов виконання здобувачем повного обсягу програми практики та

індивідуальних завдань керівників; уроки й позакласні заходи було проведено на високому науковому й організаційно-методичному рівнях, раціонально застосовувалися різноманітні методи навчання та прийоми активізації школярів із врахуванням їх вікових особливостей та індивідуальних відмінностей, підтримувалася дисципліна; якщо здобувач виявив знання психолого-педагогічні теорії й творчу самостійність у доборі навчального і дидактичного матеріалу в процесі побудови й аналізу занять.

Також здобувач проявив:

- глибоке і ґрунтовне знання фактичного матеріалу навчальних дисциплін фундаментального циклів, його основних наукових фактів, понять, світоглядних ідей;

- уміння самостійно добирати відповідно визначеної теми зміст навчально-інформаційного, пізнавального та практичного матеріалу;

- уміння визначити та формулювати мету навчального заняття, передбачати формування в учнів знань, умінь і навичок;

- уміння структурувати заняття різних типів та добирати відповідно змісту навчального матеріалу дидактичне забезпечення;

- уміння визначити найбільш раціональні для конкретного заняття методи, прийоми навчання, види самостійної роботи, характер пізнавальної діяльності здобувачів, що сприяє досягненню поставленої мети;

- використання в процесі читання залікових уроків найновіших здобутків вітчизняної та зарубіжної історико-педагогічної науки;

- професійну орієнтацію навчально-виховних занять;

- системність, логічність і послідовність у розкритті теми уроку;

- забезпеченість навчально-виховного заняття необхідними засобами;

- уміння об'єктивно оцінювати знання, уміння, навички учнів, працювати за рейтинговою системою оцінювання;

- уміння аналізувати навчально-виховне заняття; уміння організувати здобувачів для підготовки і проведення виховного заходу;
- уміння співпрацювати з викладачами-методистами практики;
- прагнення до постійного творчого пошуку в процесі організації навчально-виховної роботи, удосконалення власної педагогічної діяльності;
- уміння самостійно визначити та сформулювати мету консультації;
- уміння, користуючись консультаціями керівника-методиста, відібрати необхідний навчальний матеріал, визначаючи послідовність його вивчення;
- уміння встановлювати контакт з людьми в процесі проведення навчально-виховних заходів;
- уміння проаналізувати проведене і побачене заняття;
- уміння грамотно використовувати наочність, ТЗН, як наявні, так і самостійно виготовлені;
- активну участь в аналізі відвіданих уроків і позакласних заходів;
- уміння долати труднощі, володіння класом, застосовування індивідуального та диференційованого підходу до учнів;
- підготовка чітко, логічно структурованого звіту, що відповідає вимогам оформлення звітної документації та включає самооцінку власної діяльності;
- здано у визначений термін правильно оформлену документацію;
- здобувач проявив себе як організований, сумлінний, творчий під час виконання різних видів роботи в школі, завоював повагу та авторитет серед учнів, батьків і педагогічного колективу школи, методистів, керівників педпрактики.

Оцінка «добре» ставиться за умов, якщо здобувач навчальні та позакласні заходи провів на високому науковому і методичному рівнях, успішно вирішував навчальні та виховні завдання, однак недостатньо

ефективно використовував окремі методичні прийоми активізації учнів; якщо здобувач виявив знання психолого-педагогічної теорії у доборі навчального і дидактичного матеріалу, але припускався незначних помилок у побудові й проведенні занять:

Також здобувач проявив:

- ґрунтовне знання програмового навчального матеріалу, його основоположних наукових фактів, понять, ідей;

- уміння самостійно визначити мету заняття, передбачаючи формування в учнів конкретних знань, умінь і навичок;

- уміння відбирати необхідний для навчального процесу матеріал та складати план-конспект під керівництвом викладача-методиста;

- уміння під керівництвом викладача визначити та використовувати найбільш раціональні для конкретного заняття методи, прийоми навчання, види самостійної роботи, характер пізнавальної діяльності учнів, що сприяє досягненню поставленої мети;

- уміння стимулювати пізнавальну діяльність учнів у процесі навчання, підтримувати їх емоційно-вольовий настрій;

- прагнення брати участь в організації позашкільного життя учнів;

- використання у виховній роботі національних традицій українського народу;

- налагодження співпраці з учнями під час навчально-виховних занять;

- сумлінне ставлення до практики;

- уміння за допомогою керівника-методиста визначити та сформулювати мету консультації;

- уміння відібрати необхідний для роботи матеріал, скласти план за допомогою керівника-методиста.

Дозволяється допускати незначні огріхи:

- в умінні формулювати мету заняття;

- під час реалізації накресленого плану роботи;

- під час аналізу роботи вчителя (себе як вчителя).

Оцінка «задовільно» ставиться якщо здобувач у реалізації навчально-виховних завдань помилявся, недостатньо ефективно застосовував психолого-педагогічну теорію, методи та прийоми навчання, недостатньо активізував пізнавальну діяльність школярів, не завжди був спроможний встановити контакт з ними, під час аналізу занять не виявляв чи не розумів сутності й причин своїх помилок та недоліків.

Також:

- знає навчальний матеріал, але не уявляє його різносторонньої значущості, відчуває труднощі під час організації консультації;

- не вміє самостійно визначити та сформулювати мету конкретного виду навчально-виховної роботи, але після з'ясування основних завдань з допомогою викладача і керівника-методиста реалізує їх задовільно;

- відчуває значні труднощі у плануванні роботи, відборі необхідного матеріалу;

- не вміє стимулювати учнів під час проведення заняття;

- під час аналізу своєї роботи не помічає суттєвих компонентів;

- працює формально, не створює необхідні умови для власної результативної роботи, не виявляє старанності та сумлінності під час проходження практики;

- знає фактичний навчальний матеріал, але не може виокремити основні змістові поняття та допускає хаотизм у його викладі;

- відчуває значні труднощі у плануванні заняття, написанні конспекту, відборі необхідного навчального матеріалу, визначенні для конкретної навчальної ситуації методів і прийомів навчання;

- не може самостійно подолати труднощі під час організації активної роботи учнів, спрямованої на усвідомлення та осмислення ними понять, фактів, явищ та вироблення умінь і навичок;

- відчуває труднощі в налагодженні контакту з учнівським колективом;

- проявляє необ'єктивність в оцінюванні знань учнів;
- не може виділити під час аналізу заняття суттєві компоненти навчального процесу;
- проводить виховні заходи з учнями, але без урахування їх інтересів, без власної ініціативи, за штампом;
- недостатньо проявляє старанність та сумлінність під час проходження практики.

Оцінка «незадовільно» ставиться за умов, коли за період практики виявлено неготовність здобувача до навчально-виховної роботи в школі в наслідок слабких знань з базових предметів і методики їх викладання, або недобросовісного ставлення до своїх обов'язків. Якість складених здобувачем планів-конспектів і проведених ним уроків і позакласних заходів оцінена методистами на «незадовільно» відповідно до встановлених критеріїв. Порушення техніки безпеки, трудової дисципліни також може стати підставою для оцінки «незадовільно»

Також:

- здобувач не вміє реалізувати мету конкретної роботи, яка до цього була чітко визначена та погоджена з керівником-методистом;
- допущенні суттєві помилки під час організації та проведенні занять з учнями;
- недбало написані плани-конспекти;
- здобувач формально ставиться до підготовки та проведення практики, не виконує усіх завдань і вимог практики.

6. Підсумкова таблиця розподілу балів

Формою підсумкового контролю є екзамен (захист).

Педагогічна практика здобувачів оцінюється за всіма видами діяльності відповідно до розробленої системи балів.

Підсумкова форма контролю оцінюються за 100-бальною системою. Порядок перерахунку рейтингових показників нормованої 100-бальної університетської шкали

оцінювання в традиційну 5-бальну шкалу та європейську шкалу ECTS.

За шкалою ECTS	За шкалою університету	За національною шкалою
A	90 – 100 (відмінно)	5 (відмінно)
B	80 – 89 (дуже добре)	4 (добре)
C	70 – 79 (добре)	
D	60 – 69 (задовільно)	3 (задовільно)
E	50 – 59 (достатньо)	
FX	35 – 49 (незадовільно – з можливістю повторного складання)	2 (незадовільно)
F	1 – 34 (незадовільно – з обов'язковим повторним курсом)	

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОФОРМЛЕННЯ ОСНОВНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

Після закінчення практики здобувач-практикант подає на кафедру всі документи, які були визначені на початку практики:

Щоденник здобувача повинен відповідати наступним правилам оформлення:

1. Щоденник – це основний документ, що стисло відображає всю роботу здобувача у відповідному навчальному закладі і свідчить про поступове формування його педагогічного досвіду, про професійну адаптацію майбутнього фахівця і про ступінь його готовності до самостійної педагогічної діяльності.

2. Поточні записи у щоденник здобувач зобов'язаний робити у кінці кожного робочого дня.

3. Здобувач-практикант зобов'язаний на протязі усього періоду практики завжди мати щоденник при собі і надавати його керівникам навчального закладу, офіційним керівникам своєї практики, завідувачеві кафедри і деканові за їх вимогою для поточного і підсумкового контролю та внесення відповідних записів і оцінок.

4. В щоденнику обов'язково повинні бути такі структурні елементи:

- мета практики;
- індивідуальне завдання;
- календарний графік проходження практики;
- розклад уроків для класів, у яких проходить практика;
- розклад дзвінків закладу освіти;
- розклад уроків вчителя за яким здобувач закріплений;
- основні сторінки щоденника рекомендовано вести у вигляді таблиці в якій вказується такі структурні елементи: дата, клас, тема уроку, методи які вчитель використав під час уроку;
- відгук і оцінка роботи здобувача на практиці;
- висновки керівника практики від кафедри.

Звіт здобувача повинен відповідати наступним правилам оформлення:

1. Обсяг звіту складає довільну кількість сторінок комп'ютерного набору. До загального обсягу входять титульна сторінка, план, вступ, основна частина, висновки, список використаних джерел та додатки.

2. Текст набирається на аркушах паперу стандартного формату А-4 з використанням шрифтів текстового редактора Times New Roman, кеглем 14, через 1,5 інтервали з дотриманням таких розмірів полів: верхнього і нижнього – 20 мм, лівого – 30 мм, правого – 10 мм.

3. Титульна сторінка оформляється за встановленою формою.

4. Список використаної літератури та інших документальних джерел, використаних під час роботи, розміщуються після висновків і оформляється відповідно до чинних стандартів.

5. В тексті звіту здобувач повинен обов'язково вказати такі моменти:

- база практики;
- терміни проходження практики;
- керівник практик від факультету;
- класи за якими був закріплений;
- вчитель-керівник від бази практики;
- кількість відвіданих уроків (клас, предмет);
- теми відвіданих уроків;
- кількість проведених пробних уроків (клас, предмет);
- теми проведених пробних уроків;
- кількість проведених залікових уроків (клас, предмет);
- теми проведених залікових уроків;
- тема виховного заходу;
- висновки та пропозиції.

6. У висновках обов'язково подати узагальнений аналіз спостережених методів і форм роботи на уроках, висновки про ефективність застосованих різних форм і методів взаємодії учнів і вчителя. Вказати, яке значення мала дана практика для педагогічної підготовки майбутнього вчителя,

які позитивні і негативні сторони можна виокремити в роботі вчителя. Самоаналіз проведених уроків.

Характеристику на здобувача готує заклад освіти, в якій здобувач проходив практику. В характеристиці висвітлені основні навички та компетенції, якими володіє здобувач, його поведінка під час практики, вміння комунікувати з адміністрацією закладу, вчителями, учнями. Вміння застосувати правильні методичні прийоми під час проведення уроків, вміння контролювати поведінку учнів на уроці, вміння ефективно застосовувати час під час уроку. Виставляється оцінка за проходження практики. Характеристику підписує директор закладу і ставить печатку.

Основна структура характеристики:

1. Назва документа й прізвище, ім'я, по батькові того, кому видається характеристика, рік народження, освіта.

2. Текст, де зазначено період практики, обсяги та якість виконаних завдань, моральні якості здобувача, які він проявив під час практики, рівень організації праці, дисциплінованість і добросовісність у ставленні до роботи здобувача-практиканта, його ініціативність і творчість.

3. Оцінка за практику.

4. Дата складання.

5. Підпис відповідальної службової особи й гербова печатка організації, яка видала характеристику.

6. Текст характеристики викладається від третьої особи.

Розгорнутий аналізи уроку вчителя історії.

При аналізі уроку рекомендується розкрити та відзначити його позитивні й негативні сторони. Аналізу піддається діяльність викладача й учнів, а також якість знань учнів. Кожен відвіданий урок необхідно ретельно розібрати разом з викладачем. Розбір уроку бажано проводити в день відвідування уроку або наступного дня.

При аналізі уроку важливо враховувати, що урок як систему характеризують п'ять основних складових:

- Мета діяльності.

- Учитель (діяльність на уроці).
- Учні (навчальна діяльність).
- Зміст діяльності.
- Стиль взаємовідносин учителя та учнів.

Виділяють три типи аналізу уроку: **комплексний, стислий, аспектний**. При проходженні педагогічної практики рекомендується здійснювати комплексний аналіз уроку.

Комплексний аналіз уроку розпочинають з аналізу його мети. Складають оцінку правильності її визначення з обов'язковим урахуванням особливостей навчального матеріалу, місця конкретного уроку в системі уроків з певної теми або розділу, а також рівня підготовленості учнів. Після цього аналізують структуру й організацію уроку відповідно знову-таки до його мети. Оцінюють правильність вибору типу уроку, логічну послідовність і взаємозв'язок його етапів, оптимальність вибору форм навчання, обладнання уроку й раціональність розподілу навчального часу.

Наступний крок – аналіз змісту уроку. З'ясовують ступінь його відповідності вимогам державної програми, а також науковість, доступність викладу, його відповідність віковим особливостям учнів. Звертають увагу на ступінь складності завдань, оптимальність обсягу навчального матеріалу, застосування диференційованого підходу, забезпечення міжпредметних зв'язків. Береться до уваги виховна спрямованість уроку. Щодо аналізу методики проведення уроку, то увагу звертають передовсім на доцільність і обґрунтованість вибору методів, прийомів і засобів навчання, їхню відповідність змістові навчального матеріалу, меті уроку, можливостям класу. Важливими є доцільність вибору та різноманітність методів і прийомів, оптимальність темпу та зміни видів діяльності, емоційність викладу матеріалу, ефективність застосованої наочності, якість дидактичного матеріалу. Особливої уваги надають умінню організувати ефективну колективну, групову, самостійну роботу школярів.

Наостанок здійснюють аналіз роботи й поведінки на уроці учнів (активність учнів, зацікавленість матеріалом уроку, ставлення до педагога й один до одного, дисциплінованість, організованість, нормативність мовлення учнів) та запропонованого школярам домашнього завдання. Складають оцінку санітарно-гігієнічних умов, ураховують професіоналізм і педагогічну культуру педагога (знання ним предмета, рівень його педагогічної й методичної майстерності, культуру мовлення, майстерність у застосуванні невербальних засобів спілкування, емоційність, зовнішній вигляд, манери, характер спілкування: демократичний, авторитарний, ліберально-популістський; тактовність у спілкуванні з учнями, уміння створити сприятливий психологічний мікроклімат; особливо відзначаються елементи учительської творчості.

Аналізувати урок слід за умови наявності вірогідних та об'єктивних фактів, отриманих у процесі його спостереження; аналізувати доцільно кожен відвіданий урок за умови, що всі його деталі та нюанси усвідомлені, а факти спостереження вивчені, проаналізовані, синтезовані; висновки й пропозиції, висловлені в процесі аналізу уроку, повинні відображати суть та зміст теми уроку, бути конкретними й обґрунтованими; аналіз уроку, висновки й пропозиції слід зіставляти з поставленою метою відвідування та поглиблення вивчення об'єкта переважного спостереження.

План-конспект уроку пробного або залікового уроку

Конспекти уроків складаються відповідно до загальноприйнятих у педагогіці вимог. Вони мають бути створені самостійно, розгорнуті, із детальним показом способів діяльності учителя і учнів. Кожен план-конспект має бути узгоджений із керівником практики чи фаховим методистом, мати відповідні підписи на титульному листі.

Сучасним уроком вважають таку форму навчання, яка своїми цілями (освітньою, розвивальною, виховальною),

змістом, структурою та методами проведення відповідає найновішим вимогам теорії й практики навчання у школі і є високоефективною.

Основними завданнями сучасного уроку є:

✓ відповідність навчального матеріалу з історії вимогам науковості, оптимальності, єдності навчання і виховання, зв'язку з життям;

✓ реалізація комплексної мети уроку: навчальної, виховної та розвивальної;

✓ урахування вікових особливостей учнів та їх пізнавальних можливостей, інтересів і запитів;

✓ реалізація інноваційних технологій сучасного уроку;

✓ інтегральність уроку (використання міжпредметних зв'язків);

✓ цілеспрямованість і копітка робота над пізнавальними завданнями і запитаннями, що виникають у результаті створення проблемних ситуацій;

✓ практична спрямованість уроку – розвиток історичного мислення учнів.

Вимоги до сучасного уроку:

✓ гігієнічні (температурний режим, норми освітлення, чергування видів навчальної роботи і т.п.);

✓ загально педагогічні (урахування вікових та індивідуальних особливостей учнів, створення емоційно-актуальної атмосфери уроку, педагогічний такт і культура мови, пізнавальна самостійність учнів, чітке визначення освітніх, виховних і розвиваючих завдань уроку);

✓ відповідне теоретичне підґрунтя має визначати науковий рівень змісту уроку;

✓ за умови належного наукового рівня забезпечувати оптимальність змісту уроку;

✓ урок має бути містким, але не перевантаженим, бо порушення цієї умови призводить до механічного запам'ятовування матеріалу, послаблення інтересу, затримки загального розвитку;

✓ слід урізноманітнювати організаційні форми уроків історії, вдосконалювати їхню структуру, раціонально використовувати час;

✓ урізноманітнювати види робіт, методи та прийоми навчання і викладання, організаційні форми уроку, широко поєднувати індивідуальні, групові та фронтальні форми роботи;

✓ забезпечувати інтенсивну практику учнів, цілеспрямовану і систематичну роботу над розвитком історичного мислення;

✓ постійно активізувати учнів (максимальне включення до різних видів діяльності) і розвивати їхню самостійність та ініціативність;

✓ урахувати навчально-виховні можливості уроку, передбачати, щоб зміст сприяв вихованню (національному, розумовому, моральному, естетичному) особистості учня;

✓ виховувати в учнів стійкий інтерес до історії;

✓ постійно збуджувати позитивне емоційне ставлення до навчання, стимулювати інтелект та естетичні потреби школяра;

✓ дбати про високу педагогічну культуру вчителя-історика, його постійне духовне збагачення, ідейно-моральне зростання.

Додаткові вимоги до уроків «Історії»,

«Правознавства», «Громадянської освіти»:

✓ забезпечити науковість змісту уроку, слід користуватися лише достовірними відомостями, в яких відсутня розбіжність у поглядах вчених;

✓ у забезпеченні наукового рівня змісту уроку та піднесенні інтересу учнів до предмета варто ознайомлювати їх з найновішими досягненнями історичної науки;

✓ мати інтегровані знання і вміти їх формувати в учнів;

✓ не слід надмірно захоплюватися фактажем, варто дбати про знання карти, хронології, історичної термінології;

✓ від загального до конкретного, оптимальне наповнення змісту уроку історії значною мірою досягається через вивчення історичного матеріалу об'єднаними, логічно завершеними частинами із використанням узагальнюючих таблиць, схем тощо;

✓ важливо виділяти з широкого кола відомостей найбільш істотне, головне, узагальнювати і систематизувати вивчене на основі певного теоретичного положення, історичного поняття або правила;

✓ важливе місце у змісті уроку посідає цілеспрямована і систематична робота над пізнавальними завданнями і запитаннями;

✓ попередньо орієнтувати учнів на важливість матеріалу, який вивчається;

✓ органічно і раціонально поєднувати на уроці роботу над засвоєнням матеріалу;

✓ необхідно, щоб історичний матеріал, практичні завдання сприяли вихованню особистості учня, розкривали суть історії як суспільного явища, її комунікативні функції, закономірності розвитку;

✓ використовувати міжпредметні зв'язки, формувати синтетичне мислення

Зважаючи на сучасні реалії та згідно методичних рекомендацій МОН При *викладанні історії*, особливо ХХ – ХХІ ст. варто приділити основну увагу питанням *виховання української національної пам'яті* як основи української національної ідентичності (геноцидні практики тоталітарних властей, формування українського пантеону, використання українського національного історичного календаря тощо). Це і стане реалізацією політики декомунізації, прописаної у відповідних Законах про декомунізацію (див. Нормативні документи 5, 6, 7, 8).

Історична освіта в закладах загальної середньої освіти повинна реалізуватися на навчальних заняттях із предметів і курсів інваріантної та варіативної складових навчального плану освітньої програми закладу, а в старших класах – на навчальних заняттях із предметів і курсів за вибором відповідно до одного з визначених рівнів (рівень стандарту – обов'язковий мінімум змісту навчального предмета; рівень профільної підготовки – поглиблений зміст з орієнтацією на майбутню професію).

При викладанні інтегрованого курсу *«Громадянська освіта»* варто звертати особливу увагу на формування в

учнів медіаграмотності. Оскільки йдеться про вміння учнів та учителів розрізняти спроби ворожої пропаганди медійного проникнення у нашу підсвідомість та недопустимість легковажного поширення учнями у відкритому інформаційному просторі різного роду символіки росії чи терпіти їхню присутність у кабінеті історії чи іншому публічному просторі.

Для проведення цікавих та практичних уроків із *правознавства* можна використовувати матеріали Освітнього центру, що офіційно відкрився у Верховній Раді України 19 липня 2019 року. Його мета – підвищення довіри громадян до Верховної Ради України через ознайомлення їх з роботою парламенту та депутатського корпусу. Головною цільовою аудиторією Освітнього центру Верховної Ради України є молодь, зокрема школярі та здобувачи. https://portal.rada.gov.ua/documents/origin_docu/m/2592.html

У підготовці до конкретного уроку є необхідність дотримуватися певної послідовності, своєрідного алгоритму, що включає такі компоненти:

1. Ознайомлення з навчальною програмою, визначення місця конкретної теми уроку в системі й структурі навчальної дисципліни.

2. Ознайомлення з навчальними підручниками з метою визначення повноти розкриття змісту теми відповідно до вимог програми.

3. Опрацювання методичної літератури щодо оптимізації навчально-виховного процесу в ході опрацювання конкретного навчального матеріалу.

4. Добір і опрацювання додаткового фактичного матеріалу теми уроку.

5. Підбір засобів навчання: таблиць, схем, моделей, предметів, роздаткового матеріалу.

6. Вибір оптимальних методів і прийомів навчання:

- а) визначення типу й структури уроку;

- б) уявна режисюра структури уроку відповідно до мети, дидактичних завдань, віку учнів;

в) складання плану уроку, в якому потрібно передбачити визначення теми (дидактичної, розвивальної, виховної), виокремлення структурних компонентів відповідно до обраного типу.

Характеристика на клас

Психолого-педагогічна характеристика на клас – це індивідуальне психолого-педагогічне завдання, котре має продемонструвати рівень психологічних знань здобувача: розуміння ним особливостей розвитку та функціонування групи як спільноти людей, її психологічних характеристик, структури та здатності до взаємодії, а також впливу групи на виконання учнями їхньої навчальної та позанавчальної діяльності.

Рекомендовано написання психолого-педагогічної характеристики класного колективу **за такою схемою:**

1. Склад класу за віком, національністю і статтю.
2. Актив класу. Наявність у нього авторитету серед учнів. Характеристика активістів (ініціативність, самостійність, наполегливість, вимогливість, організаторські здібності). Наявність у класі неофіційного активу, його характеристика і стосунки з офіційним активом.
3. Стан згуртованості й організованості класу. Вміння розподіляти між собою обов'язки й роботу. Вміння підкорятись розпорядженням уповноважених осіб. Критика і самокритика в колективі. Стан дисципліни в класі. Випадки порушення дисципліни й характерні причини. Взаємовідносини між учнями класу. Що лежить в основі цих взаємин: спільна робота, спільні інтереси, визнання авторитету, взаємодопомога. Наявність малих груп, основа їх виникнення і ступінь зацікавленості загальними справами колективу. Характер і спрямованість товаришування і дружби. Взаємовідносини між хлопчиками та дівчатками. Наявність групової поруки в класі.
4. Моральні переконання та ідеали учнів класу. Інтереси до суспільно-політичних подій і соціальних проблем у

нашій країні, закордоном. Рівень розвитку патріотизму і національної гордості.

5. Успішність класу. Загальні показники успішності класу з навчальних предметів. Ставлення учнів до окремих навчальних предметів і вчителів. Взаємодопомога в навчанні. Дисципліна на уроках. Негативні моменти в навчальній діяльності (списування, шпаргалки, підказування). Відмінники класу, їх ставлення до всіх учнів класу, в тому числі до відстаючих. Невстигаючі учні, причини їх неуспішності.

6. Громадська робота класу. Інтерес класу до загальношкільного життя і участь в ньому. Місце громадсько – корисної праці та характер її виконання класом. Прояви свідомої дисципліни в праці. Громадські обов'язки учнів.

7. Кругозір учнів. Їх загальний розвиток, інтерес до мистецтва, літератури і спорту. Форми його прояву (колекціонування, читацькі конференції, диспути, обговорення переглянутих кінофільмів, вистав тощо).

8. Культура поведінки учнів у школі і поза нею. Ставлення до вчителів, батьків і товаришів.

Характеристика на учня

Психолого-педагогічна характеристика учня – це індивідуальне психолого-педагогічне завдання, котре має продемонструвати рівень психологічних знань здобувача, розуміння ним особливостей індивідуального розвитку школяра, особистісних характеристик, особливостей пізнавальної, емоційної та вольової діяльності. Текст повинен відобразити суть питання, висвітлювати усі його можливі аспекти, тобто повинен містити загальні відомості про учня, дані про його психологічні особливості та сферу соціальної взаємодії (ставлення до себе та до ровесників, взаємодія з оточуючими, статус в класі, особливості навчальної діяльності тощо), а також висновки та рекомендації щодо подальшої роботи з учнем.

Етапи написання психолого-педагогічної характеристики на учня:

1. Обрати учня для дослідження.
2. Проводити спостереження, використовуючи запропоновані схеми (на уроках та виховних заходах, під час перерв).
3. На основі анкети-опитувальника провести бесіду з учнем (обов'язково), та з класним керівником і/або шкільним психологом (за потребою).
4. На основі даних, отриманих в результаті бесіди та спостереження, написати психолого-педагогічну характеристику на учня. У тексті характеристики обов'язково навести приклади, котрі ілюструють певні характеристики особистості учня чи особливості його взаємодії з іншими.
5. Висновки та рекомендації щодо особливостей подальшої роботи з учнем та перспектив його розвитку.

Вибір учня для складання психолого-педагогічної характеристики.

При цьому необхідно врахувати:

- 1) Чи учень погоджується взяти участь у вашому дослідженні? Згідно з етикою психологічного дослідження, участь у ньому має бути добровільною.
- 2) Чи будете ви мати можливість спостерігати за цим учнем щонайменше на трьох уроках та перервах? Більшість психологічних характеристик, особливостей поведінки людини важко виявити за 1-2 уроки. Тому вибирайте учня з того класу, в якому у вас за графіком проходження практики найбільше занять.
- 3) Чи буде у вас можливість обговорити з класним керівником успішність учня в різних навчальних дисциплінах, особливості його поведінки тощо?

Алгоритм написання психолого-педагогічної характеристики учня.

I. Загальні відомості

1. Загальні відомості про учня: ПІБ, вік, клас, навчальна успішність (на основі анкети).

2. Сімейні умови: склад сім'ї, обов'язки учня у сім'ї, атмосфера у сім'ї (на основі анкети).

II. Особистісна сфера учня

3. Особистісні характеристики: впевненість у власних силах; знання власних переваг та їх використання (на основі спостереження або анкети).

4. Особливості емоційно-вольової сфери учня: схильність до вияву емоцій та контролю власних дій (на основі спостереження або анкети).

5. Особливості діяльності та поведінки учня: активність, організованість, наполегливість у вирішенні складних завдань (на основі спостереження або анкети).

6. Пізнавальна діяльність учня: особливості пам'яті, мислення, уваги, уяви та мовлення (на основі спостереження або анкети).

7. Хобі та позашкільна діяльність учня: відвідування гуртків, секцій; участь у громадському житті класу та школи.

8. Уявлення про майбутню професію, можливі досягнення, мрії учня.

III. Соціальна сфера учня

9. Спілкування та взаємодія з оточуючими: прагнення спілкування, ініціативність в процесі спілкування; поведінка в конфлікті (на основі спостереження).

10. Ставлення учня до оточуючих (ровесників та старших людей): прагнення до домінування, товариськість, толерантність, вияв поваги (на основі спостереження).

11. Статус учня в класі (групі): популярність, кількість друзів серед однокласників, ставлення до нього однокласників, авторитетність серед однокласників (на основі спостереження).

IV. Особливості навчальної діяльності

12. Ставлення до навчальної діяльності: вчасність, ретельність та самостійність виконання домашніх завдань, зацікавленість певними предметами та ін. (на основі анкети або спостереження).

Сценарій виховного заходу

Відповідно до Закону України «Про освіту», Концепції Нової української школи виховання є невід'ємною складовою освітнього процесу, є наскрізним процесом, охоплює усі сфери шкільного життя і має ґрунтуватися на цінностях.

Наказом МОН України від 06.06.2022 №527 затверджено Заходи щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року. UTR: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-deyaki-pitannya-nacionalno-patriotichnogovihovannya-v-zakladah-osviti-ukrayini-ta-viznannya-takim-sho-vtrativ-chinnistnakazu-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini-vid-16062015-641>

Серед основних складових національно-патріотичного виховання в Концепції виокремлені громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне та екологічне виховання. Метою національно-патріотичного вихованням визначено становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовно-моральних цінностей українського народу, національної самобутності.

Готуючись до проведення виховного заходу варто в першу чергу враховувати рекомендації МОН, а також чітко дотримуватись визначеного алгоритму проведення виховного заходу.

Алгоритм підготовки і проведення виховного заходу

I. Психолого-педагогічний аналіз обстановки в колективі, необхідність проведення заходу та формулювання його мети.

II. Планування заходу.

III. Організація виховного впливу на колектив (особистість).

IV. Безпосередній вплив на колектив (особистість).

V. Проведення виховного заходу.

VI. Аналіз виховного заходу.

I. Планування виховного заходу:

1. Визначити тему заходу та чітко формулювання його мети та завдань; визначити на виховання яких якостей школярів спрямовано захід.

2. Врахувати рівень вихованості учнів під час визначення мети і завдань заходу, тактовно допомагати учням.

3. Визначити місце даного заходу в загальній системі виховної роботи.

4. Врахувати, що кожна дитина, яка бере участь у тому чи іншому заході має цілісну соціально-психологічну структуру, ім'я якої – особистість.

5. При підготовці заходу необхідно врахувати вік дітей та їх індивідуальні особливості.

6. Готуючи виховний захід, необхідно мати на увазі, що навіть при найкращій підготовці та майстерності учитель не досягне задуманої мети, якщо самі вихованці не братимуть активну участь у підготовці і проведенні заходу.

7. Проявляти творчість: виховний вплив на дітей, зацікавленість, поради та допомога вчителя.

8. Психологічно налаштувати учнів на виховну сутність заходу.

II. Процес підготовки:

1. Спрямовуюча роль керівника (педагога-організатора, керівника гуртка) у ході підготовки заходу, тактовна допомога учням.

2. Визначити роль органів самоврядування під час підготовки й проведення заходу.

3. Забезпечення в процесі підготовки згуртованої, злагодженої роботи колективу; формування стосунків співробітництва, взаємодопомоги, вимогливості;

4. Організація діяльності учнів (вихованців): уточнення обов'язків і повноважень кожного учня (вихованця) та встановлення конкретних термінів виконання окремих завдань тощо.

III. Проведення заходу:

1. При організації заходу слід подбати про:

- ✓ місце проведення, оформлення приміщення, обладнання, використання наочності, ТЗН;
- ✓ своєчасність початку та організоване проведення;
- ✓ дотримання регламенту, доцільність його використання;
- ✓ участь представників громадськості, батьків у проведенні заходу; ефективність їхньої участі;
- ✓ дотримання під час заходу санітарно-гігієнічних вимог, правил пожежної безпеки, ТБ;
- ✓ запобігання перевтомі та врахування особливостей фізичного розвитку учнів (вихованців);
- ✓ зовнішній вигляд учнів (вихованців);
- ✓ дисципліна.

2. Зміст виховного заходу повинен відповідати вимогам:

- ✓ цілеспрямованість;
- ✓ довести мету до учнів;
- ✓ зв'язок із життям класу, школи, району, міста;
- ✓ обговорення під час проведення заходу питань, які хвилюють школярів;
- ✓ врахування вікових та індивідуальних особливостей;
- ✓ емоційна насиченість заходу;
- ✓ вплив заходу на розширення світогляду учнів, на розвиток пізнавальних інтересів.

3. Методика проведення виховного заходу:

- ✓ Оптимально обрати форму проведення (бесіда, ранок, лекція, година спілкування, конференція, конкурс).
- ✓ Визначити роль класного керівника (педагога-організатора, керівника гуртка) у проведенні заходу, врахувати рівень його педагогічної майстерності.
- ✓ Передбачити наявність елементів обговорення, відкритого обміну думками в ході заходу.
- ✓ Визначити рівень самостійності школярів в обговоренні проблем.

IV. Аналіз результатів виховного заходу:

- ✓ Досягнення поставлених педагогом мети та завдань даного заходу.
- ✓ Виконання плану заходу.

✓ Аналіз ставлення школярів до змісту заходу, рівень їхньої активності.

Основні вимоги до проведення виховного заходу:

✓ Чітка назва заходу та розуміння вихователем його мети.

✓ Планування основних етапів заходу та визначення завдань кожного з них.

✓ Організація підготовки заходу у відповідності до поставленої мети.

✓ Визначення оптимального змісту виховного матеріалу з урахуванням основних принципів організації виховного процесу.

✓ Вибір найбільш раціональних методів і прийомів виховного впливу на учнів на кожному етапі заходу.

✓ Чіткість виховного заходу, оптимальний його темп і ритм.

✓ Гнучкість та широта «виховного маневру».

✓ Різноманітність і творчий характер діяльності учнів.

✓ Взаємозв'язок заходу з попередніми та наступними формами виховної та навчальної роботи з учнями.

Таблиця спостереження за проведенням навчальних занять

Таблиця спостереження ведеться кожного дня і заповнюється під час відвідування уроків вчителя історії та інших споріднених дисциплін. Таблиця розроблена Державною службою якості освіти з урахуванням сучасних реалій. Таблиці є двох видів: спостереження за уроком в офлайн і в онлайн форматі. Зразок таблиці представлений в Додатку № 14.

ЗРАЗКИ ОФРОМЛЕННЯ ЗВІТНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ
ДОДАТОК № 1.
ЩОДЕННИК ПРАКТИКИ

_____ (назва практики)
 Здобувача (-ки) _____
 _____ (прізвище, ім'я, по батькові)
 Факультет/ _____ Н/Н _____ інститут

 Кафедра _____
 Курс _____ група _____
 Освітня програма _____
 Спеціальність _____

ЗАВДАННЯ НА ПРАКТИКУ

Здобувача (ки) _____
 _____ (прізвище, ім'я, по батькові)
 Направляється на _____ практику
 _____ (назва практики)

 _____ (назва бази практики)
 Термін практики: з «__» ____ 20__ по «__» ____ 20__ р.
 Керівник практики від кафедри _____
 _____ (посада, прізвище та ініціали)
 Завідувач кафедри _____
 _____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)
 Прибув на базу практики «__» ____ 20__ р.
 Вибув з бази практики «__» ____ 20__ р.
 Керівник практики від бази практики _____
 _____ (посада, прізвище та ініціали)

1. МЕТАПРАКТИКА ТА ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ:

2. КАЛЕНДАРНИЙ ГРАФІК ПРОХОДЖЕННЯ ПРАКТИКИ

Дата	Найменування робіт	Відмітка про виконання

Керівники практики:

від кафедри _____

(підпис)

(ім'я, прізвище)

від бази практики _____

(підпис)

(ім'я, прізвище)

3. ВІДГУК І ОЦІНКА РОБОТИ ЗДОБУВАЧА НА ПРАКТИЦІ

Керівник практики:

від бази практики _____

(підпис)

(ім'я, прізвище)

М.П. «__» _____ 20__ р.

4. ВИСНОВОК КЕРІВНИКА ПРАКТИКИ ВІД КАФЕДРИ

Дата складання звіту «__» _____ 20__ р.

Оцінка практики _____

Керівник практики:

від кафедри _____

(підпис)

(ім'я, прізвище)

В щоденнику також обов'язково повинна бути наступна інформація:

1. Заклад освіти міста (села, району) _____
2. Закріплений клас _____
3. Класний керівник _____
4. Учитель історії _____
5. Директор закладу освіти _____
6. Адреса закладу освіти _____
7. Розклад занять класів, у яких проходить практику здобувач.
8. Розклад дзвінків на уроки.
9. Список учнів закріпленого класу.

ДОДАТОК № 2.

ЗВІТ

Про роботу здобувача(ки)-практиканта(ки) _____
 ___ курсу ___ групи _____ спеціальності

База практики _____

Тривалість практики з « _____ » по « _____ »

Керівник практики від бази практики _____

1. Скільки уроків споріднених дисциплін відвідано _____

2. Скільки уроків з фаху відвідано

Тема: _____

Аналіз _____

3. Скільки проведено пробних уроків

Тема: _____

Клас _____ Предмет _____

Самоаналіз: _____

4. Скільки проведено залікових уроків

Тема: _____

Клас _____ Предмет _____

Самоаналіз _____

5. За яким класом був закріплений _____

6. Висновки та пропозиції

!Підписи:

Здобувач-практикант

Керівник практик від бази практики (вчитель історії)

Керівник-практики від факультету

Координатор практики

ДОДАТОК № 3.

ЗРАЗОК ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ЗДОБУВАЧА-ПРАКТИКАНТА

Характеристика видана здобувачу (-ці) _____
 Факультету _____
 Спеціальності _____
 Курсу _____

1. Назва практики: _____
2. Місце проходження практики _____
 Адреса та телефон _____
3. Яку роботу виконував здобувач _____
4. Оцінка проходження практики: _____

Здобувач(-ка)-практикант(-ка) _____ має.....
 (ґрунтовну науково-методичну підготовку, володіє глибоким знанням змісту оновленої програми з історії та споріднених дисциплін та навчального матеріалу підручника або не достатньо володіє теоретичними знаннями, погано орієнтується в підручнику). На уроках, (дотримується принципів науковості й доступності у викладанні матеріалу, визначеного навчальною програмою, планує освітню діяльність школярів так, щоб кожен учень мав можливість самостійного пошуку в набутті нових знань, у розв'язанні завдань проблемного характеру, або не дотримується основних правил, не належно викладає матеріал).

Досягнення запланованого результату забезпечує шляхом (детального планування структури кожного заняття, чітко формулює мету, визначає мотивацію навчальної діяльності школярів та завдання кожного етапу роботи, або не вміє чітко планувати структуру уроку).

Організовуючи освітню діяльність учнів на уроках, (оптимально поєднує різноманітні методи навчання, викладання предмета, організації роботи вихованців:

демонстраційний, діалогічний, пошуковий, стимулюючий. Віддає перевагу методам активного й проблемного навчання, або не вміє правильно поєднувати методи навчання).

Враховуючи вікові та психологічні особливості дітей, готує уроки-практикуми, інтегровані уроки, уроки-презентації, рольові ігри, бесіди на актуальні теми.

Здобувач(-ка)-практикант(-ка) активно використовує в роботі з дітьми елементи інтерактивних технологій, зокрема такі, як: («мозкова атака», робота в парах, групах змінного складу, індивідуальні випереджувальні завдання....)

Організуючи навчально-виховний процес на уроках, здійснює міжпредметні зв'язки з такими дисциплінами, як: (географія, українська література, зарубіжна література, математика).

Доброзичливий, урівноважений, сумлінний, тактовний, витриманий. Користується повагою серед учнів (не користується повагою серед учнів).

Практику _____ (ПІБ) можна оцінити на «___».

Підписи:

Директор

Керівник практик від бази практики (вчитель історії)

ДОДАТОК № 4.**ЗРАЗОК АНАЛІЗУ ВІДВІДАНОГО УРОКУ ВЧИТЕЛЯ**

Заклад освіти _____

Клас _____

Дата проведення: _____

Предмет: _____

Мета відвідування уроку: _____

Вчитель: _____

Тема уроку: _____

Мета уроку: _____

Тип уроку: _____

Структура уроку:**I. Організаційна частина.**

1. Привітання учнів. Емоційна підтримка учнів.

II. Актуалізація опорних знань.**III. Мотивація навчальної діяльності учнів.****IV. Вивчення нового матеріалу.**

1. Розповідь (пояснення) учителя з використанням презентації, історичних карт, опорних схем.

2. Робота у зошиті, з контурною картою, витягами з історичних джерел.

3. Постановка проблемного запитання.

V. Закріплення матеріалу (використані методи, елементи формульовального оцінювання).

VI. Домашнє завдання*Приклад аналізу структури уроку.*

1. Урок за типом засвоєння нових знань.

Чіткість його визначається логічним взаємозв'язком окремих структурних частин, які оптимально витримані за часом, мають свою мету та зміст і відзначаються логічною завершеністю. Це підтверджує достатню культуру педагогічної праці. Раціонально, вдумливо і дидактично грамотно визначена основна мета уроку, вона чітко впливає зі змісту навчального матеріалу, відповідає

віковим і інтелектуальним особливостям учнів класу та несе в собі інформацію про кінцевий результат уроку.

Відповідно до місця уроку, основної мети та завдань окремих його частин, які чітко формулюються перед учнями та узгоджуються з їхнім особистим досвідом, тип вибрано правильно. З урахуванням особистісно орієнтованого підходу до навчання вчитель надає перевагу гнучкій (або стійкій) структурі уроку.

Чітко проводиться мотивація навчальної діяльності учнів на всіх етапах уроку, що сприяє збудженню їхнього інтересу до вивчення нової теми, творчої діяльності.

Зміст уроку повністю відповідав вимогам навчальної програми та меті поставлених завдань.

Кваліфіковано реалізовано принципи навчання.

2. Свідомому засвоєнню нового матеріалу слугувало методично правильно організоване повторення раніше вивченого матеріалу та актуалізація опорних знань, умінь і навичок учнів.

Було проведено перевірку домашнього завдання. Оптимально використано час на цю роботу. Перевірка знань учнів характеризується чіткістю мети. Опитування мало науковий характер, що в першу чергу обумовлювалося вмінням виправляти помилки в ході відповіді та залученням до цієї роботи учнів.

Робота з вивчення нового матеріалу характеризується конкретністю й чіткістю реалізації основних завдань уроку. Виклад нового матеріалу відзначається логічністю, умілим виділенням головного, істотного. Учитель розкриває зміст теми цікаво, доступно, з наукових позицій, використовує останні досягнення. Новий матеріал вивчається в процесі самостійної роботи, яка носить творчий пошуковий характер. Це сприяє розвитку в учнів самостійності, допитливості, здатності встановлювати певні закономірності. До основних висновків учні приходили самі, а вчитель при цьому зберігав керівну роль.

Педагог пов'язує матеріал теми з життям, виробничим оточенням і робить це так, що цей зв'язок впливає зі

змісту вивченого матеріалу та є його логічним продовженням.

У ході подання нового матеріалу проводиться безпосередня перевірка якості розуміння його учнями. Засвоєння нового матеріалу школярами на уроці є оптимальним.

Постановка вчителем питань стимулює розвиток розумових сил, не налаштовує на заучування, активізує думки, виховує інтерес до навчання. Питання, які ставить учитель, вимагають вдумливого читання, розуміння та осмислення матеріалу, але не його механічного заучування. Учитель направляє хід думки учнів таким чином, щоб вони активно, зосереджено намагались побачити невидиме, зрозуміти приховане, розглянути незвичайне у звичайному, у тому, що зустрічається на кожному кроці (розумова активність). Види роботи відповідали віковим особливостям учнів, дозволили вчителю активізувати навчальну їхню діяльність, що в кінцевому підсумку було результатом того, що учні були не пасивними слухачами, а активними учасниками.

Використання різних видів роботи сприяло зниженню втомленості учнів у процесі роботи. Це позитивна сторона уроку, глибоко продумана вчителем.

3. Оптимально організовано самостійну роботу учнів під керівництвом учителя з урахуванням рівня їхніх навчальних можливостей. Самостійна пошукова діяльність учнів на уроці забезпечувалася в процесі співпраці вчителя та школярів. Колективна робота учнів уміло поєднується з виконанням індивідуальних диференційованих завдань.

4. Використання наочності та технічних засобів навчання, їх застосування дозволило не тільки доступно викласти новий матеріал і закріпити його, але і зекономити час на вироблення практичних умінь і навичок в учнів на самому уроці. Використання технічних засобів і засобів наочності допомогло учням глибше проникнути в суть вивченого матеріалу.

Запитання вчителя до учнів активізували їх до самостійних суджень і практичних дій, направляли на

доказову відповідь. Це сприяло більш повній реалізації на уроці принципу виховуючого та розвиваючого навчання. Протягом уроку (у процесі опитування) учитель добився від своїх учнів грамотної і повної відповіді, точних формулювань.

Педагог пропонує не лише відтворити пройдений матеріал, але і виділити із нього найбільш істотне, підтвердити практичні навички теоретичними положеннями. Доповнює і поглиблює відповіді учнів, стимулює їх на активне, свідоме засвоєння матеріалу постановкою цілого ряду запитань. Оптимальним у процесі перевірки є співвідношення теоретичних та практичних завдань.

Слід відмітити вміння учнів триматися під час відповіді як з місця, так і біля дошки, звернутися до вчителя, доповнити чи поправити відповідь товариша.

5. Оцінювання роботи учнів проводилося відповідно до критеріїв, об'єктивно й аргументовано. Отримані учнями бали виставлено в щоденники.

Упродовж уроку знання застосовувались у вправах, учні зробили значний крок на шляху розвитку. Навчання здійснювало вплив на розвиток і виховання школярів, тому що учитель враховував навчальні можливості кожного з них. Урок сприяв розвитку кожної дитини, її пам'яті, мислення, волі, ефективно організовувалась пізнавальна діяльність школярів.

Майстерність учителя виявлялася у тому, що знання, набуті учнями на попередніх уроках, вдало застосовуються і надалі, повторення оптимально співвідноситься з вивченням нового матеріалу таким чином, що для цього не потрібно спеціально виділяти час. Систематична робота вчителя в даному напрямку дасть змогу повторювати учнями матеріал без завдань для домашнього повторення за підручником.

Весь клас працював активно і з інтересом.

6. Заслугує на увагу робота з вироблення культури навчальної праці, у кожного на парті є все необхідне. У результаті при зміні одного виду роботи на інший не витрачається дорогоцінний час. Записи в зошитах, на

дощі ведуться чітко й акуратно. Постійно організовується робота школярів з навчальним підручником.

7. З точки зору виховного впливу уроку, перш за все треба відмітити особистість учителя. Спокійний тон, уважне і добре ставлення до учнів у поєднанні з вимогливістю, манера звертатися до класу, витримка – усе це передається дітям і слугує еталоном людських стосунків. Вихованню учнів сприяли засоби навчання, а саме естетика їхньої форми і змісту. Виявленню творчого потенціалу школярів сприяли вдало застосовані методи і форми роботи. Урок відзначається свідомою робочою дисципліною.

8. Продумано і своєчасно дано домашнє завдання. Зміст його впливає із усього ходу уроку і носить творчий характер, активізує учнів самостійно робити висновки, поглиблювати і завершувати роботу, розпочату на уроці (вдосконалення вмінь, підготовка до оволодіння знаннями в класі, спостереження над предметами та явищами природи і праці, задоволення і розвиток багатогранних інтелектуальних запитів). Учитель зробив потрібні роз'яснення щодо виконання завдання і перевіряв рівень розуміння ходу його виконання учнями, попередив учнів про можливі труднощі під час виконання завдання та дав рекомендації щодо подолання.

Задаючи читати матеріал за підручником, педагог дає питання, над якими, читаючи, треба подумати. Задані практичні завдання орієнтовані на застосування, поглиблення знань, учитель показує, як треба зіставляти, осмислювати теоретичні закономірності з виконанням даного завдання (що аналогічна робота виконувалась у класі). Суттєву роль відіграє індивідуалізація домашнього завдання – це доводить, що вчитель вивчає можливості, здібності кожної дитини.

9. На уроці створено належні матеріальні, морально-психологічні, гігієнічні, естетичні умови. Урок проходить у чистому, добре провітреному класі. Заняття проведено в досить високому темпі, раціонально використано кожную хвилину.

Мети уроку досягнуто.

10. Заняття має логічне завершення: проводиться перевірка завдань, які дано учням перед його початком. Висновки з уроку робить учитель. Прийоми мотивації та організації навчальної роботи учнів упродовж уроку сприяють створенню такої ситуації, при якій учні відчувають задоволення від своїх успіхів у навчанні («ситуація успіху»). Зміст уроку сприяв розвитку в учнів інтересу до навчання. Активна робота учнів у ході уроку дозволяє зробити висновок про те, що матеріал з теми засвоєно. Звертає на себе увагу кропітка, продумана, здійснювана з уроку в урок підготовка вчителя та учнів до активної роботи, система роботи педагога з підготовки учнів до тематичного оцінювання.

11. Урок проведено відповідно до обґрунтованого, чіткого плану, складеного вчителем у процесі підготовки до нього. Він оптимально коригується учителем відповідно до обставин.

Підписи:

Студента(ка)-практикант(ка) _____

Керівник від бази практики (вчитель історії)_____

ДОДАТОК № 5.**ЗРАЗОК КОНСПЕКТУ УРОКУ*****Урок № 12**

(8 клас, I семестр)

Виникнення Запорозької Січі

Опис: До уроку пропонується шість вправ: вони можуть використовуватися як автономно, так і сукупно з послідовним виконанням. Вправи 1, 4, 5 потребують мультимедійного обладнання (для перегляду відео та користування онлайн-інструментами). Вправи 2 і 3 розвивають базові навички критичного мислення, зокрема вміння обґрунтовувати власну позицію, вміння оцінювати та інтерпретувати розуміти, на які деталі потрібно звернути увагу учнів, а також мати його окремо від презентації. Крім того бажано пригадати якомога більше різних прикладів із медіа, де використовується образ козаків.

ВПРАВА 1. Аналіз відеосюжетів

ВПРАВА 2. Козак – герой, волоцюга чи шукач пригод?

ВПРАВА 3. Якими були козаки – відважними відчайдухами чи вправними землеробами та ремісниками?

ВПРАВА 4. Віртуальна подорож музеєм під відкритим небом

ВПРАВА 5. Аналіз художнього фільму

Учень має розуміти

- Передумови й розвиток козацтва до окремого соціального стану;
- затвердження урядом Речі Посполитої реєстрового війська в 70-х роках XVI ст. як початок визнання козацтва новим соціальним станом;
- поняття «козак», «зимівник», «Запорозька Січ», «кіш», «кошовий отаман», «козацька рада», «козацькі клейноди», «реєстрове козацтво», «низове козацтво», «курінь», «покозачення».

Учень має вміти

- розташувати у хронологічній послідовності відомості про формування козацтва як окремого соціального стану;

- показати на карті об'єкти, наявність яких свідчить про формування козацького стану;
- охарактеризувати військово-політичну організацію козацтва;
- описати традиції, звичаї й побут козаків, історико-культурні пам'ятки доби;
- визначити причини та наслідки виникнення козацтва і Січей;
- обґрунтувати власні судження про Дмитра Вишневецького.

Учень має знати

- дати заснування першої Запорозької Січі;
- час виникнення реєстрового козацького війська;
- основні теорії виникнення козацтва.

Вправа 1: Аналіз відеосюжетів

Опис. Учителю потрібно заздалегідь переглянути відеосюжет, щоб розуміти, на які деталі потрібно звернути увагу учнів, а також мати його окремо від презентації. Крім того бажано пригадати якомога більше різних прикладів із медіа, де використовується образ козаків.

Мета	Навички з інфомедійної грамотності	Що необхідно підготувати до уроку
ознайомити учнів із появою нових типів навчальних закладів;	уміння розпізнавати інструменти маніпуляції	фліпчарт, проєктор, комп'ютер, презентацію
	вміння аналізувати жанри журналістських повідомлень	
пояснити особливості одного з видів пропаганди – плаката з повідомленням про подію	вміння обґрунтовувати власну позицію	смартфони, планшети з підключенням до інтернету
	вміння використовувати онлайн-ресурси	

ЗАПИТАЙТЕ в учнів, якими вони уявляють собі козаків. Чи були вони в Запоріжжі на острові Хортиця або на інших козацьких поселеннях? Чи відвідували історичні реконструкції у стилі українського козацтва в будь-яких етнографічних музеях та парках України?

Якщо більшість не була, то спитайте, чи знають вони, де саме на мапі розташований острів.

ЗАВДАННЯ. Використовуючи віртуальні мапи *Google Earth* або *Google Maps*, знайдіть на острові Хортиця реконструйований у 2004-2005 роках історико-культурний комплекс «Запорозька Січ». Зверніть увагу на розташування основних об'єктів та порівняйте їх з історичними описами та зображеннями, вміщеними у ваших підручниках.

ПРИМІТКА. Історико-культурний комплекс «Запорозька Січ» не є копією жодної з відомих Запорозьких Січей. Це узагальнений образ козацької столиці, в якому представлено головні будівлі, притаманні Запорозьким Січам: церква, курені, будинок кошового отамана, канцелярія, військові скарбнички, школа, пушкарня. На передмісті: кузня, гончарня, шинок та «грецька хата» для заїжджих гостей.

ЗАПИТАЙТЕ в учнів, як би вони пояснили своїм іноземним друзям, хто такі українські козаки? На що би в першу чергу звернули увагу? (*Їхні цінності, побут, специфічний одяг і зачіски, військова підготовка, специфічні човни-чайки тощо.*)

ПОВІДОМТЕ, що британська медіакорпорація BBC випустила 4-хвилинний ролик, присвячений запорозьким козакам.

Перегляньте з учнями частину ролику «Хортиця. Серіал BBC «Острови» та після перегляду

ЗАПИТАЙТЕ.

1. Чи складає автор позитивне або негативне враження про козаків?

2. На які деталі звертає увагу в тексті та у відео? (На який моментах камера наближається чи сповільнює рух, аби глядач зміг побачити деталі?)

3. Які паралелі із сучасністю проводить журналіст?
4. Чим би ви доповнили відеорозповідь про Запорозьку Січ?

Орієнтовні відповіді учнів.

1. *Складає позитивне враження, показує українців усміхненими, а акторів-козаків сміливими і вправними.*

2. *Ролик починається із мапи Хортиці та краєвидів острова. Група козаків вдягнута по-різному, але всі мають шаровари. Бойові моменти – стрільба з лука, бій на шаблях та метання сокири показано у сповільненому русі. Козацький бойовий одяг показано крупним планом, коли актор перевтілюється із сучасного чоловіка на козака. Специфічними є і його вуса. З ролика дізнаємося про козацькі човни і можемо побачити, якими стараннями археологів збережено деякі до наших днів. Також розповідає про язичницькі вірування рідновірів.*

3. *Наприкінці журналіст говорить про складні сучасні політичні умови, які зобов'язують до збереження національних пам'яток, навіть у воєнний час. На екрані – сучасний український військовий.*

4. *Можливо, було б цікаво показати, як виглядав гетьман на Січі, як приймалися рішення, дати більше історичної довідки, коли саме зародилося козацтво і чому традиція була перервана.*

Також українські козаки досі є популярним образом у сучасній медійній та віртуальній культурі. Нехай учні спробують назвати, де саме в сучасній культурі вони помічали використання образу козаків. (У рекламі, анімаційних та художніх фільмах, комп'ютерних іграх. Для допомоги вчитель може використати останні слайди презентації.)

ЗАПИТАЙТЕ, чи відповідає медійний образ реальному? Якими постають козаки в перерахованих медіаджерелах? *(Радше за все діти будуть наділяти козаків виключно позитивними рисами: сильні, мужні, непереможні, захисники, суворі...)* Чому, на їхню думку, медіа обрали саме такий образ для втілення? *(Наштовхніть учнів на думку про популяризацію країни через її історію, створення образу героїв, якими можна і потрібно пишатися.)*

ЗАПРОПОНУЙТЕ учням переглянути ще одне відео, зняте у межах проєкту Вахтанга Кіпіані «Історична правда», та обговорити відповіді на питання, які будуть озвучені у відео.

ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ. Автори пропонують на уроці переглянути адаптований уривок тривалістю 6 хвилин. Оригінальне відео пропонуємо учням переглянути самостійно вдома та розповісти в класі про нову інформацію, яку вони дізналися.

Після обговорення **ЗАПИТАЙТЕ** у учнів

✓ З ким веде розмову журналіст? *(з доктором історичних наук Віктором Брехуненком)*

✓ Чи складає автор та його співрозмовник позитивне або негативне враження про козаків? *(Ймовірно, в учнів виникнуть сумніви і вони не зможуть надати однозначної відповіді, тож попросіть їх пригадати ще раз вже відому їм інформацію про козаків. Поясніть, що у сюжеті ми бачимо констатацію певних фактів істориком, а не намагання створити у глядача певний образ.)*

✓ Які прийоми використано у відео? *(відбувається чергування інтерв'ю із паном Брехуненком та постановочних кадрів Чуємо музику, що має досить напружений характер. Місцем зйомки обрана саме Хортиця, аби краще занурити глядача в атмосферу)*

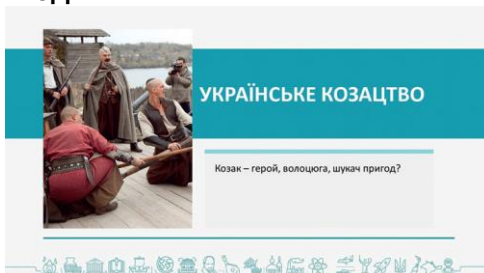
✓ Що ви дізнались нового із цього відео? Що вас здивувало? *(учні можуть згадати про соціальне походження козаків, зокрема про те, що не всі вони були селянами; цікавою може стати інформація про вимоги до майбутніх козаків і про те, що окрім фізичної підготовки,*

від козака вимагали знання грамоти, основ астрономії та медицини; може здивувати інформація про те, що молодик, ставши козаком, отримує нове ім'я; до середини XVII ст. козаки не вмiли самi виготовляти зброю, а відповідно та, якою вони користувалися, була добыта в боях або отримана як плата).

ПОЯСНІТЬ. Ви мали змогу переглянути два відео та інші медіаобрази, які покликані в доступній формі пояснити глядачам, ким були українські козаки. Перше відео та медіаобрази були створені для популяризації історії України зокрема шляхом розповіді про козаків. Саме тому вони подають інформацію досить однобоко.

СКАЖІТЬ, що це не є погано, але для формування більш достовірного образу козаків, варто використовувати наукові джерела, роботи фахових істориків або інтерв'ю з ними. Наприклад, ви на уроці переглядали уривок інтерв'ю Вахтанга Кіпіані з Віктором Брехуненком. Пан Кіпіані, окрім того, що є журналістом та викладачем журналістики в Українському католицькому університеті, він має історичну освіту, а також є автором інтернет-видання та його відео аналога «Історична правда». Це видання є майданчиком для наукових і публіцистичних дискусій навколо історії та політики пам'яті, за участі фахових істориків, правозахисників, журналістів, громадських діячів. Одним з таких фахових істориків є Віктор Брехуненко, доктор історичних наук, професор та завідувач Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського.

Вправа 2: «Козак – герой, волоцюга чи шукач пригод?»

УКРАЇНСЬКЕ КОЗАЦТВО

Козак – герой, волоцюга, шукач пригод?

Суть вправи полягає в тому, щоби проаналізувати різні інтерпретації терміна «козак». Пояснити учням, що тлумачення значень залежить від автора, який це робить, від часу, коли він це робить, та його поглядів на історичні події. Саме тому варто порадити учням не робити поспішних висновків у визначенні правильного або неправильного тлумачення терміна, а приймати виважене та свідоме рішення, використовуючи різні джерела інформації з потрібної вам теми.

Мета	Навички з інфомедійної грамотності	Що необхідно підготувати до уроку
ознайомити учнів із територією де було утворено першу Січ, і дати розуміння, що вона собою являла	вміння обґрунтувати власну позицію	проектор, комп'ютер
	вміння оцінювати та інтерпретувати події	презентація
ознайомити учнів з образом козаків, який існує в медіа	вміння аналізувати передумови та причини	смартфони, планшети з підключенням до інтернету
	вміння аналізувати кіно	роздатковий матеріал

ЗАПРОПОНУЙТЕ учням дослідити походження слова «козак» та **ОЗНАЙОМТЕ** їх із варіантами визначень цього терміну.

1. «Козак» – у перекладі з тюркської мови означає воїн, охоронець або ще вільна людина. Появу козацтва як історичного явища нерідко відносять ще до часів Київської Русі, пов'язуючи його з так званими бродниками – населенням південно-руських степів, що не підкорялося князівській владі.

2. Слово «козак» тюркського походження. Воно мало різні значення: вільна людина, воїн – найманець, шукач пригод, вигнанець та ін. Люди, які займалися угодницькими промислами в необжитих степах, а також брали участь у походах проти татар, стали називатися козаками».

3. Тюркське за походженням слово «козак» означало вільних, незалежних від пана людей, які не мали чітко визначеного місця в суспільстві й населяли безлюдні окраїни.

4. Слово «козак» широко розповсюджене у народів турецького кореня; воно було уживане в половців і досі вживається у тюрко-татарських народів, а значить волоцюгу, що промишляє війною й розбоєм. Прикладалося воно до степових волоцюг татарських, перейшло й на наших українських.

Завдання і запитання учням.

1. Спробуйте порівняти ці визначення. Що в них спільного, а що відмінного?

2. Як ви думаєте, чому слово «козак» має різні значення?

3. Яка з названих версій слова «козак», на вашу думку, ближча до істини?

4. Запропонуйте свій варіант визначення цього терміна.

Підсумовуючи результати цієї вправи, **ПОЯСНІТЬ**, що всі визначення є правильними. Такі розбіжності пов'язані з особою автора, який пояснював поданий термін, його інтерпретацією подій, пов'язаних із появою козацтва, та часом, коли працював автор (тут можна побіжно сказати про ідеологічний вплив із боку держави).

Вправа 3: «Якими були козаки – відважними відчайдухами чи вправними землеробами та ремісниками?» Суть вправи полягає в тому, щоби проаналізувати два різних описи занять козаків, зроблені одним і тим же автором. Тексти потрібно підготувати як роздатковий матеріал.

ЗАПРОПОНУЙТЕ учням два уривки з описом козаків від одного автора – Гійома де Боплана.

1-й уривок. «Вони кмітливі й проникливі, дотепні й надзвичайно щедрі, не побиваються за великим багатством, зате дуже люблять свободу, без якої не уявляють собі життя... Вони добре загартовані, легко зносять холод і спеку, спрагу й голод, невтомні в битвах, відважні, сміливі чи, радше, одчайдушні, власним життям

не дорожать... Вони високі на зріст, вправні, енергійні, люблять ходити в гарному одязі. Відзначаються міцним здоров'ям і навіть не хворіють... Мало хто з козаків умирає від недуги, хіба що у глибокій старості, бо більшість із них гине на полі слави».

2-й уривок. «...Серед цих козаків взагалі трапляються знавці усіх ремесел, необхідних людині: теслі для будівництва жител і човнів, стельмахи, ковалі, зброярі, кожум'яки, римарі, шевці, бондарі, кравці та інші. Вони дуже добре виготовляють селітру, якої вельми багато на цих землях, і роблять з неї чудовий гарматний порох. Їхні жінки прядуть льон і вовну, роблять з них полотно і тканини для щоденного вжитку. Всі вони добре вміють обробляти землю, сіяти, жати, випікати хліб, готувати всілякі м'ясні страви, варити пиво, хмільний мед, брагу, оковиту тощо... Нема серед них жодного, незалежно від віку, статі чи становища, хто б не хотів перевершити свого товариша у вмінні пити й гуляти. Нема також серед християнських народів подібного народу, який так мало дбає про завтрашній день.

А взагалі, слід визначити, що всі вони розуміються на багатьох ремеслах, хоча одні вправніші в якомусь фаху, ніж інші; трапляються і такі, що мають більш обширні знання ніж загалом...»

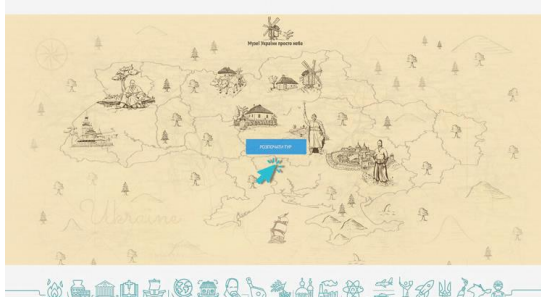
ПОПРОСИТЬ учнів перерахувати характеристики, якими наділив козаків пан де Боплан.

ЗАПИТАЙТЕ, чи не здається їм дивним той факт, що одна й та ж людина дає різні характеристики козакам? З одного боку, вони постають прекрасними воїнами, а з іншого – вправними ремісниками та землеробами? Що ж із цього правда? *(Пояснить, що і той, і той опис є правдивими, але стосуються різних козаків. Перші – проживали на Січі (у фортеці) та займалися військовою справою, ходили в походи, багато тренувалися. Інші – проживали на Запорозжжі, але за межами фортеці та забезпечували її мешканців усім необхідним).*

ПОЯСНІТЬ учням, що дуже важливо перевіряти не тільки джерело інформації, але й розуміти контекст,

особливості, які можуть не бути очевидними на перший погляд.

Вправа 4: «Віртуальна подорож музеєм під відкритим небом»

Суть вправи полягає в тому, щоби показати можливості сучасних технологій у навчанні та пояснити, що медіа можна й потрібно для цього використовувати.

Корпорація «Гугл» спільно з Міністерством культури України створили сайт із 3D-турами українськими музеями просто неба.

ЗАПРОПОНУЙТЕ учням перейти за посиланням <https://museums.authenticukraine.com.ua/ua/> та обрати для мандрівки тур Запорозькою Січчю.

По завершенню туру **ОБГОВОРІТЬ** побачене за запропонованими запитаннями:

1. Як корелюється побачене / почуте під час віртуальної екскурсії з тим, що вам уже відомо про Запорозьку Січ?
2. Які неточності ви помітили під час розповіді?
3. Чи передано «дух козацтва» в Національному заповіднику «Хортиця»? У чому це відчувається?
4. Що би ви додали до віртуальної екскурсії?
5. Порівняйте малюнки Запорозької Січі XVII–XVIII століть із побаченим під час віртуальної екскурсії. В чому подібність і відмінність між сучасним і минулим? (Скористайтеся малюнками Січі, вміщеними у підручнику.)

Підбиваючи підсумки, **СКАЖІТЬ**, що великі корпорації на кшталт «Гугл» приділяють значну увагу створенню сучасного освітнього медіаконтенту. Такі проекти покликані популяризувати історію України, зробити її зрозумілішою та

доступнішою. Таким чином медіа виконують важливу роль в освітньому процесі.

Вправа 5. «Аналіз художнього фільму»

Слід заздалегідь підготувати потрібний уривок фільму «Дорога на Січ» (цілий фільм можна запропонувати учням для самостійного перегляду). Ця вправа дає розуміння, що художнє кіно, навіть ґрунтуючись на реальних подіях, відрізняється від документалістики. Художні фільми не стільки інформують, скільки допомагають нам відчути атмосферу історичної епохи, настрої героїв, краще зрозуміти вчинки та переживання, апелюючи до емоцій глядача.

НАГОЛОСІТЬ на тому, що такі фільми потрібно використовувати як допоміжне джерело, а не автономне.

ЗАПРОПОНУЙТЕ учням переглянути уривок із фільму «Дорога на Січ» (1994 рік, режисер Сергій Омельчук) із 57:30 до 1:02:00 хв.

В уривку йдеться про прийняття козака на Січ у козацьке товариство і його перевірку.

Перед переглядом **ПОПРОСІТЬ** учнів звертати увагу на деталі, які допоможуть їм дати відповіді на запитання до цього уривку – костюми, декорації, розташування акторів...

Запитання для обговорення:

- ✓ Про яку подію йдеться в цьому уривку?
- ✓ Які вимоги були поставлені перед чоловіком, що хотів вступити у Січ?
- ✓ Що, на вашу думку, зіграло вирішальну роль при прийнятті гетьманом та товариством претендента у Січ?
- ✓ Як він отримав нове прізвище?
- ✓ Які почуття викликав у вас цей уривок?

✓ Як ви гадаєте, наскільки правдоподібною є описана ситуація?

✓ Чи допомогла вам екранізація краще уявити процес відбору козаків на Січ?

Підсумовуючи, **ПОЯСНІТЬ**, що художнє кіно можна використовувати як допоміжний інструмент при вивченні тієї чи іншої теми, а не як основний матеріал. Художнє кіно може ґрунтуватися на реальних подіях, але буде використовувати засоби, не притаманні документалістиці, з метою досягнення певної мети або підсилення враження у глядача від постаті, події, вчинків. Іншими словами, кіно маніпулюватиме глядачем та активуватиме людські емоції, що, як відомо, є поганими радниками при підбитті підсумків, прийнятті рішень чи виведенні певних висновків. Отже художнє кіно – це допоміжний, емпатичний засіб. Також **ЗВЕРНІТЬ УВАГУ** учнів на те, що автори фільму на друге місце після віри поставили питання про вживання горілки козаком, а не про його військову майстерність та вправність у володінні зброєю. **ЗАПРОПОНУЙТЕ** учням вдома спробувати розвінчати міф про вживання козаками горілки, який активно поширювався в радянській історіографії та був спрямований на применшення образу українського козака.

ДЖЕРЕЛА

1. Віртуальний тур українськими музеями просто неба [Електронний ресурс] // Музеї України просто неба.

URL: <https://museums.authenticukraine.com.ua/ua/>

2. Гійом Левассер де Боплан. Опис України, кількох провінцій Королівства Польського, що тягнуться від кордонів Московії до границь Трансільванії, разом з їхніми звичаями, способом життя і веденням воєн. [Електронний ресурс] // Ізборник. URL: <http://litopys.org.ua/boplan/bop2.htm>

3. Грушевський М. Ілюстрована історія України. Київ: Наукова думка, 1992. С. 173.

4. Дорошенко Д. Історія України. Київ: Освіта, 1993. С. 228.

5. Історико-культурний комплекс «Запорозька Січ». [Електронний ресурс] // *Запоріжжя: сім шляхів до пригод*. URL: <https://zaporizhzhia.city/tours/stolica-kozackoi-volnosti>
6. Сас П. Історія України XVI–XVIII ст. Львів: Дивосвіт, 2001. С. 27.
7. Субтельний О. Україна. Історія. Київ: Либідь, 1991. С. 100.

ДЖЕРЕЛА ФОТО І ВІДЕО

1. Дорога на Січ – 1994 [Відео] [Електронний ресурс] // Ютуб-канал «Антін Барзюк». 03.12.2016. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Hago9hG4EYM>
2. Брандт Ю. «Запорозці» [Зображення] [Електронний ресурс] URL: <https://haidamaka14.livejournal.com/66509.html>
3. Хортиця. Серіал BBC «Острови» [Відео] [Електронний ресурс] // Ютуб-канал «BBC News Україна». 21.09.2015. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Dp7c9gia T8A>
4. Запорізька Січ: чим жили козаки? [Відео] [Електронний ресурс] // Ютуб-канал «Історична правда». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=AXDRZ5a2 Wg&t=780s>

Зразок конспекту уроку розроблено на основі матеріалів, які створені в рамках проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», який виконується IREX за підтримки посольств США та Великої Британії, у партнерстві з Міністерством освіти і науки України та Академією української преси.

Автори матеріалів: Олександр Мокрогуз; Аліна Мосендз.

ДОДАТОК № 6.**ЗРАЗОК ПРОТОКОЛУ ОБГОВОРЕННЯ
ЗАЛІКОВОГО УРОКУ****Протокол**

обговорення залікового уроку з _____
в _____ класі,
проведеного здобувачем-практикантом _____
факультету _____
в _____
(повна назва закладу)

Дата проведення _____
місце проведення _____

Голова _____
Секретар _____

Присутні:
методист _____,
заступник директора з навчальної роботи _____,
вчитель історії _____,
студенти: _____.

Порядок денний:

1. Аналіз проведеного залікового уроку з _____ у _____
класі

здобувача (-ки)-практиканта (-ки) _____

На тему «_____»

2. Оцінювання проведеного уроку здобувачем(-кою)-
практикантом(-кою) _____.

I. СЛУХАЛИ:

Здобувача(-ка)-практиканта(-ка) _____ – самоаналіз
уроку з _____ у _____ класі з теми
«_____».

Текст самоаналізу додається.

II. ВИСТУПИЛИ:

_____ здобувач(-ка)-практикант(-ка) відмітив активність учнів під час уроку та вдало дібраний комплекс завдань.

_____ – вчитель історії відмітила, що учні ___ класу з зацікавленістю віднеслись до уроку, тому активно включились в навчальну діяльність та з легкістю підводили підсумки; вчитель вважає, що даний урок сприятиме подальшому позитивному розвитку відношень учнів до предмету; відзначено якість подання нових знань з використанням мультимедійної дошки.

Зроблено зауваження та рекомендації.

III. УХВАЛИЛИ:

Оцінити урок здобувача(-ки)-практиканта (-ки) _____ на оцінку «_____».

Голова (вчитель-методист/вчитель історії) _____

Секретар _____

ДОДАТОК № 6.1.**СХЕМА САМОАНАЛІЗУ УРОКУ**

1. Загальна характеристика уроку, дидактична мета, структура уроку, ефективність використання часу на уроці.

2. Реалізація когнітивної складової мети уроку (виконання вимог програми, співвідношення матеріалу, поясненого на уроці і даного на самостійну роботу, організація процесу розвитку знань, сприйняття, уваги, пізнавальною інтересу).

3. Розвивальний аспект уроку (залучення учнів до здійснення основних розумових операцій, подолання посильних труднощів, розвиток пізнавальної самостійності й послідовності, науковості зв'язку теорії з практикою, міцність знань).

4. Виховний аспект уроку (використання виховних можливостей змісту навчального матеріалу, формування світогляду, зв'язок із життям, виховання сумлінного ставлення до праці, навчання, використання виховної можливості оцінки, виховний вплив особистості вчителя).

5. Дотримання основних принципів дидактики (принцип наочності, свідомості та активності в роботі вчителя й учнів, доступності і посильності, систематичності і послідовності, науковості, зв'язку теорії з практикою, міцності знань).

6. Методи навчання, відповідність методів загальної спрямованості навчання, дидактичній меті, специфіці навчального предмета. Форми і засоби навчання.

7. Робота учителя на уроці (підготовка до уроку, роль конспекту, види діяльності на уроці, контакт із класом, індивідуальний підхід до учнів, значення предмета, захопленість ним, зовнішній вигляд учителя).

8. Робота учнів на уроці (підготовка учнів до уроку, активність на різних етапах уроку, види діяльності, культура мови, дисципліна, ставлення до предмета, вчителя; динаміка працездатності, моменти найвищої активності, зниження працездатності, їхні причини, рівень сформованого вміння вчитися).

ДОДАТОК № 7**ЗРАЗОК ХАРАКТЕРИСТИКИ КЛАСУ**

В _____ класі _____ (школи, гімназії, ліцею) навчається _____ учнів. З них _____ дівчат та _____ хлопців.

Лідери класу: _____

Учні, які користуються повагою в колективі: _____

Учні охоче беруть участь у громадському житті школи, активно болячи за власний колектив, прагнучи не відставати від діяльності інших класів. Найменш активними в житті класу та школи є _____, але на проханням класу та класного керівника, приймають участь у заходах.

Участь у гуртковій роботі:

Футбольна секція: _____.

Баскетбольна секція: _____.

Танцювальний гурток: _____.

До вчителів ставляться з повагою.

В відношеннях «учитель – батьки» проблем не має (*проблеми є*). Працює дієвий батьківський комітет.

За роки навчання учнівський колектив згуртувався. Діти (*енергійні, жваві, прагнуть якнайшвидше пізнати навколишній світ, активні, розумні, цілеспрямовані*).

Класний колектив має (*високий рівень самостійності, середній рівень самостійності*).

Органи самоврядування працюють на (*достатньому рівні, не достатньому рівні*). Учні охоче (неохоче) трудяться, підтримуючи чистоту та порядок на шкільній території й у приміщенні класу.

Діти ставляться одне до одного (*зі взаємоповагою, допомагають однокласникам у будь-яких ситуаціях, між школярами нема вагомих суперечок, панує доброзичливість і культура поведінки*).

Класний колектив, за розумовими здібностями дітей, вважається _____ (*достатнього, середнього, низького*) рівня. Мотивацією до навчання є «оцінка», а не «знання». Клас вчиться, не розділяючи предмети на легкі та важкі. Хоча особливо захоплюються уроками _____. На уроках (*уважні, не уважні, зосереджені*),

Поведінка учнів на уроках (*врівноважена, не врівноважена*).

Директор (підпис)

Класний керівник (підпис)

ДОДАТОК № 8.**ЗРАЗОК ХАРАКТЕРИСТИКИ НА УЧНЯ**

Характеристика

Якобини Петра Івановича,
12.03.2006 року народження,
учня _____ класу ЗОШ № ____

Якобина Петро навчається у школі з першого класу. Зарекомендував себе як *(старанний, дисциплінований, працелюбний, уважний)* учень. Має навчальні досягнення *(високого, достатнього, середнього, низького)* рівня. Навчається *(в повну міру своїх сил, не в повну міру, потребує постійного контролю, не виявляє зацікавленості до навчання, навчається погано)*. Має довільну *(зорову, слухову, механічну, змішану)* пам'ять, *(гарно, добре, швидко, повільно)* запам'ятовує учбовий матеріал. Виявляє *(логічне, образне, конкретне, творче)* мислення. Має здібності до вивчення *(вказати предмети)*. На уроках завжди *(уважний, активний, байдужий, виконує домашнє завдання, допомагає товаришам)*. Має добрий загальний розвиток. Багато читає.

До виконання громадських доручень ставиться *(сумлінно, дбайливо, недбало)*. Був обраний *(вказати громадянську посаду)*. Брав активну участь *(у громадському житті школи та класу, у роботі учнівського самоврядування, у культмасових заходах, у спортивному житті школи)*. Був учасником *(шкільної, міської, обласної)* олімпіади, конкурсу, турніру, нагороджений *(дипломом, почесною грамотою, медаллю)*. *(Скромний, веселий, товариський, стриманий, врівноважений, розсудливий, дисциплінований, самостійний, піддається чужому впливу чи ні)*.

Правила поведінки *(завжди свідомо виконує, не завжди, виконує на вимогу вчителя, ігнорує, має порушення дисципліни, схильний до протиправної поведінки)*. Користується повагою серед викладачів. Має авторитет серед товаришів. Має багато друзів, підтримує дружні стосунки з багатьма учнями.

Батьки приділяють належну увагу вихованню сина *(не приділяють уваги, нехтують вихованням, погано впливають та інше)*.

Директор (підпис)**Класний керівник (підпис)**

ДОДАТОК № 9.**ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ ВИХОВНОГО ЗАХОДУ****Виховний захід до Дня українського козацтва
Сценарій приурочений до Дня Захисників та
Захисниць України.
Для учнів 8-9 класів****Мета виховного заходу:**

✓ **виховна:** сприяти естетичному вихованню учнів, забезпечити моральне виховання учнів, продовжувати формувати такі риси характеру, як патріотизм, гуманізм, милосердя; виховувати правильне ставлення та любов до історії українського народу;

✓ **освітня:** розширити знання учнів про історію славного українського козацтва, Запорозької Січі, гетьманів.

✓ **розвиваюча:** розвивати вміння аналізувати, виділяти головне, самостійно робити висновки, систематизувати, формувати гнучкість, самостійність, критичність мислення, розвивати просторову уяву.

Форма проведення: розповідь з елементами бесіди, повідомлень.

Місце проведення: навчальна кімната.

Тривалість: 45 хвилин.

Обладнання: комп'ютер, дошка, проектор або інтерактивна дошка, портрети гетьманів Д. Вишневецького, Б. Хмельницького, П. Сагайдачного, символи України, картини на козацьку тематику, виставка книг: Д. Яворницький «Історія запорізького козацтва», «І. Сірко», А. Кашенко «Із історії запорозького козацтва», Т. Шевченко «Кобзар», М. Грушевський «Ілюстрована історія України», пісні: «Ой у лузі червона калина», «Ой на горі та женці жнуть».

Список використаних джерел:

1. Мицик Ю. Отаман Іван Сірко. Запоріжжя: РА «Тандем-У», 1999.

2. Може вміститися сльоза... / Упорядник І.Голубенко. Київ: Інститут громадянського суспільства, 2002. 180 с.
3. Перлини української народної пісні / Упорядник Микола Гордійчук. Київ: Музична Україна, 1991. 383 с.
4. Пісенний вінок: Українські народні пісні / Упорядник Андрій Михалко. Київ: Криниця, 2007. 400 с.
5. Пісні маминого серця / Упорядник Р.Радишевський. Київ: Видавничий центр «Просвіта», 2006. 351 с.
6. Яворницький Д. Історія запорізьких козаків. 1 том. Львів: Видавництво «Світ».1990. 319 с.
7. Яворницький Д. Історія запорізьких козаків. 2 том. Львів: Видавництво «Світ».1991. 457 с.

Вступне слово вчителя:

Улюблена Богом перлина
 Для всіх українців одна
 Козацька моя Україна
 Хлібів золотих сторона
 Негодами лютими бита
 Віками ти йшла до мети
 Тобі в небі зорею світити
 І волю і долю знайти

14 жовтня щорічно відзначається День українського козацтва (згідно Указу Президента України від 7 серпня 1999р.).

У К А З ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Про День Українського козацтва

Враховуючи історичне значення і заслуги Українського козацтва у ствердженні української державності та суттєвий внесок у сучасний процес державотворення, постановляю: Установити День Українського козацтва, який відзначати щорічно 14 жовтня – в день свята Покрови Пречистої Богородиці.

Президент України
 м. Київ, 7 серпня 1999

Л. КУЧМА

Вчитель: Козацтву належить особливе місце в історії України та в історичній пам'яті українського народу. Саме козацтво було тією силою, яка активно впливала на історію України XVII – XVIII ст.

День Покрова, 14 жовтня, святкується в усіх козацьких громадах світу дуже урочисто, з молебнями про живих, з панахидами про тих, хто відійшов в інший світ, з урочистими загальними зборами козаків. Як писав ще французький дипломат Жан-Бенуа Шерер у історичній праці, виданій 1788 р. в Парижі, Покрова Пресвятої Богородиці було для козаків великим святом, оскільки їхню церкву було присвячено Діві Марії. Коли вони бажали обрати нових членів старшини, то збиралися саме у цей день.

Така історична традиція приурочується до дива поразки турків під Азовом у 1641 р. Гарнізон Азова в той час налічував 6 тис. донських і запорізьких козаків, а турецько-татарське військо – 227 тис. чоловік. Штурм Азова розпочався 6 червня 1641 р., але втративши близько 100 тис. чоловік, ворог відступив. У вирішальний час довгої героїчної оборони козацькому гарнізону з'явилось небесне видіння «Діви чудесної в багряній ризі», яке надихнуло козаків на новий подвиг, і до 1 жовтня 1641 р. здійснилось дійсно диво: місто звільнилося від облоги.

Сьогодні світле та радісне свято – Покрова Пресвятої Богородиці. Від часів Хрещення Київської Русі і до наших днів це свято духовно об'єднувало наш народ, живило його вірою у повсякчасне заступництво Божої Матері за людський рід, за мир і добро на нашій землі.

Ведуча 1:

Добрий день Вам, друзі щирі,
Хай живеться Вам у мирі,
Не минайте нашу хату,
Бо у нас сьогодні свято.

Ведуча 2:

Сьогодні гадаєм, якраз буде
вчасно,

Щоб був у Вас дійсно чудовий настрій.

Упоравшись з ділом, хіба нам не варто
Зустрітись з силою, піснею, жартом.

Учень 1: Наша мандрівка – в історію давню і близьку, хотілося б поєднати розповідь про славу Січ Запорозьку з тими піснями і думами, що їх складав народ про своїх героїв, своїх богатирів, а почнемо з легенди ...

Учень 2: Колись дуже-дуже давно Бог запросив до себе дітей різних народів, щоб обдарувати їх до свята. Зібралось тут багато люду та всім знайшовся подарунок.

Учень 3: Аж ось помітив Господь, що в обшарпаній одежині стоїть ще одна дитина і гірко плаче. Це була українська дитина, яка, соромлячись свого вигляду, боялася підійти ближче. Зажурився Господь – усе ж всім роздав. Захмарилося його чоло та згодом проясніло, і подарував Він українській дитині найцінніший скарб – пісню, ту пісню, що ніхто її ще так не співав, ту пісню, що й досі береже в душі український народ.

Пісня про Україну

«Ой у лузі червона калина»

*Ой у лузі червона калина
похилилася,
Чогось наша слава Україна
зажурилася.*

*А ми тую червону калину
підійmemo,*

*А ми нашу славу Україну,
гей, гей, розвеселимо!*

*Марширують наші
добровольці у кривавий тан*

Визволяти братів-українців з ворожих кайдан.

А ми наших братів-українців визволимо,

А ми нашу славу Україну, гей, гей, розвеселимо!

Ведуча 1: Відгомоніли століття з того часу, як в пониззі Дніпра за його порогами, мужні і вільнолюбиві лицарі заснували Запорізьку Січ. Світ звав їх козаками.

Ведуча 2: Народ оспівав у своїх думках, піснях, легендах цих лицарів, захисників вітчизни.

Козак:

Гей, починалось все з дикого поля!
 Вільному – воля! Полеглим тополя!
 Мертві ганьби не ймуть.
 Та не раз усміхалась козакам доля!

Учениця:

За дніпровими порогами, за південними дорогами,
 За степами, за широкими, наші прадіди жили.
 Мали Січ козацьку сильную, цінували волю вільную.
 Україну свою рідну як зіницю берегли.

Козак:

Було колись в Україні – ревіли гармати,
 Було колись запорожці – вміли панувати!

Козачка:

Панували, добували і славу, і волю.
 Минулося... осталися могили на полі

Козак:

Було колись добре жити, на тій Україні!..
 А згадаймо! Може, серце хоч трохи спочине.

Ведучий 1: В історії нашого народу є багато героїчних сторінок, та найцікавіша – це історія запорізького козацтва. Тож сьогодні ми з вами загадаємо як зародилась Січ, як козаки боронили рідну землю, про славних гетьманів.

Ведучий 2: Причинами виникнення козацтва було польське панування, що змушувало селян втікати в степи від кріпацької неволі, та ще більшим лихом були набіги турків і татар на українській землі. В боротьбі проти турецької навали та свавілля польської шляхти

український народ створив власне військо – козацтво. Втікачі селились за Дніпровими порогами і на острові Хортиці заклали першу Січ – фортецю. Козаки казали: Січ – мати, а Великий Луг – батько.

Учень 1: То хто ж вони – козаки? Це вільні воїни, східноєвропейські найманці, представники військового стану 15-20 ст.

Через століття вчувається шелест козацьких знамен, брязкіт козацької зброї, стогін української землі від копит ординців, плач невільників і бій, як блискавка, як межа між життям і смертю. І постає в уяві образ сильних, мужніх і сміливих героїв, захисників рідної землі, православної віри.

Ведучий 1: Перша Січ закладена на острові Хортиця близько 1554 р. Її засновником став легендарний Байда Вишневецький. Він перший вирішив покласти край турецьким нападам на Україну, зібравши під своїм керівництвом чимале військо, Байда організував сміливі походи в Крим, громив турецькі фортеці на Чорному морі. Через зраду попав в полон до турецького султана, загинув мученицькою смертю.

Вірш

Ой, я Байда, Байда Вишневецький,
Що колись мене повісив цар турецький.

Що у Царгороді та й мене схопили,
 Тай за ребро гаком, гаком зачепили.
 У раю сидів я, дуже я занидів
 Бо вже України років сто не видів.
 – Одпусти – на землю, – говорю Петрові.
 – Там же мої діти, чи живі-здорові?
 Там же мої діти в третьому коліні.
 Що вони там роблять тепер на Вкраїні?

Ведучий 2:

Попід гору доріженька веде,
 Доріженькою отаманчик іде
 Отаманчик попереду іде,
 Козаченьків за собою веде.
 Марширують України сини
 І співають всі весело вони:
 Отамане, отаманчику наш!
 Веди, батьку, ти на ворога нас!
 Козаченьки марширують, ідуть,
 Нехай буде щаслива їм путь.

Ведучий 1. Слава козаків була в їх ватажках. Кризь бурхливі століття пронесла до нас пам'ять славетні імена.

Петро Сагайдачний належав до найосвіченіших людей свого часу. Здійснив багато морських походів. Піклувався про розвиток, науки, культури. Здобув блискучу перемогу над турками під Хотином, відбивши бажання турків стати завойовниками Європи. Помер П.Сагайдачний від рани одержаної у битві під Хотином.

Ведучий 2. Довго терпів наш народ неволю і гніт Польщі. Б. Хмельницький очолив Національно-визвольну війну, саме йому судилося зіграти епохальну роль у нашій історії відродити українську державу – Гетьманщину.

Входить учень перевдягнений за Б. Хмельницького.

Б. Хмельницький. А що, козаки, дасте слово сказати?

Козаки: Говори, батьку!

Б. Хмельницький. Здоровенькі були, шановна громадо!
 Бачу, зустрічаєте мене радо. Вирішив я завітати, щоб минувшину згадати.

Ведучий 1. Відгомоніли бурі і грози, пройшли століття і літа, А жаль стискає серце й досі, як Берестечко пригадав.

О, як летіла світом слава! Трощив панів народний гнів!

Були вже Корсунь і Пилява, Блискучий Зборів, Київ, Львів

Ведучий 2. Богдане, Богдане ти живеш у згадках, Ми вклоняємось тобі від усіх нащадків.

Богдане, Богдане! Батьку наш гетьмане! Твоя слава на Україні повік не зів'яне!

Ведуча 1: Важливі доручення Богдана Хмельницького часто виконував *Петро Дорошенко*. На початку 1660-го р. він стає Чигиринським полковником.

Ведуча 2: Пізніше став гетьманом Правобережної України.

Козак 1: Серед визначних вождів найяскравішою постаттю був *Іван Сірко* (1605 (1610) — † 1680 рр.).

22 рази козаки обирали його кошовим отаманом. За своє військове життя І. Сірко брав участь у 55 походах і завжди, виходив переможцем. Сірка прозвали турки «Урус-шайтаном», тобто українським чортом. Пізніше Сірко очолив повстання проти царських воєвод. За це кошовий попав у царську немилість і був засланий у Сибір.

Козак 2: Цар не любив Сірка і побоювався його. Але коли 300 тисяч турків перешли Дунай і хмарою посунули на Україну, в цей час цар згадав про Сірка.

Запорожці зажадали від царського уряду повернення на Січ грози бусурманів. Цар змушений був поступитись. Сірко з військом запорожців, завдавши ворогам величезних втрат, визволив з неволі багатьох братів.

Ведуча 1: У народі існує багато легенд про випробування прийому в козацьке товариство. Розповідають, що після того, як хлопець перехреститься, його пригощали

пекучим від перцю борщем. Новачок мав його з'їсти, запиваючи квартою оковитої. Опісля новачка вели туди, де на Хортиці, чи в іншому місці на Дніпрі – лежала перекинута між скелями колода: хлопець мав пройти тим «містком», не зірвавшись у воду. Подолавши цей іспит, майбутній козак повинен був пропливти певну відстань проти течії в смузї Дніпровських порогів.

Ведуча 2: Але й то ще не все. Хлопець повинен був, осідлавши дикого коня – чолом до хвоста, – без сідла й вуздечки проскакати полем і повернутися неушкодженим. Якщо хлопець «на дикому лошаку скакав», то це означало – у козаки годиться.

Ведуча 1: Чи кожен юнак проходив такі випробування, чи народ просто наділив їх богатирськими доблестями, – цього не відомо, достовірно одне : на Січ приймали незалежно від національності, віку та минулого, аби був вільний та нежонатий, говорив козацькою мовою, був православний, знав і приймав порядки та звичаї січового лицарства.

Ведуча 2: Козаки розробили власну тактику бою: галас – козаки йшли до бою в довільному порядку; табір – військо рухалося похідним строєм; самообкопування – засіб індивідуального захисту. Козаки були віддані своєму товариству, любили влучне слово, дотепні жарти, вигадки й розваги, а понад усе – пісню.

Пісня «Ой на горі та женці жнуть»

Ведуча 1: Засвідчимось разом сьогодні, брати і сестри,

Разом: Що козацькому роду – нема переводу!

Ведучий 1: А зараз запрошуємо вас розгадати

вікторину.

- Що означає слово «Січ»?
- На якому острові знаходилась Запорозька Січ?
- Що вам відомо про Байду?
- Чим прославився гетьман Б. Хмельницький?
- Який гетьман прославився у битві під Хотином?
- Як прозвали турки кошового отамана І. Сірка?
- Назвіть козацьке прислів'я про Січ та Великий Луг.
- Які битви виграли козаки під час Визвольної війни?

Ведучий 2: Наша подорож завершилась. Ось вона – Січ – гніздо нашої вольниці, нашої історії, слави, пам'яті. Наша пам'ять про славне минуле має підкріплюватись добрими справами, успішним навчання. Ми маємо бути достойними тих славних лицарів, запорозьких козаків, оборонців рідної землі.

Ведуча 1:

Ось і закінчилося свято,
Хотілося б вам усім побажати
Добра і злагоди, й краси,
Щоб для України ви росли.

Ведуча 2:

Хай вам щастить завжди й у всьому,
Не піддавайте серце злому.
Хай Бог нам усім допомагає
І рідний край оберігає!

**ЗРАЗКИ ОФОРМЛЕННЯ ТИТУЛЬНИХ СТОРІНОК
МАТЕРІАЛІВ ПРАКТИКИ**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Факультет історії, політології та міжнародних відносин

Кафедра _____
(назва кафедри)

МАТЕРІАЛИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

Підготував(-ла):
здобувач(-ка) 2(6) курсу
014 Середня освіта (Історія)
Андрусик Іван

Керівник практики від бази практики:

Керівник практики від факультету:

Координатор практики:

Чернівці – 20__

ДОДАТОК № 11

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
 ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Факультет історії, політології та міжнародних відносин

Кафедра _____
 (назва кафедри)

ЗВІТ

З _____ практики
 (видпрактики)

на _____
 (назва базипрактики)

Здобувача(-ки) групи _____
 (номер групи)

 (прізвище, ім'я по батькові)

Початок практики « _____ » _____ 20 ____ р.

Закінчення практики « _____ » _____ 20 ____ р.

Керівники практики:

Від бази практики _____
 (підпис) (посада, ім'я, прізвище)

Від кафедри _____
 (підпис) (посада, ім'я, прізвище)

Звіт захищено зоцінкою _____

« _____ » _____ 20 ____ р.

Чернівці – 20 ____

ДОДАТОК № 12

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Факультет історії, політології та міжнародних відносин

Кафедра _____
(назва кафедри)

ПЛАН-КОНСПЕКТ ЗАЛІКОВОГО УРОКУ
На тему: Історія виникнення українського козацтва
8 клас Чернівецької гімназії №5

Підготував(-ла):
здобувач(-ка) 2(6) курсу
014 Середня освіта (Історія)
Андрусик Іван

Керівник практики від бази практики:

Керівник практики від факультету

Чернівці – 20__

ДОДАТОК № 13

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Факультет історії, політології та міжнародних відносин

Кафедра _____
(назва кафедри)

СЦЕНАРІЙ ВИХОВНОГО ЗАХОДУ
ДО ДНЯ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА

Підготував(-ла):
здобувач(-ка) 2(6) курсу
014 Середня освіта (Історія)
Андрусик Іван

Керівник практики від бази практики:

Керівник практики від факультету

4.	Дотримується відповідності темпу навчального заняття індивідуальним навчальним можливостям учнів з особливими освітніми потребами												
5.	Забезпечує корекційну спрямованість освітнього процесу												
6.	Конструктивно співпрацює з асистентом учителя/асистентом дитини												
7.	Використовує корекційні (дидактичні) засоби навчання під час роботи з учнями, які мають особливі освітні потреби												

ДОДАТОК № 15.

Затверджено наказом
Ректора Чернівецького
національного університету
імені Юрія Федьковича
№ 389 від 24 грудня 2019 р.

ПОЛОЖЕННЯ²**про процедуру впровадження антиплагіатної системи
в Чернівецькому національному університеті імені Юрія
Федьковича**

1. Нормативи антиплагіатної системи визначають функціонування процедур і принципів антиплагіатної системи в Університеті та підрозділах (факультетах, кафедрах) на основі інтернет-системи UNICHECK.

2. Процедура UNICHECK передбачає перевірку усіх магістерських робіт. Позитивний результат перевірки є необхідною умовою допуску до захисту.

Антиплагіатна процедура також передбачає можливість перевірки наукових статей та інших передбачених документів відповідно до потреб. При антиплагіатній процедурі потрібно дотримуватись рекомендованої блоксхеми.

3. Текст допущеного до іспиту фінального варіанту магістерської роботи, підтверджений науковим керівником повинен бути наданий у електронному форматі DOC and DOCX (Microsoft Word) або PDF (редагована версія), ODT (Open Office Document), мінімум за **2 тижні** (дата залежить від кількості перевірених робіт) до дати захисту роботи. До роботи додається заява студента стосовно самостійного написання роботи (**Додаток 4**).

4. Друкована та електронна версії магістерської роботи повинні бути ідентичні. Контроль за ідентичністю друкованої та електронної версій роботи здійснюється науковим керівником. Системний оператор (відповідальні по кафедрам), який призначається розпорядженням директора інституту/деканом факультету, розміщує надану для аналізу роботу в акаунті кафедри на сайті інтернет системи UNICHECK. Процес прийому

²https://drive.google.com/file/d/16eJk4gKG5oJII2ot4UeSq2_BSGadrPI_/view

та порівняльного аналізу наукових праць проходить протягом **3 робочих днів** з дня початку прийому робіт.

Після завантаження документа проводиться процес порівняння роботи на трьох довільних сторінках основної частини роботи, який складається з наступних етапів:

- a) Порівняння першого рядка першого абзацу.
- b) Порівняння першого рядка другого абзацу.
- c) Порівняння останнього рядка.
- d) Перевірка всієї роботи на схожість з іншими роботами в акаунті університету (Бібліотека) та з архівом студентських робіт на сервері наукової бібліотеки (База даних)

5. У разі невідповідності між друкованою та електронною версіями, студенту дається **2 (два)** робочих дні на виправлення і передачу на кафедру виправленої версії. У разі схожості з іншими роботами у Бібліотеці та Базі даних робота **повертається на переробку.**

6. Звіт Подібності (Unicheck Similarity Report) готується для кожної наукової роботи, перевіряється безпосередньо антиплагіатною інтернетсистемою UNICHECK.

7. Системний оператор передає Звіт Подібності науковому керівникові.

Примітка: системний оператор не дає оцінку змісту наукової роботи, а виконує виключно порівняльний аналіз електронної версії наукових робіт.

8. На кожній кафедрі повинен бути як мінімум один Системний Оператор, призначений відповідальним кафедри. Відкриття облікового запису системного оператора є прерогативою адміністратора системи UNICHECK, який призначається наказом ректора Університету.

Обліковий запис адміністратора антиплагіатної системи створюється компетентним працівником компанії UNICHECK.

Адміністратор системи UNICHECK є контактною особою між Університетом і компанією UNICHECK з усіх технічних питань функціонування системи UNICHECK.

Питання впровадження антиплагіатних процедур обговорюються на колегіальному рівні між компетентними особами Університету і компанією UNICHECK.

9. Якщо після отримання системним оператором кафедри виправленої версії з боку студента з'ясується, що електронна та друкована версії роботи знову не збігаються, ця робота не допускається до захисту.

10. Якщо дипломна робота пройшла процес перевірки антиплагіатною системою і коефіцієнти знаходяться в межах гранично допустимих норм, то робота допускається до захисту після розгляду на засіданні кафедри.

11. Якщо коефіцієнти виходять за межі гранично допустимих норм, то дипломна робота передається на розгляд комісії, сформованої розпорядженням декана факультету.

На підставі повного Звіту Подібності готується висновок науковим керівником та комісією. Якщо в роботі використаний плагіат або не вказано цитати з іншого джерела, то цей документ буде визнаний не оригінальним.

Науковий керівник і Комісія повинні взяти до уваги налаштування системи UNICHECK.

Думки Наукового Керівника та Комісії повинні бути викладені впродовж 2 робочих днів з дня отримання Звіту Подібності. Протягом цього терміну, науковий керівник передає протокол Комісії для розгляду та винесення остаточного рішення (**Додаток 1**). Думки наукового керівника та Комісії можуть не збігатися.

Якщо результати протоколів наукового керівника та Комісії ідентичні, приймається рішення про допущення студента до іспиту. Якщо результати протоколів не збігаються, на підставі безпосередньої дискусії і аргументування Комісія приймає остаточне рішення. Якщо робота і Звіт Подібності прийняті, робота допускається до захисту і процедура антиплагіату завершується. У іншому випадку студент повинен відкоригувати роботу у відповідності з усіма процедурами системи UNICHECK, на це йому дається 5 робочих днів.

12. Апеляція. Студентам та науковим керівникам, які не згодні із результатом перевірки на плагіат або рішенням Комісії, надається можливість протягом двох робочих днів після оголошення рішення щодо роботи з боку Комісії, подати апеляцію Ректору. Апеляція може бути відхилена через формальні причини, якщо не будуть дотримані терміни подачі, а також неправильно заповнена форма апеляції.

Ґрунтуючись на отриманих документах і при необхідності на основі аналізу Ректор приймає остаточне рішення щодо роботи протягом 10 робочих днів після подачі апеляції (робота допускається до захисту, потрібне доопрацювання роботи, або вживає дисциплінарних заходів). Апеляція може бути подана тільки один раз.

Додаток 1**Експертний висновок
результатів перевірки на академічний плагіат**

Відповідно до даних програми (назва антиплагіатної програми),
(вид і назва роботи), автора (ів) _____,
яка подана у файлі _____, за результатами перевірки є
оригінальною на ____%. Враховуючи специфіку, робота
вважається такою, що має (вказати рівень оригінальності:
високий, задовільний, низький, неприйнятний) та (вказати
подальшу дію щодо роботи: допускається до друку чи захисту;
потребує доопрацювання з наступною перевіркою; не
допускається до друку чи захисту).

_____(дата)_____

_____(підпис)_____ ПІБ

Додаток 3**Критерії оригінальності творів**

Рівень оригінальності твору	Для магістерських дипломних робіт	Рекомендована дія
Високий	понад 90 %	Текст вважається оригінальним та не потребує додаткових дій щодо запобігання неправомірним запозиченням.
Задовільний	від 90 до 80 %	Наявні окремі ознаки академічного плагіату. Слід пересвідчитись у наявності посилань на першоджерела для цитованих фрагментів. Необхідність повторної перевірки визначається Експертною радою.
Низький	від 80 до 70 %	Наявні певні ознаки академічного плагіату, але матеріал може бути прийнятий за умови доопрацювання з обов'язковою наступною перевіркою на оригінальність доопрацьованого твору.
Неприйнятний	менше 70 %	Наявні істотні ознаки плагіату. Матеріал до розгляду не приймається.

коефіцієнти виходять за межі гранично допустимих норм (згідно **Додатку 1**), робота буде повернута на доопрацювання.

Дата

Підпис

*Беручи до уваги істотний внесок з боку керівника наукової роботи.

ДОДАТОК № 16.

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету
Міністрів України
від 30 вересня 2020 р.
№ 898

**ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ
базової середньої освіти³**

1. Цей Державний стандарт визначає вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів на рівні базової середньої освіти, загальний обсяг їх навчального навантаження, розподілений за освітніми галузями, структуру та зміст базової середньої освіти.

2. У цьому Державному стандарті терміни вживаються у значенні, наведеному в Законах України “Про освіту”, “Про повну загальну середню освіту”, інших нормативно-правових актах.

3. Цей Державний стандарт є основою для розроблення типових освітніх програм, а також інших освітніх програм згідно з вимогами, передбаченими статтею 11 Закону України “Про повну загальну середню освіту”.

4. Метою базової середньої освіти є розвиток природних здібностей, інтересів, обдарувань учнів, формування компетентностей, необхідних для їх соціалізації та громадянської активності, свідомого вибору подальшого життєвого шляху та самореалізації, продовження навчання на рівні профільної освіти або здобуття професії, виховання відповідального, шанобливого ставлення до родини, суспільства, навколишнього природного середовища, національних та культурних цінностей українського народу.

Реалізація мети базової середньої освіти ґрунтується на таких ціннісних орієнтирах, як:

✓ повага до особистості учня та визнання пріоритету його інтересів, досвіду, власного вибору, прагнень, ставлення у визначенні мети та організації освітнього процесу, підтримка пізнавального інтересу та наполегливості;

³ Державний Стандарт базової середньої освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>

- ✓ забезпечення рівного доступу кожного учня до освіти без будь-яких форм дискримінації учасників освітнього процесу;
- ✓ дотримання принципів академічної доброчесності у взаємодії учасників освітнього процесу та організації всіх видів навчальної діяльності;
- ✓ становлення вільної особистості учня, підтримка його самостійності, підприємливості та ініціативності, розвиток критичного мислення та впевненості в собі;
- ✓ формування культури здорового способу життя учня, створення умов для забезпечення його гармонійного фізичного та психічного розвитку, добробуту;
- ✓ створення освітнього середовища, в якому забезпечено атмосферу довіри, без будь-яких форм дискримінації учасників освітнього процесу;
- ✓ утвердження людської гідності, чесності, милосердя, доброти, справедливості, співпереживання, взаємоповаги і взаємодопомоги, поваги до прав і свобод людини, здатності до конструктивної взаємодії учнів між собою та з дорослими;
- ✓ формування в учнів активної громадянської позиції, патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, державної мови;
- ✓ плекання в учнів любові до рідного краю, відповідального ставлення до довкілля.

5. Базова середня освіта має такі цикли, як адаптаційний (5–6 класи) та базового предметного навчання (7–9 класи), що дають змогу враховувати вікові та індивідуальні особливості розвитку і потреби учнів, а також забезпечити просування індивідуальними освітніми траєкторіями.

6. Вимоги до обов'язкових результатів навчання визначено на основі компетентнісного підходу.

7. До ключових компетентностей належать:

1) вільне володіння державною мовою, що передбачає вміння:

- здійснювати комунікацію в усній та письмовій формі на основі знання функцій мови, ресурсів (лексики, граматики) і норм сучасної української літературної мови, типів мовної взаємодії, особливостей стилів мовлення інформаційних та художніх текстів, медіатекстів тощо;

- здобувати та опрацьовувати інформацію з різних (друкованих та цифрових, зокрема аудіовізуальних) джерел у різних освітніх галузях і контекстах, критично осмислювати її та

використовувати для комунікації в усній та письмовій формі, для обстоювання власних поглядів, переконань, суспільних і національних цінностей;

- відповідально, усвідомлюючи цінність української мови як мови взаємодії на всій території держави, використовувати мовні засоби для досягнення особистих і суспільних цілей у життєвих та навчальних ситуаціях, творчого самовираження;

2) здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами, що передбачає вміння:

- здійснювати комунікацію в усній та письмовій формі на основі знання функцій мови, ресурсів (лексики, граматики) і норм мови, особливостей основних стилів і жанрів мовлення, типів мовної взаємодії;

- здобувати і опрацьовувати інформацію з різних (друкованих та цифрових, зокрема аудіовізуальних) джерел, критично осмислювати її, використовувати в усній та письмовій комунікації для обстоювання власних поглядів, переконань, суспільних і національних цінностей;

- відповідально використовувати мовні засоби для досягнення особистих і суспільних цілей у життєвих та навчальних ситуаціях, творчого самовираження, спираючись на особливості міжкультурної комунікації та досвід комунікації державною мовою;

- відповідно до ситуації ефективно виражати ідеї, почуття, пояснювати та обговорювати факти, явища, події, обґрунтовувати свої погляди та переконання в усній і письмовій формі у різних особистісних і соціальних контекстах (побутових, навчальних, громадських тощо), спираючись на мовний і мовленнєвий досвід, мовні норми у спілкуванні, соціокультурні реалії та особливості міжкультурної комунікації;

3) математична компетентність, що передбачає здатність розвивати і застосовувати математичні знання та методи для розв'язання широкого спектра проблем у повсякденному житті; моделювання процесів та ситуацій із застосуванням математичного апарату; усвідомлення ролі математичних знань і вмінь в особистому та суспільному житті людини;

4) компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, що передбачають формування наукового світогляду; здатність і готовність застосовувати відповідний комплекс наукових знань і методологій для пояснення світу природи; набуття досвіду дослідження природи та формулювання доказових висновків на основі отриманої інформації; розуміння

змін, зумовлених людською діяльністю; відповідальність за наслідки такої діяльності;

5) інноваційність, що передбачає здатність учня реагувати на зміни та долати труднощі; відкритість до нових ідей; ініціювання змін у класі, закладі освіти, родині, громаді тощо; спроможність визначати і ставити перед собою цілі, мотивувати себе та розвивати в собі стійкість і впевненість, щоб навчатися і досягати успіхів;

6) екологічна компетентність, що передбачає усвідомлення екологічних основ природокористування, необхідності охорони природи, дотримання правил поведінки на природі, ощадливого використання природних ресурсів, розуміння контексту і взаємозв'язку господарської діяльності і важливості збереження природи для забезпечення сталого розвитку суспільства;

7) інформаційно-комунікаційна компетентність, що передбачає впевнене, критичне і відповідальне використання цифрових технологій для власного розвитку і спілкування; здатність безпечно застосовувати інформаційно-комунікаційні засоби в навчанні та інших життєвих ситуаціях, дотримуючись принципів академічної доброчесності;

8) навчання впродовж життя, що передбачає здатність визначати і оцінювати власні потреби та ресурси для розвитку компетентностей, застосовувати різні способи розвитку компетентностей, знаходити можливості для навчання і саморозвитку; спроможність навчатися і працювати в колективі та самостійно, організовувати своє навчання, оцінювати його, ділитися його результатами з іншими, шукати підтримки, коли вона потрібна;

9) громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей, що передбачають:

- спроможність діяти як відповідальний громадянин, брати участь у громадському та суспільному житті, зокрема закладу освіти і класу, спираючись на розуміння загальнолюдських і суспільних цінностей, соціальних, правових, економічних і політичних принципів, ідей сталого розвитку суспільства, співіснування людей та спільнот у глобальному світі, критичне осмислення основних подій національної, європейської та світової історії, усвідомлення їх впливу на світогляд громадянина та його самоідентифікацію;

○ виявлення поваги до інших, толерантність, уміння конструктивно співпрацювати, співпереживати, долати стрес і діяти в конфліктних ситуаціях, зокрема пов'язаних з різними проявами дискримінації; дбайливе ставлення до особистого, соціального здоров'я, усвідомлення особистих відчуттів і почуттів, здатність дослухатися до внутрішніх потреб; дотримання здорового способу життя; розуміння правил поведінки та спілкування, що є загальноприйнятими в різних спільнотах і середовищах та ґрунтуються на спільних моральних цінностях; спроможність діяти в умовах невизначеності та багатозадачності;

10) культурна компетентність, що передбачає наявність стійкого інтересу до опанування культурних і мистецьких здобутків України та світу, шанобливого ставлення до культурних традицій українців, представників корінних народів і національних меншин, інших держав і народів; здатність розуміти і цінувати творчі способи вираження та передачі ідей у різних культурах через різні види мистецтва та інші культурні форми; прагнення до розвитку і вираження власних ідей, почуттів засобами культури і мистецтва;

11) підприємливість і фінансова грамотність, що передбачають ініціативність, спроможність використовувати можливості та реалізовувати ідеї, створювати цінності для інших у будь-якій сфері життєдіяльності; здатність до активної участі в житті суспільства, керування власним життям і кар'єрою; уміння розв'язувати проблеми; готовність брати відповідальність за прийняті рішення; здатність працювати в команді для планування і реалізації проектів, які мають культурну, суспільну або фінансову цінність, тощо.

8. Основою формування ключових компетентностей є особистісні якості, особистий, соціальний, культурний і навчальний досвід учнів; їх потреби та інтереси, які мотивують до навчання; знання, уміння та ставлення, що формуються в освітньому, соціокультурному та інформаційному середовищі, у різних життєвих ситуаціях.

9. Наскрізними в усіх ключових компетентностях є такі вміння:

1) читати з розумінням, що передбачає здатність до емоційного, інтелектуального, естетичного сприймання і усвідомлення прочитаного, розуміння інформації, записаної (переданої) у різний спосіб або відтвореної технічними пристроями, що охоплює, зокрема, уміння виявляти приховану і очевидну інформацію, висловлювати припущення, доводити

надійність аргументів, підкріплюючи власні висновки фактами та цитатами з тексту, висловлювати ідеї, пов'язані з розумінням тексту після його аналізу і добору контраргументів;

2) висловлювати власну думку в усній і письмовій формі, тобто словесно передавати власні думки, почуття, переконання, зважаючи на мету та учасників комунікації, обираючи для цього відповідні мовленнєві стратегії;

3) критично і системно мислити, що виявляється у визначенні характерних ознак явищ, подій, ідей, їх взаємозв'язків, умінні аналізувати та оцінювати доказовість і вагомість аргументів у судженнях, зважати на протилежні думки та контраргументи, розрізняти факти, їх інтерпретації, розпізнавати спроби маніпулювання даними, використовуючи різноманітні ресурси і способи оцінювання якості доказів, надійності джерел і достовірності інформації;

4) логічно обґрунтовувати позицію на рівні, що передбачає здатність висловлювати послідовні, несуперечливі, обґрунтовані міркування у вигляді суджень і висновків, що є виявом власного ставлення до подій, явищ і процесів;

5) діяти творчо, що передбачає креативне мислення, продукування нових ідей, доброзичесне використання чужих ідей та їх доопрацювання, застосування власних знань для створення нових об'єктів, ідей, уміння випробовувати нові ідеї;

6) виявляти ініціативу, що передбачає активний пошук і пропонування рішень для розв'язання проблем, активну участь у різних видах діяльності, їх ініціювання, прагнення до лідерства, уміння брати на себе відповідальність;

7) конструктивно керувати емоціями, що передбачає здатність розпізнавати власні емоції та емоційний стан інших, сприймати емоції без осуду, адекватно реагувати на конфліктні ситуації, розуміти, як емоції можуть допомагати і заважати в діяльності, налаштовувати себе на пошук внутрішньої рівноваги, конструктивну комунікацію, зосередження уваги, продуктивну діяльність;

8) оцінювати ризики, що передбачає вміння розрізняти прийнятні і неприйнятні ризики, зважаючи на істотні фактори;

9) приймати рішення, що передбачає здатність обирати способи розв'язання проблем на основі розуміння причин та обставин, які призводять до їх виникнення, досягнення поставлених цілей з прогнозуванням та урахуванням можливих ризиків та наслідків;

10) розв'язувати проблеми, що передбачає вміння аналізувати проблемні ситуації, формулювати проблеми, висувати гіпотези, практично їх перевіряти та обґрунтовувати, здобувати потрібні дані з надійних джерел, презентувати та аргументувати рішення;

11) співпрацювати з іншими, що передбачає вміння обґрунтовувати переваги взаємодії під час спільної діяльності, планувати власну та групову роботу, підтримувати учасників групи, допомагати іншим і заохочувати їх до досягнення спільної мети.

10. Вимоги до результатів навчання учнів визначено за такими освітніми галузями:

- ✓ мовно-літературна;
- ✓ математична;
- ✓ природнича;
- ✓ технологічна;
- ✓ інформатична;
- ✓ соціальна і здоров'язбережувальна;
- ✓ громадянська та історична;
- ✓ мистецька;
- ✓ фізична культура.

11. Для кожної освітньої галузі визначено:

- ✓ мету, єдину для всіх рівнів загальної середньої освіти;
- ✓ компетентнісний потенціал, що позначає здатність кожної освітньої галузі формувати всі ключові компетентності через розвиток умінь і ставлень та базові знання;
- ✓ обов'язкові результати навчання учнів;
- ✓ рекомендовану, мінімальну та максимальну кількість навчальних годин за циклами навчання (5–6, 7–9 класи).

ГРОМАДЯНСЬКА ТА ІСТОРИЧНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ
Компетентнісний потенціал

Ключова компетентність	Уміння та ставлення
Вільне володіння державною мовою	<p><i>Уміння:</i> читати і розуміти перекладені та адаптовані державною мовою писемні джерела, авторські публікації на історичні та актуальні для суспільства теми; шукати інформацію та використовувати різні види джерел, формулювати та наводити обґрунтовані аргументи; володіти термінологією в межах громадянської та історичної освітньої галузі; створювати висловлення різних стилів в усній і письмовій формі на історичні та актуальні для суспільства теми; вести аргументовану дискусію; розпізнавати мовні засоби впливу, розрізняти техніки переконування та маніпуляції</p> <p><i>Ставлення:</i> повага до української мови як державної, зацікавленість у її розвитку, розуміння цінності кожної мови; критичне сприйняття інформації історичного та суспільно-політичного характеру; розуміння та використання мови в позитивний та соціально відповідальний спосіб</p>
Здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами	<p align="center">Здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) мовою</p> <p><i>Уміння:</i> створювати висловлення в усній і письмовій формі стосовно історії і сучасності національної (етнічної, мовної) спільноти в Україні; створювати інформаційні продукти щодо історії, культури і розвитку суспільства регіону та/або країни, з якою пов'язане походження родини;</p>

	<p>вести дискусію щодо основ розвитку держави та суспільства, засад демократії, прав і свобод людини;</p> <p>володіти основною термінологією рідної мови в межах громадянської та історичної галузі</p> <p><i>Ставлення:</i></p> <p>повага до рідної мови, розуміння її цінності</p> <p>Здатність спілкуватися іноземними мовами</p> <p><i>Уміння:</i></p> <p>читати і розуміти науково-популярні публікації, публіцистичні та художні твори іноземними мовами;</p> <p>здійснювати пошук потрібної інформації іноземними мовами;</p> <p>висловлюватися в усній і письмовій формі іноземною мовою стосовно актуальних тем історії та суспільства;</p> <p>спілкуватися з носіями інших мов для обміну історичною, правовою та іншою актуальною для суспільства інформацією</p> <p><i>Ставлення:</i></p> <p>інтерес до історії та сучасності інших країн; розуміння важливості вивчення іноземних мов для розширення кола спілкування та отримання інформації про світ; цінування культурної різноманітності, інтерес до різних мов і міжкультурного спілкування</p>
Математична компетентність	<p><i>Уміння:</i></p> <p>правильно оперувати цифровими даними, математичними поняттями для глибокого пізнання, пояснення минулого та сучасних суспільних подій;</p> <p>перетворювати інформацію з однієї форми в іншу (текст, графік, таблиця, схема тощо) та використовувати її в поясненнях;</p> <p>встановлювати зв'язки між фрагментами даних і джерелами різних видів;</p> <p>використовувати математичні методи та дані, розуміти способи маніпулювання ними</p> <p><i>Ставлення:</i></p> <p>прагнення обирати раціональні способи</p>

	<p>пояснення подій минулого, причин та можливих способів розв'язання сучасних соціальних, політичних, економічних проблем; розуміння важливості математичного опрацювання даних для створення науково обґрунтованих висновків</p>
<p>Компетентності в галузі природничих наук, техніки і технологій</p>	<p><i>Уміння:</i> оцінювати та пояснювати взаємодію людини та довкілля в різні історичні періоди; розкривати зміст, значення, вплив технологій, технічних винаходів та наукових досягнень на перебіг історичних подій, явищ і процесів</p> <p><i>Ставлення:</i> сталий інтерес до наукових досягнень і здобутків природничих наук; визнання цінності природних ресурсів для сьогодення та майбутніх поколінь і раціональне використання їх у повсякденному житті</p>
<p>Інноваційність</p>	<p><i>Уміння:</i> генерувати нові ідеї, оцінювати їх переваги і ризики; наводити історичні приклади впливу інновацій на суспільне життя</p> <p><i>Ставлення:</i> готовність ініціювати, критично оцінювати та впроваджувати нові знання, способи діяльності, норми, що забезпечують сталий розвиток громади та суспільства</p>
<p>Екологічна компетентність</p>	<p><i>Уміння:</i> визначати ризики та наслідки впливу людини на довкілля, передбачати можливості екологічних загроз; моделювати свою поведінку на основі розуміння наявних екологічних загроз; критично оцінювати роль людини та держав у досягненні Цілей сталого розвитку ООН</p> <p><i>Ставлення:</i> готовність реагувати на ризики екологічних загроз усвідомлення важливості захисту природи, сприяння сталому розвитку суспільства</p>

Інформаційно-комунікаційна компетентність	<p><i>Уміння:</i> використовувати цифрові технології для пошуку потрібної історичної та соціальної інформації, її добору, перевірки, впорядкування і поширення; критично оцінювати, виявляти маніпуляції історичною та актуальною для суспільства інформацією у процесі аналізу електронних медіа; дотримуватися авторського права та етичних норм у роботі з інформацією та під час онлайн-спілкування; створювати вербальні та візуальні (графіки, діаграми, фільми) повідомлення, мультимедійні презентації соціального та історичного змісту, поширювати їх</p> <p><i>Ставлення:</i> критичне ставлення до інформації з різних джерел відповідальне використання засобів масової інформації</p>
Навчання впродовж життя	<p><i>Уміння:</i> визначати власні навчальні цілі; аналізувати процес власного навчання, відстежувати зміни у сприйнятті інформації; знаходити та опрацьовувати джерела суспільно важливої інформації із застосуванням доцільних для цього методів; розуміти роль освіти, навчання для людини та суспільства сьогодні та в історичній ретроспективі; аналізувати та узагальнювати здобуту інформацію</p> <p><i>Ставлення:</i> відкритість до постійного самонавчання та взаємонавчання, бажання ділитися здобутими знаннями з іншими особами</p>
Громадянські та соціальні компетентності	<p>Громадянські компетентності</p> <p><i>Уміння:</i> моделювати свою поведінку як активного і відповідального члена громадянського суспільства, який знає основи права, добре</p>

	<p>обізнаний із змістом прав людини та вміє їх захищати у правовий спосіб; формувати та обстоювати свою громадянську позицію щодо локальних та глобальних питань; утримуватися від можливостей зловживати своїми правами; виявляти відповідальність, уникати негативних стереотипів та узагальнень, а також мови ворожнечі в обговоренні суспільних проблем і різних соціальних груп; брати участь у розв'язанні проблем різних спільнот, зважаючи на інтереси їх представників; конструктивно співпрацювати з іншими особами, ініціювати або брати участь у реалізації проектів, громадських заходів; критично оцінювати ідейні платформи та діяльність політичних партій, суспільних рухів, організацій та розуміти їх роль у розвитку демократичного суспільства</p> <p><i>Ставлення:</i> усвідомлення себе відповідальним громадянином України, розуміння своїх прав і обов'язків як громадянина України та готовність їх виконувати; самоповага та повага до прав та гідності інших осіб; громадянська поведінка, що ґрунтується на почутті власної гідності та внутрішньої свободи, розвинутій правосвідомості та обстоюванні демократичних цінностей; плекання нетерпимості до корупції в усіх її проявах, розуміння неприпустимості толерування нерівності та недоброчесності; готовність відмовитися від нечесних практик під час розв'язання проблем; визнання цінності іншої особи та повага до її приватності; толерантність і готовність до взаємовигідного розв'язання соціально-політичних суперечностей</p>
	Соціальні компетентності

	<p><i>Уміння:</i> ідентифікувати себе як члена різних спільнот, громадянина України; формулювати та обстоювати в дискусії власні погляди та переконання, конструктивно спілкуватися на різноманітні актуальні теми історії та суспільства; знаходити історичні приклади залагодження суперечностей і конфліктів; працювати в групі, досягати порозуміння та налагоджувати співпрацю з іншими особами з відмінними ідеями та цінностями, використовуючи власний досвід та досвід інших осіб, зокрема взятий з історії</p> <p><i>Ставлення:</i> усвідомлення цінності людини, її життя, здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки; повага до законів і традицій, досвіду інших народів, релігій та культур; толерантне ставлення до життєвої позиції іншої особи, громадської думки, особливостей соціальної поведінки, способу життя та форм самовираження інших осіб; керування власними емоціями, готовність до пошуку компромісів; волонтерство, підтримка громадських проєктів та ініціатив, спрямованих на розв'язання актуальних суспільних проблем</p>
Культурна компетентність	<p><i>Уміння:</i> образно мислити та уявляти; характеризувати основні тенденції розвитку культури в минулому та сучасності; використовувати мистецькі артефакти для пізнання минулого, осмислювати твори мистецтва в історичному контексті; співставляти різні культури, їх цінності, традиції тощо; виявляти вплив належності до різних спільнот і зовнішніх чинників на формування поглядів та переконань особи; визначати та пояснювати значення належності</p>

	<p>до соціокультурної спільноти</p> <p><i>Ставлення:</i></p> <p>повага до людини, протидія і запобігання проявам дискримінації та нерівного ставлення; цінунання соціального та культурного різноманіття, пояснення його переваг і викликів у сучасному суспільстві; свідоме збереження та розвиток власної культури, повага до культур інших народів; відповідальна поведінка та піклування про пам'ятки культурної спадщини; відкритість до міжкультурного діалогу</p>
<p>Підприємливість та фінансова грамотність</p>	<p><i>Уміння:</i></p> <p>використовувати досвід пізнання історії для обрання дієвих життєвих стратегій; брати до уваги зміни в історії та суспільстві, оцінювати їх ризики та переваги для власного життя і життя спільноти;</p> <p>виявляти інтереси різних спільнот/груп і шукати способи їх узгодження для розв'язання проблем;</p> <p>планувати, організовувати, реалізувати індивідуальні чи командні проекти, оцінювати їх ефективність, представляти результати; характеризувати економічну політику і розвиток торгівлі, визначати їх вплив на суспільне життя;</p> <p>пояснювати спосіб організації національних економік та вплив економічних і фінансових процесів на функціонування суспільства</p> <p><i>Ставлення:</i></p> <p>готовність використовувати досвід історії для самопізнання та досягнення цілей сталого розвитку суспільства;</p> <p>зважене прийняття рішень на основі досвіду минулого та сучасного соціального життя;</p> <p>здатність брати на себе відповідальність за результат власної та колективної діяльності, ініціативність, відкритість до нових ідей; усвідомлення економічних та соціальних можливостей і викликів, з якими стикається суспільство; здатність приймати фінансові рішення з урахуванням можливих ризиків</p>

Базові знання

Людина і природа: творення соціоприродного середовища; формування і розселення людини; освоєння і перетворення людиною природи в минулому і теперішньому; освоєння нових просторів; сталий розвиток.

Людина і світ матеріальних речей: виробництво та споживання в різні історичні епохи; матеріали і технології; знаряддя праці і предмети побуту; науково-технічні винаходи; умови життя і праці в місті та селі; урбанізація; матеріальна культура аграрного, індустріального і постіндустріального суспільств.

Людина і суспільство: соціум і спільноти: родини, стани, класи, нації, культурні, релігійні, етнічні та інші групи; взаємодія людей, інтереси і цінності, ідентичність і гідність людини; патріотизм; культура і цивілізація; інформація і медіа; толерантність та інклюзія; конфлікти та їх розв'язання.

Людина і влада: політична організація суспільства; метрополії та колонії; імперії та національні держави; політичні режими; демократія, її переваги та ризики; самоврядування; права людини і протидія дискримінації; громадянство; протестні рухи, революції і реформи; міжнародні відносини.

Людина і світ уявлень та ідей: світогляд і цінності, ідентичність та основи її формування, наука і мистецтво; історія ідей, ідеології та їх вплив на людину і суспільство; релігія, міфи, символи; образи минулого, теперішнього і майбутнього в суспільній думці.

КОРИСНІ ІНТЕРНЕТ РЕСУРСИ

1. Веб сайт Освіта. URL: <https://osvita.ua/school/89978/>
2. Відео-уроки історії. URL: <https://1plus1.video/uroki-istoriyi-z-oleksandrom-alforovim/2022>
3. Віртуальна школа від ІППОЧО. URL: http://ippobuk.cv.ua/?page_id=866
4. Всеосвіта. Бібліотека методичних матеріалів для вчителів. URL: <https://vseosvita.ua/>
5. Всеукраїнська асоціація викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова доба». URL: <https://www.novadoba.org.ua>
6. Всеукраїнська школа онлайн. URL: <https://lms.e-school.net.ua/>
7. Електронна бібліотека ДІАСПОРИАНА. Історія. URL: <https://diasporiana.org.ua/category/istoriya/>
8. Електронна бібліотека Інституту історії НАН України. URL: <https://cutt.ly/9wphiZNT>.
9. Історія в школі. URL: <https://www.historyua.com>
10. Інституту модернізації змісту освіти. URL: <https://www.youtube.com/channel/UCb99utEiwpGkESp19mxAfdg>
11. Критичне мислення для освітян // Платформа масових відкритих онлайн-курсів Prometheus. URL: https://apps.prometheus.org.ua/learning/course/course-v1:CZ+CTFT101+2017_T3/home
12. Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу з історії, правознавства, громадянської освіти в закладах загальної середньої освіти Чернівецької області у 2023/2024 н.р. URL: [https://znayshov.com/News/Details/metodychni_rekomendatsii_shchodo_orhanizatsii_osvitnoho_protsesu_ta_vykladannia_navchal_nykh_predmetiv_u_2023_2024_n.r._vid_ippocho](https://znayshov.com/News/Details/metodychni_rekomendatsii_shchodo_orhanizatsii_osvitnoho_protsetsu_ta_vykladannia_navchal_nykh_predmetiv_u_2023_2024_n.r._vid_ippocho)
13. Модельні навчальні програми від Академії української преси. URL: <https://www.aup.com.ua/mediaosv/navchalni-programy/>
14. Навчальна платформа learningapps. Категорія «Історія». URL: <https://learningapps.org/index.php?category=9&s=>
15. На урок. Бібліотека методичних матеріалів для вчителів. URL: <https://naurok.com.ua/biblioteka/istoriya-ukra-ni>
16. НУШ. Уроки історії. URL: <https://nus.org.ua/articles/uroky-istoriyi-v-shkoli-novi-navchalni-programy-ta-komentari-vchyteliv/>
17. Освіторія – медіаканал про освіту та виховання дітей в Україні. URL: <https://invite.viber.com/?q2=AQBuTIs0swKcN00%2FuLillmNT8ZPkVdJ%2Blj9lisg%2FZMsJyeto926TNWxh%2BEvavZZR&lang=uk>

18. Програма підтримки освітніх реформ в Україні. URL: <https://www.schools-for-democracy.org/onlain-resursy/toolbox>
19. Сайт Міністерства освіти і науки України. URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku?fbclid=IwAR1DLVTeHmbr1kTmdirtY7S2GRviDcpVvLH-3zXHkjRMsc-0gDa94I3t_8o
20. Сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/diyalnist/mizhnarodna-dilnist/spivpracya-z-mizhnarodnimi-organizaciyami/rada-mizhnarodnih-naukovih-doslidzen-ta-obminiv-irex/programa-vivchajta-rozriznyaj-infomedijna-gramotnist>
21. Сайт Національного музею Голодомору-геноциду. URL: <https://holodomormuseum.org.ua/>
22. Сайт HREC (Українського науково-дослідного та освітнього центру вивчення Голодомору). URL: <https://www.holodomor-hrec.com/>
23. Уроки історії дистанційно. URL: http://yuliyavolodko.ucoz.net/index/uroki_istoriji_ukrajini_distancijno_bezkoshtovni_resursi/0-74
24. Цікаві форми проведення уроків. Методичні матеріали та розробки уроків. URL: <https://historybook.netlify.app/lessons/>
25. Шкільне життя. Методичні матеріали для вчителів. URL: <https://www.schoollife.org.ua/usi-uroky-istoriji/>
26. Школа інфо – найбільший освітній паблік України з онлайн-уроками, новинами та навчальними лайфхаками. URL: <https://invite.viber.com/?g2=AQBjZB2haEHZ1Ev4vVzEJJpIz92MYFAEliNPKZNSdh21%2Fm1GuaYRviZ1Fz58iUOQ&lang=uk>
27. EdEra: EdEra – студія онлайн-освіти (ed-era.com) (курси з історії та правознавства)
28. Prometheus: <https://prometheus.org.ua/>(різноманітні курси для особистісного розвитку)

НОРМАТИВНІ ДОКУМЕНТИ

1. Інститут модернізації змісту освіти. Офіційний сайт. Навчально-методична скарбниця НУШ 5-6 класи. Громадянська та історична освітня галузь. URL: https://docs.google.com/spreadsheets/d/1mC99CMIIn4MEbhW_G4v62ptgK8i0MpJAv/edit#gid=7959224715
2. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

3. Закон України «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>

4. Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

5. Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text>.

6. Закон України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-19#Text>.

7. Закон України «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T150316>

8. Закон України «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T150315?an=1>.

9. Міністерство освіти і науки. Офіційний сайт. Всесвітня історія. Історія України. 6-11 класи. Навчальні програми для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/Navch.progr.2022.WH.HU.6-11.pdf>

10. Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти: Наказ МОН України від 16 липня 2018 р. № 776. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>

11. Державний Стандарт базової середньої URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>

12. Професійний Стандарт вчителя. URL: https://rada.info/upload/users_files/41868892/77dd4226add8e617afd9889da11634d8

13. Положення про проведення практики здобувачів вищої освіти Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. URL: <https://drive.google.com/file/d/1EMTD09rzwmD6gmLzuThArr1uKS6U2Bj6/view>

14. Договір про співпрацю між Чернівецьким національним університетом імені Юрія Федьковича та управлінням освіти Чернівецької міської ради. URL: https://drive.google.com/file/d/1QC4mEVRmq_CRQ0C2JO8Fs8_4i4OAqvOp/view

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Алексєєва С. Особливості освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення: сучасні онлайн-ресурси // *Український Педагогічний журнал*. №1. 2023. С.59–65.
2. Бурлачка М. Діджиталізація освіти під час викладання історії України в умовах воєнного стану // *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* [редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, В. Ільницький, І. Зимомря]. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 55. Том 1. С.216-221.
3. Вівсяна І. Підготовка вчителів історії до формування просторової компетентності учнів // *Теорія та методика навчання суспільних дисциплін: науково-педагогічний журнал*. Вип. 9. СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2021. С. 15-18.
4. Власов В. Завдання для перевірки умінь розпізнавати факти (події, явища, процеси) за візуальними історичними джерелами // *Історія і суспільствознавство в школах України. Теорія та методика навчання*. 2018. Вересень–жовтень. № 5 (75). С. 75–85.
5. Власов В. Історичне джерело в арсеналі дидактичних засобів: чи здатна методика подолати «втому від історії» // *Історія в школах України*. № 4. 2009. С. 3-8.
6. Власов В. Роль підручника у формуванні вмій працювати з історичним джерелом // *Історія в школах України*. №5. 2009. С.3-9.
7. Власова Н. Підвищення мотивації та інтересу учнів до вивчення історії шляхом впровадження на уроках принципу BYOD. URL: <https://www.schoollife.org.ua/443-2019/>.
8. Возна З. Можливості краєзнавчих студій у розвитку полікультурної компетентності // *Історія в рідній школі. Науково-методичний журнал*. 2020. Листопад–грудень. № 6 (224). С. 4-18.
9. Вступ до методики викладання історії в школі. Конспект лекцій / Укл.: А.В. Мінаєв, Т.В. Мінаєва. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2019. 22 с.
10. Гончарова Н. Зворотній зв'язок у дистанційному викладанні історичних дисциплін // *Грааль Науки*. №23 (грудень, 2022). С. 455-457.
11. Горохівський П. Методика викладання історії: Курс лекцій для здобувачів денної та заочної форм навчання. Умань, 2013. 294 с.

12. Гулюк Ю. Міжнародні відносини (1918-1930 рр.) (10 клас. Всесв. історія) URL: <https://www.schoollife.org.ua/414-2019/>.
13. Гуревич Р., Кадемія М., Шевченко Л. Інформаційні технології навчання: інноваційний підхід. Навч. посібник. Вінниця, 2012. 348 с.
14. Дистанційне та змішане навчання в школі. Путівник /Упоряд. І.П.Воротникова. Київ: Київський університет ім. Б. Грінченка. 2020. 48 с.
15. Дмитренко В. Сучасний урок: модульна технологія навчання URL: <https://www.schoollife.org.ua/637-2019/>.
16. Добржанський О., Дутчак І. Краєзнавчий аспект у навчальній і науково-дослідній роботі в закладах освіти в умовах воєнного стану // *Історико-політичні проблеми сучасного світу: Збірник наукових статей*. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2023. Т. 47. С.289-296
17. Дубінський В. Методика викладання історії в школі: навчально-методичний посібник для організації самостійної роботи здобувачів історичного факультету. 2-е вид., виправлене і доповнене. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2019. 86 с.
18. Желіба О. Урок історії: спроба відповіді на виклики сьогодення. *Історія в рідній школі*. 2015. № 4. С. 15-18.
19. Желіба О. Методи навчання історії. Харків. Видавнича група «Основа». 2019. 93 с.
20. Желіба О. Методика викладання історії засобами умовно-графічної наочності. Посібник для здобувачів. Ніжин: Редакційно-видавничий відділ НДПУ, 2003. 148 с.
21. Желіба О. Теорія та методика навчання історії: курс лекцій. Урок історії у системі процесу навчання // *Історія в школі*. 2012. №10. С. 24-31.
22. Збірка методичних рекомендацій до відзначення пам'ятних дат у загальноосвітніх навчальних закладах: [розроб. і упоряд.: Г.Байкеніч, О.Охрімчук]. Дніпропетровськ: ПП «Ліра ЛТД», 2016.120 с.
23. Історична освіта: європейський та український досвід. Викладання національної історії в школах Центральної і Східної Європи / Пер. з нім. Київ: «К.І.С.», 2010. 288 с.
24. Козира В.М. Технологія розвитку критичного мислення у навчальному процесі: навч.-метод. посіб. для вчителів. Тернопіль: Астон, 2017. 59 с.
25. Конверський А. Критичне мислення. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 344 с.

26. Кривчик Г., Лагдан С. Викладання гуманітарних дисциплін у закладах вищої освіти в умовах воєнного стану: форми і методи // *Наукові інновації та передові технології*. № 5(19) 2023. С. 518-528.

27. Кузнєцова В. Вивчення народознавства та історії рідного краю як засіб розвитку пізнавальних інтересів дітей з порушенням слуху URL: <https://www.schoollife.org.ua/35-2020/>

28. Курилів В. Методика викладання історії: Навч. посібник. Харків, Торонто: ТОВ Вид-во «Ранок», 2008. 256 с.

29. Ладиченко Т. Компетентнісний підхід до вивчення історії на прикладах підручників з всесвітньої історії. Історія в рідній школі. *Науково-методичний журнал*. 2020. Листопад–грудень. № 6 (224). С. 19–21.

30. Левітас Ф. Методика викладання історії. Практикум для вчителя. Харків: Основа, 2007. 112 с.

31. Лях С. Новітні уроки історії і завдання історичної дидактики // *Трансформації історичної пам'яті: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції* / за ред. Н.Темірової. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2022. С.142-144.

32. Мальований В. Узагальнення знань і тематичне оцінювання з теми «США та Канада. Країни Західної Європи» (11 клас. Всесвітня історія) URL: <https://www.schoollife.org.ua/410-2019/>.

33. Маринченко Г. Дистанційна освіта в Україні: історія та сучасний стан. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Випуск 22. Том 3. С.188–191.

34. Маринченко Г. Методика викладання історії у ЗЗСО: матеріали для організації самостійної роботи під час дистанційного та змішаного навчання: навчально-методичний посібник. Миколаїв: видавець Румянцева Г. В., 2022. 209 с.

35. Маринченко Г. Формування інформаційної компетентності майбутнього вчителя історії засобами сучасних ІКТ // *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2019. Вип. 23. Том 2. С. 149-153.

36. Методика навчання історії в школі / О.Пометун, Г.Фрейман. Київ: Генеза, 2006. 328 с.

37. Місостов Т. Організація педагогічної практики здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів на історичному факультеті ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Тези виступу // *Збірник наукових праць XI Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні*

проблеми методики навчання історії, правознавства та суспільствознавчих дисциплін», 2019. С. 53-54.

38. Михайлюк В. Сучасні технології у викладанні історії в школі: теоретичні засади студентської педагогічної практики // *International Science Journal of Education & Linguistics*. Vol. 1, № 3, 2022, С. 120-130.

39. Мороз П. Робота з історичними джерелами як засіб формування дослідницької компетентності академічно здібних учнів // *Теорія і практика моделювання інноваційного розвитку профільного закладу загальної середньої освіти технічної спрямованості для академічно здібних учнів: збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Київ, Україна: Педагогічна думка, 2020. С. 54-56.

40. Мороз П., Мороз І. Дослідницька діяльність учнів у процесі навчання всесвітньої історії в основній школі: методичний посібник. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРИНТ», 2018.

41. Ніколаєнко О. Історична пам'ять та історичне знання в шкільному курсі історії у світлі завдань історичної освіти // *Трансформації історичної пам'яті: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції* / за ред. Н. Темірової. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2022. С. 144-148.

42. Організація дистанційного навчання в школі. Методичні рекомендації / Укл. І.Коберник, З.Звизняцьківська. Київ, 2020. 70 с.

43. Остапчук С. Актуальні проблеми оптимізації освітнього процесу національної школи в умовах воєнного часу: дистанційне навчання // *Актуальні проблеми оптимізації освітнього процесу національної школи в умовах воєнного часу: інклюзивне навчання, інновації освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти: зб. тез вист. учас. Регіонал. наук.-метод. семінару (м. Рівне, 19 трав. 2022 р.)* / за ред. О.Красовської, О.Хом'як: ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука». Рівне: МEGУ, 2022. С. 70-72.

44. Педагогічна практика здобувачів вищої освіти спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія): програма та методичні рекомендації: навчально-методичний посібник / упорядник Г.Маринченко. Херсон: Олді+, 2022. 172 с.

45. Пометун О. Компетентісно орієнтована методика навчання історії в основній школі: метод. пос. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРИНТ», 2018. 208 с.

46. Пометун О., Фрейман Г. Методика навчання історії в школі. Київ: Генеза, 2006. 328 с.

47. Пометун О., Гупан Н. Візуальні джерела у підручнику з історії як засіб розвитку критичного мислення учнів. Проблеми сучасного підручника. 2020. Випуск 24. С. 241–255. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2020-24-241-255>.

48. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ : «А.С.К.», 2005. 192 с.

49. Саліванова М. Використання документальних джерел на уроках історії та правознавства URL: <https://www.schoollife.org.ua/1145-2017/>.

50. Сахновський О. Новітні технології викладання історії в школі. Ч. II. Сучасні засоби навчання у системі інноваційних технологій викладання історії в школі. Чернівці, 2015. 116 с.

51. Світоглядний потенціал шкільної гуманітарної освіти в країнах Європейського Союзу та США: монографія; за заг. ред. Н.М. Лавриченко. Київ: Педагогічна думка, 2014. 200 с.

52. Слободян М. Компетентнісний підхід до навчання на уроках історії URL: <https://www.schoollife.org.ua/807-2018/>.

53. Страдлінг Р. Багаторакурсність у викладанні історії. Посібник для вчителя. URL: <https://rm.coe.int/168049415>

54. Терно С. Педагогічна практика (методичні рекомендації для здобувачів рівня вищої освіти бакалавр спеціальності «історія та археологія»): метод. рекомендації. Запоріжжя: ЗНУ, 2019. 24 с.

55. Уварова О., Кулачинський М. Історичні дисципліни дистанційно: популяризація через візуалізацію // *Освіта і наука у мінливому світі: проблеми та перспективи розвитку. Матеріали III Міжнародної наукової конференції. 26-27 березня 2021 р.* Дніпро. Частина 1 / Наук. ред. О.Висоцький. Дніпро: СПД «Охотнік», 2021. С. 201-202.

56. Формування компетентностей учнів основної школи у навчанні всесвітньої історії: методичні реком. Київ: Інститут педагогіки, 2017. 21 с.

57. Царенко О. Політичні портрети лідерів світу (Ф.Д.Рузвельт, Ф.Франко, Б.Муссоліні, А.Гітлер) (10 клас. Всесвітня історія) URL: <https://www.schoollife.org.ua/296-2021/>.

58. Шкільна І. Теоретичний аспект формування національно-культурної ідентичності у старших підлітків. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. 2017. Вип. 21 (2). С. 345–357. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/709819/1/33.pdf>.

59. Шляхи реалізації концептуальних засад НУШ при вивченні історії у закладі загальної середньої освіти: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Тернопіль, 16–17 жовтня 2020 р. Тернопіль: Видавництво ТНПУ, 2020. 82 с.

60. Яковенко Г. Методика навчання історії: навчально-методичний посібник. Харків: Видавництво ХНАДУ, 2017. 324 с.

61. Яновська Л. Методика викладання історії та історичних дисциплін: словник-довідник. Одеса: 2020. 100 с.

62. Яновська Л. Методичні рекомендації щодо проведення виробничої (педагогічної, асистентської) практики підготовлені на основі програм практики для студентів 4 року навчання, першого рівня освіти (бакалавр) та студентів 1 року навчання, другого рівня освіти (магістр), спеціальність 014 Середня освіта (Історія). Одеса: Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», 2019. 71 с.

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Науково-дослідна та педагогічна практики
здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 014.03 «Середня освіта (Історія)»

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

Укладачі: Добржанський О.В.
Яценюк Г.М.
Дробіна Л.М.

Папір офсетний. Формат 60x84/16.
Ум. друк. арк. 13.02. Зам. № 9. Тираж 30 прим.
Виготівник: ПВКФ «Технодрук»
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №1841 від 10.06.2004 р.
58000, м. Чернівці, вул. І. Франка, 20, оф.18, тел. (0372) 55-05-85